

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง

การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
Network building, innovation area
for learning the Buddhist way of life

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ
Development of Buddhist Innovation Areas Learning

โดย

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800764012

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง

การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
Network building, innovation area
for learning the Buddhist way of life

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ
Development of Buddhist Innovation Areas Learning

โดย

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800764012
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 4

Network building, innovation area for learning
the Buddhist way of life

By Development of Buddhist Innovation Areas Learning

by

Asst. Prof. Dr. Kasem Saengnont

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus

B.E. 2021

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS RS 800764012

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ Building Buddhist Education Sandbox Network
ผู้วิจัย	: ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์
หน่วยงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ	: 2564
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการมาเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ จำนวน 400 รูป/คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์คณะครุศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยกำหนดเกณฑ์ คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษาและเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ รวมถึงคณะครูและอาจารย์ 6 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งคณะครุศาสตร์ นำเสนอโมเดลการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการ

ผลการวิจัยพบว่า

องค์ความรู้จากการแสวงหาเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากโรงเรียนวิถีพุทธ จนเกิดความเข้าใจและใช้ประโยชน์จากความรู้นั้น โดยมุ่งสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้ และพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่ ที่เรียนรู้ได้ เป็นองค์ความรู้ที่สามารถปฏิบัติได้

การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธขยายความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการห้องซี 500 ของคณะครุศาสตร์ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยเปิดให้เข้าชมและ ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกิจกรรม หรือการเรียนการสอนแนวใหม่ สอนแบบบูรณาการของศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา นำไปพัฒนาตามโรงเรียนเพื่อเป็นเครือข่ายแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้เป็นต้นแบบ และขยายผลเป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตวิทยาลัยสงฆ์ทั่วประเทศ และเครือข่ายภายนอก

(ข)

องค์กร หน่วยงานราชการ และโรงเรียน โดยใช้คณะครุศาสตร์เป็นศูนย์กลางภาคินวัตกรรมการเรียนรู้
วิถีพุทธ

กระบวนการการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย องค์ความรู้รอบการจัดการองค์ความรู้
สร้างแบบจำลองรูปแบบกิจกรรม สร้างนวัตกรรมประยุกต์ใช้ และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
เพิ่มขึ้น ทำให้ผู้เรียนคิดที่จะคิดต่อไปเองได้ ฝึกฝนสะท้อนความคิด ระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จาก
ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านไป ทำให้เกิดความตระหนักในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ได้เรียนรู้เชิงประจักษ์ (เห็นได้
ด้วยตนเอง) ว่าตนเรียนรู้ได้อย่างไร และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างไร การสะท้อนความคิดนี้เป็น
องค์ประกอบที่สำคัญมาก เพราะเป็นการฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน ที่จะค่อยๆ
สั่งสมประสบการณ์จากการคิดทบทวนสิ่งที่ตนเองได้ทำ

Research Title : Building Buddhist Education Sandbox Network
Research : Asst. Prof. Dr. Kasem Saengnont
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year : B.E. 2564 / C.E.2021
Science Research : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The objectives of a study on Building Buddhist Education Sandbox Network are: 1) to analyze the building of Buddhist Education Sandbox, 2) to develop a model of building Buddhist Education Sandbox network, and 3) to evaluate the model of building Buddhist Education Sandbox network. The process of this qualitative research is based on action research method. 400 samples used in the study consisted of administrators and teachers of Faculty of Education, and experts in building Buddhist Education Sandbox including teachers of 5 schools; 1) Chiangraknoi School in Wang Noi of Phranakhon Si Ayutthaya, 2) Wichiankalinsukhon School in Wang Noi of Phranakhon Si Ayutthaya, 3) Samkowittaya School in Angthong, 4) Kusonsueksa Wat Chaiyapruemkama School in Bangkok, 5) Patthananihom School in Lopburi, and 6) Wat Pirunsart School in Pathumthani. These schools were proposed with the model of Buddhist Education Sandbox by Faculty of Education.

The results of the study were found that:

The body of knowledge obtained from searching and exchanging knowledge from Buddhist oriented schools for understanding and utilizing the knowledge in building and developing the body of knowledge into innovation is practical and applicable.

The building of Buddhist Education Sandbox network was to extend the knowledge area from Classroom C 500 in Faculty of Education for schools to visit and participate in learning activities in order to build new methods in teaching and learning, Buddhist integrative teaching and learning, developing the network schools with Buddhist Education Sandbox, and extending inter-connection of organizations under Mahachula- longkornrajavidyalaya University, nationwide campuses, and external organizations, government sectors, and schools.

The process in building network consists of body of knowledge, frame of knowledge management, building a model of activity, building innovation, applying innovation and promoting self-learning access in order to encourage the learners to continue thinking by themselves, reflecting their thinking, recalling their learning from

experiences in the past, realizing what they have learnt, and empirical learning on how they have learnt and how they have solved problems. Reflecting is a significant factor in learning because it is a learning process depending on oneself and gradually developed from experiences.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 4 เรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้
วิถีพุทธ” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็เนื่อง
ด้วยได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน เอื้อเฟื้อเกื้อกูล เมตตาอนุเคราะห์ จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
ผู้วิจัยขอขอบกราบขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์

เมษายน 2563

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(ค)
กิตติกรรมประกาศ.....	(จ)
สารบัญ.....	(ฉ)
สารบัญตาราง.....	(ช)
สารบัญแผนภาพ.....	(ณ)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	4
1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมวิถียุทธ.....	6
2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย.....	6
2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา.....	36
2.3 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมวิถียุทธ.....	39
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	66
3.1 ขั้นตอนการวิจัย.....	66
3.2 รูปแบบการวิจัย.....	67
3.3 พื้นที่การศึกษาวิจัย.....	68
3.4 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	69
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	69
3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	70
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	71
3.8 การสรุปผลการศึกษาวิจัย.....	71

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	72
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ....	72
4.2 ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	89
4.3 การศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	96
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	104
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	104
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	108
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	113
บรรณานุกรม	114
ภาคผนวก	118
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	119
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ร่วมสัมมนา.....	126
ภาคผนวก ค ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย.....	133
ประวัติผู้วิจัย	135

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	4
4.1	แสดงหลักการสร้างเครือข่ายและพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	81

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	5
2.1	แสดงองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย.....	12
2.2	แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่.....	15
2.3	แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว”.....	19
2.4	แสดงการเติบโต และวงจรชีวิตเครือข่าย.....	25
2.5	แสดงการพัฒนากิจกรรม และความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรม....	34
2.6	แสดงตัวกรองความคิด.....	45
2.7	แสดงขั้นตอน และประตู.....	45
2.8	แสดงการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์.....	45
2.9	แสดงการพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ.....	46
4.1	แสดงการเข้าพบคณะอาจารย์และผู้บริหารโรงเรียนต่าง ๆ.....	89
4.2	แสดงการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	95
4.3	แสดงการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธของทั้ง 6 โรงเรียน.....	96
4.4	แสดงรูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	98
4.5	แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย.....	101

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีคำสอนให้บุคคลได้เรียนรู้ เข้าใจโลกและชีวิตตาจริง เอื้อให้บุคคลเกิดการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง การเรียนรู้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิตของมนุษย์ ทั้งในรูปแบบของการศึกษา การฝึกฝน ค้นคว้า การทำความเข้าใจหลักธรรม และแม้กระทั่งการทำความเข้าใจตนเอง หากการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความสุข ย่อมเอื้ออำนวยให้ผู้เรียน นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลเกิดการพัฒนาหรือก้าวหน้าในวิชาความรู้ หรือศาสตร์ที่กำลังเรียนรู้หรือศึกษาอยู่อย่างต่อเนื่อง เกิดผลสัมฤทธิ์และประสิทธิผลในการเรียนรู้

ทั้งนี้ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญกับระบบการเรียนรู้เชิงพุทธหรือตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาปัจจุบันซึ่งการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่เน้นทั้งความรู้และคุณธรรมแก่ผู้เรียน และที่สำคัญส่งเสริมความสุขแก่ผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียนรู้ การศึกษาคือรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นกลไกในการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยการทดลองจัดการศึกษาที่มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว อันส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และเพื่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งอื่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา ตลอดจนเพื่อให้การสร้างและพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วน นำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป

แนวทางการกำหนดให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้เป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขึ้นสำหรับทดลองการบริหารจัดการศึกษา โดยการกำหนดระยะเวลาการทดลองที่ชัดเจน เพื่อนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ เพื่อส่งเสริมให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เช่น การนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้กับการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่องให้เหมาะสมกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษานำร่องอย่างต่อเนื่อง การออกแบบการทดสอบผู้เรียนเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการ

การศึกษา ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ยังไม่ครอบคลุมไปยังพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ด้วยการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามด้วยหลักพุทธธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้น พบว่ามีหลากหลายนวัตกรรม เช่น องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครุติศรีครุศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย นับเป็นการผสมผสานระหว่างนวัตกรรมการเรียนรู้และวิถีพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น การดำเนินชีวิตตลอดถึงการเรียนรู้ทางด้านวิถีพุทธของคนในสังคมได้เลือนหายไป ซึ่งจะเห็นได้จากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ศิลปะอันดีงามของชาติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ภาพสะท้อนดังกล่าวของเยาวชนและสังคมไทยจึงควรสร้างความตระหนักด้านนวัตกรรม ให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้นวัตกรรมวิถีพุทธที่หลากหลายนวัตกรรมซึ่งมีความสำคัญและขาดหายไป นำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ นวัตกรรมเหล่านี้ เพื่อให้สังคมได้กลับมาสนใจพื้นฐานพัฒนาจิตใจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างมีความสุข มั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นสถานที่เรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียน นักศึกษา ประชาชนเพื่อส่งเสริมคนไทยให้มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับวิถีพุทธ เช่น ผู้สูงอายุมีการดูแล ส่งเสริมสุขภาพที่มาปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย และสถานตรวจสุขภาพ ตลอดถึงการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความเท่าทันโลก มีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน และให้รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง จึงได้จัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการบริหารและการจัดการการศึกษาขั้นเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่องให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งมีการขยายผลนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนและวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ในสถานศึกษาอื่น

จากการศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้น พบว่ามีหลากหลายนวัตกรรม เช่น องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครุติศรีครุศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย นับเป็นการผสมผสานระหว่างนวัตกรรมการเรียนรู้และวิถีพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น การดำเนินชีวิตตลอดถึงการเรียนรู้ทางด้านวิถีพุทธของ

คนในสังคมได้เลือนหายไป ซึ่งจะเห็นได้จากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ศิลปะอันดีงามของชาติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ภาพสะท้อนดังกล่าวของเยาวชนและสังคมไทยจึงควรสร้างความตระหนักด้านนวัตกรรม ให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธที่หลากหลายนวัตกรรมซึ่งมีความสำคัญและขาดหายไป นำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเหล่านี้ เพื่อให้สังคมได้กลับมาสนใจพื้นฐานพัฒนาจิตใจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างมีความสุข มั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ทั้งนี้เพื่อเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต่อไปเพื่อการขยายผลและยกระดับคุณภาพทางการศึกษาไปสู่สังคมแห่งสุขภาวะองค์กรรวมเชิงพุทธ

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ มีแนวทาง และวิธีการอย่างไร
- 1.2.2 การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรเป็นอย่างไร
- 1.2.3 ผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ มีความเป็นเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.3.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.3.3 เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐาน แนวคิดที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธของคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียน วัด และชุมชน (กลุ่ม บวร) และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่ 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณ จังหวัดปทุมธานี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	940	78
2	โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	761	63
3	โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง	563	47
4	โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร	270	23
5	โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี	1450	121
6	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี	231	19
	รวม	4,215	351

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล จำนวน 351 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 30 รูป/คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระบบการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรวิถีพุทธต่างๆ ที่เป็นหน่วยย่อย รวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์

พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ทดลองการศึกษาวิจัยทางด้านนวัตกรรมที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างอิสระและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน สังคม และประเทศชาติ พร้อมพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้

การเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง การออกแบบการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ วัฒนธรรมและมารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครุศาสตร์ครุศึกษา

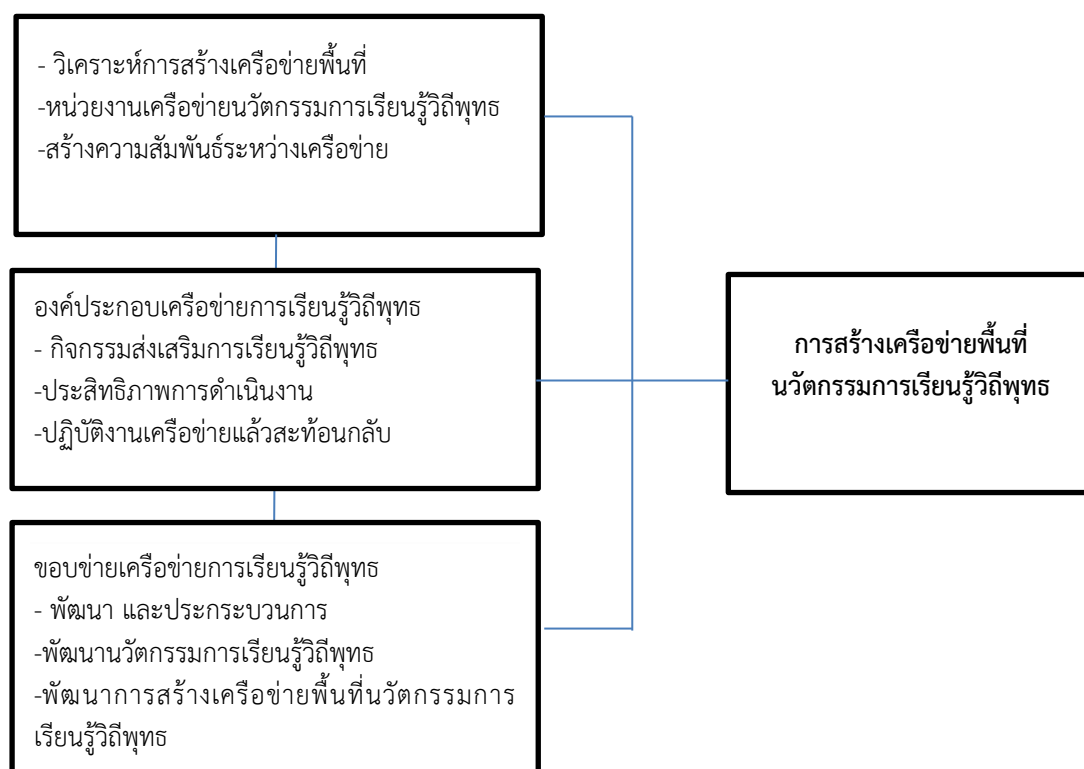
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้แนวทางและวิธีการการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจากสภาพพื้นที่จริง ที่สามารถสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6.2 การสร้างรูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้สำหรับนิสิตวิชาชีพครูและผู้สนใจ ได้สัมผัสกับแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัยตอบสนองต่อความต้องการทางวิชาการ

1.6.3 มหาวิทยาลัยได้แนวทางการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พัฒนารูปแบบที่สร้างสรรค์พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมวิถียุทธ

การศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ดังนี้
 - 2.1.1 ความหมายของเครือข่าย
 - 2.1.2 ความสำคัญของเครือข่าย
 - 2.1.3 องค์ประกอบของเครือข่าย
 - 2.1.4 ประเภท และรูปแบบของเครือข่าย
 - 2.1.5 การเกิด และการสร้างเครือข่าย
 - 2.1.6 การก่อตัว และวงจรชีวิตของเครือข่าย
 - 2.1.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็ง และความสำเร็จของเครือข่าย
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
- 2.3 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับนวัตกรรมวิถียุทธ
 - 2.3.1 องค์ประกอบนวัตกรรม
 - 2.3.2 กระบวนการนวัตกรรม
 - 2.3.3 ประโยชน์ของนวัตกรรมทางการศึกษา
 - 2.3.4 นวัตกรรมวิถียุทธ
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ดังนี้ (1) ความหมายของเครือข่าย (2) ความสำคัญของเครือข่าย (3) องค์ประกอบของเครือข่าย (4) ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย (5) การเกิด และการสร้างเครือข่าย (6) การก่อตัว และวงจรชีวิตของเครือข่าย (7) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็ง และความสำเร็จของเครือข่าย

2.1.1 ความหมายของเครือข่าย

นฤมล นิราทร กล่าวถึงเครือข่ายว่า การทำงานที่มีรูปแบบการประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกัน เป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน¹

¹นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 43.

สรรพสิ่งในตัวเรา และสิ่งรอบข้างนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกัน แล้วก่อรูป และสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (web of life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น สรรพสิ่งในตัวเรา และสิ่งต่างๆ ในโลก และสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุ และปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่า และสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจนสมุปบาท ซึ่งหมายถึง อากาศ และความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง และเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัด และผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการอื่นๆ ตามมา ในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพุทธศาสนา กล่าวถึงสภาวะของสิ่งต่างๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกื้อหนุนหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่างๆ ที่สมมติขึ้นในความหมาย และภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย์ ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง²

สนธยา พลศรี ให้ความหมายของเครือข่ายว่า³ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ วัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน

ในทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่างๆ ว่าทุกอย่างจะถูกมองในภาพกว้าง และมองเห็นเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง และเป็นเครือข่ายในทุกระบบ โดยไม่มีการแยกส่วนหรือแบ่งสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ ไม่พยายามคาดเดาผล และหวังผล หรือเข้าไปวัดสิ่ง

² พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), 2547), หน้า 1-2.

³ สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2550), หน้า 207.

ต่างๆ อย่างเป็นขึ้นเป็นอัน โดยมองสรรพสิ่งในลักษณะของความไร้ระเบียบที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ⁴

สรุปความหมายของเครือข่าย เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างระบบการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของบุคคล องค์กรต่างๆ ที่เป็นหน่วยย่อยรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้าง และรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง และมีกลยุทธ์ในการพัฒนา ด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

2.1.2 ความสำคัญของเครือข่าย

สภาพการปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ พบว่า การทำงานจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน หากต่างหน่วยงานต่างทำงานกันไม่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน ก็อาจจะมีการทำงานซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน มีการทำงานคล้ายคลึงกัน ยุ่งอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องไปแบบวันต่อวัน เพื่อให้หน่วยงานของตนอยู่รอด แต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าวข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตน และข้อมูลข่าวสารก็ค่อนข้างจำกัด การทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้ไม่เกิดการพัฒนา รับรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ไม่มีคนมาช่วยชี้แนะเมื่อเดินหลงทางหรือกำลังจะก้าวไปสู่หนทางที่เกิดความเสี่ยง เกิดความเสียหายกับคนในครอบครัว หน่วยงานหรือองค์กร การทำงานในปัจจุบันซึ่งต้องการความรวดเร็ว ครบถ้วน ถูกต้อง และมีความเป็นมืออาชีพที่เชื่อถือได้ สามารถตัดสินใจผลงานได้จากการทำงานที่มีลักษณะ “ข้ามคนเดียว” กับ “ทีมเวิร์ค” ได้เป็นอย่างดี ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามที่ต้องการคือ ความร่วมมือ และความ สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการทำงานแบบเครือข่ายมีความสำคัญ ดังนี้

1. เครือข่าย คือธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเราได้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “เป็นสิ่งที่” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มาของการสื่อสารทางภาษาและความคิด เมื่อสรรพสิ่งมีความหมายว่า “เป็นสิ่งที่” สิ่งต่างๆ นั้น ก็สามารถมีชื่อเสียงเรียงนามได้หรือในทางนามธรรมสรรพสิ่งก็ถูกตั้งขึ้นเป็นประเด็นให้ขบคิดตามสมมติบัญญัติที่เราเรียกขาน และในบางครั้ง เราก็ไปติดกับบัญญัติที่เราสมมติขึ้น แล้วมองเห็นสิ่งต่างๆ “เป็นสิ่งที่” แม้แต่การเรียกสิ่งต่างๆ เราก็ต้องใช้คำว่าสิ่งต่างๆ หรือสรรพสิ่ง ซึ่งหนีไม่พ้นคำว่า “สิ่ง” เพราะภาษาทั้งหมดต้องอาศัยการบัญญัติ เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารอ้างอิงถึงเรื่องราวที่พูดคุยกันด้วยความคุ้นชินอันนี้ ทำให้ยากที่จะมองเห็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม⁵

2. เครือข่าย เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบดังกล่าว จัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง และได้ถูกนำมา

⁴Margaret J. Wheatley, *Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world*, 2nd Edition, (San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 1999), p. 11.

⁵วิศิษฐ์ วัชวิญญู, *ความหมายเครือข่าย*, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” (เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, 2546), หน้า 5.

อธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่มองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสาน สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มีความสัมพันธ์ และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น ซึ่งความเป็นปกตินี้ มิได้หมายถึงความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์กรที่สามารถจัดการตัวเองได้ และมีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดสถานการณ์ในรูปแบบหนึ่งๆ เราไม่สามารถที่จะใช้กรอบคิด อันเดิม หรือมุมมองอันเดิมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด เราจำเป็นต้องใช้สถานการณ์ที่ แปรเปลี่ยน และระบบย่อยที่สลับซับซ้อน หรือใช้บริบทที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ในการแก้ไขปัญหา กล่าว ง่ายๆ ก็คือ การเข้าไปจัดการ และการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวม และมองสรรพสิ่งอย่าง บูรณาการ ซึ่งเป็นเหมือนเรื่องของสมการทางคณิตศาสตร์ที่ยากๆ และทับซ้อนกันอย่างมากมาย โดยที่มีสมการย่อยแต่ละอันไม่เหมือนกัน แต่เมื่อสามารถแก้สมการย่อยนั้น สมการใด สมการหนึ่งได้ ก็สามารถนำไปสู่การแก้สมการใหญ่ที่ยากๆ นั้น ได้ในเวลาชั่วพริบตา⁶

3. เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติ โครงสร้างที่ ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติที่โผล่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่าย ที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ของ ตนเอง และเครือข่าย และเพื่อให้กระบวนการนั้นให้มีความเคลื่อนไหว และเป็นไปอย่างมีระบบ มี ความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยไม่เข้าจำกัดหรือทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็น องค์กรจัดการตัวเองที่สิ้นไหลไปอย่างอิสระเสรี⁷

ฐานคิด 3 ประการ เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของข่ายใยชีวิต และความ เป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็น การอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจน กลายเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใย และซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่างๆ ที่มี การสานต่อกันอย่างแนบแน่นแต่มีความยืดหยุ่น และมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการ ที่มีความเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

4. เครือข่าย เป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ 1) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และ 3) ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้

5. เครือข่าย คือ การขยายผล และเติบโตอย่างมีพลัง ในขณะที่ฐานคิดข้อที่ 4 เป็น การอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิง วัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้ง และการครอบงำสิทธิ และ ประโยชน์แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง 5 ประการนั้น มี ความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะการนำฐานคิดข่ายใยชีวิตมา อธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย

⁶Margaret J. Wheatley, *Leadership and the new science*, p.106.

⁷วิศิษฐ์ วังวิญญู, *ความหมายเครือข่าย*, หน้า 14.

ความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

1. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่างๆ

2. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ คือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นความร่วมมือ และการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้ และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

3. เครือข่าย : นัยภารกิจ และกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่านั้น ภารกิจ และกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่านั้นมีความต่อเนื่อง การทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจ และอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่น ก็เท่ากับว่า เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นดังนั้น เครือข่ายจึงมีนัยของการทำภารกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลัง และอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น⁸

แนวคิดที่ให้คำจำกัดความของคำว่า “เครือข่าย” นั้นเริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์ และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพาจนกระทั่งการสร้างพลัง และอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่นๆ ในสังคม เป็นลักษณะของการสร้างประชาสังคม ที่นับว่า เป็นพัฒนาการอีก ระดับหนึ่งของความเป็นเครือข่ายที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในส่วนในการทำงานอย่างหลากหลาย ตามประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน และแก้ไข ซึ่งอาจจะมี ความซับซ้อนหรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับหน่วยชีวิต ในระดับของเซลล์ที่มีการเชื่อมโยงกัน จากจุดเล็กๆ จนกลายเป็นองค์ภาพ และระบบปฏิบัติการภายในร่างกายที่ยิ่งใหญ่⁹

เครือข่านั้น หมายถึง ความร่วมมือ และการเปิดรับของฝ่ายต่างๆที่จะมีข้อตกลงร่วมกัน ในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ จากการร่วมมือ และการเปิดรับในสิ่งใหม่นั้นเสมอ จะเห็นได้ว่าเครือข่านั้น ได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์ และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่า การอธิบายในมิติของความสัมพันธ์ และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกัน และขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่ม องค์กรอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านระบบการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ยังได้พยายามอธิบายถึง คุณค่าแห่ง

⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-31.

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ความสัมพันธ์ ความเท่าเทียม ความร่วมมือ การต่อสู้ขัดแย้ง และการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

2.1.3 องค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการ¹⁰ คือ

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาคือความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

3. การมีผลประโยชน์ และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) หมายถึง การที่การสมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์ และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (allstakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียม และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

5. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกัน และกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งพิงร่วมกัน (interdependence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

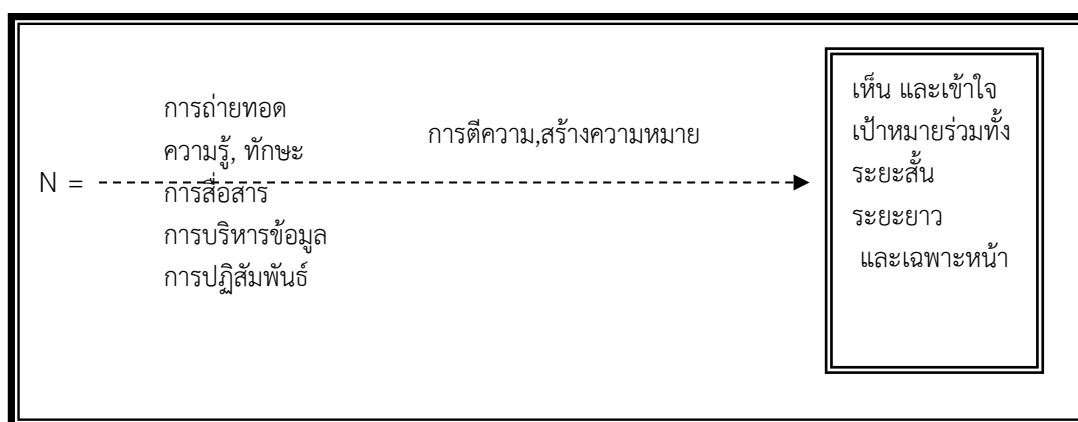
7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

¹⁰เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมีเดียจำกัด, 2543), หน้า 36-43.

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อในภาษาอังกฤษ 4 ตัว คือ link หรือการเชื่อมต่อ เพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การเรียนรู้ (learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็น และความต้องการของตนเอง และผู้อื่น
2. การลงทุน (investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อ และเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ
3. การดูแล (nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงาน และสัมพันธภาพส่วนตัว
4. การรักษา (keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิก และการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย¹¹

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ กล่าวถึง สมการที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร การบริหารข้อมูล ข่าวสาร และการปฏิสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การตีความหมาย หรือการสร้าง ความหมายร่วม และสุดท้าย คือ การเห็น และเข้าใจในเป้าหมายร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้¹²

ภาพที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย

จากภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า N = Network เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่สมาชิกทุกฝ่ายเห็น และเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน ทั้งเป้าหมายในระยะสั้น ระยะยาว และเป้าหมายเฉพาะหน้า ในขณะที่เครือข่ายจะมีกลไกการจัดการระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อถ่ายทอดความรู้ หรือทักษะต่างๆ

¹¹ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้ และพัฒนาประชาสังคม, 2546), หน้า 9.

¹²ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, หน้า 7.

ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน โดยที่แต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะมีการรับรู้ และตีความหมายของข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันไป และภายในเครือข่ายนั้นจะต้องประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย ที่มีวัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน มีชีวิตชีวาหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการไหลของข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกัน มีพื้นที่รูปธรรมในการทำงานมีชุมทาง (hub) มีโหนด (node) หรือ “ศูนย์ประสานงานย่อย” ที่หลากหลาย และกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ และที่สำคัญมีผู้จัดการเครือข่ายในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในระดับชุมทาง และโหนดย่อยในพื้นที่ เพื่อให้เครือข่ายนั้นมีกิจกรรม และความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งในบางครั้งกิจกรรมย่อยในระดับโหนด/ศูนย์ประสานงานก็มีความหมาย และสามารถสร้างเป็นพลังของเครือข่ายได้ และ ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงโครงสร้างของร่างกายหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่รูปธรรมภายนอกนั้นจะดูเหมือนจะอยู่ในสภาวะที่คงตัว และถูกมองว่าเป็น “อัตตา” แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลง และเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิต เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อยู่ที่การสืบทอดหรือการสร้างข้อมูลต่อเนื่องในสิ่งมีชีวิตนั้น การสืบทอดเป็นการดำรงรักษาสิ่งมีชีวิตให้อยู่รอด โดยที่เราไม่สามารถเห็น “ความสืบทอด” หรือ “กระบวนการสร้างข้อมูล” เราจะเห็นเพียงโครงสร้างภายนอกเท่านั้น สิ่งมีชีวิตต้องการข้อมูลใหม่ตลอดเวลา เพื่อการดำรงอยู่ การเติบโต หากไม่มีข้อมูลใหม่ยืนยันสิ่งที่มีอยู่ว่าถูกต้องอยู่แล้วตลอดเวลา สิ่งมีชีวิตนั้นกำลังดับสูญเหมือนกับเป็นระบบปิด ดังนั้น องค์ประกอบหลักของสิ่งต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา นั้น เช่นเดียวกับ ความเป็นเครือข่ายที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักที่สำคัญ และสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากฐานคิด และความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย 5 ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิต และสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ โดยแต่ละหน่วยชีวิต และแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัย และสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ และกระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้ง และเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็น

องค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคล ยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมกล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนา และเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์ และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน และพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้ และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์ และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูล และการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงาน และช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์ และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรม และข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่าวนั้นๆ¹³

ธนา ประมุขกุล กล่าวถึงองค์ประกอบว่า ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. สมาชิก หากสมาชิกมีจำนวนมาก ต้องมีคณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการประสานงาน สมาชิกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือสมาชิกแกนหลักเกี่ยวข้อง โดยตรงกับผลงานตามเป้าหมายเครือข่าย และสมาชิกเสริม ผู้เป็นฝ่ายสนับสนุน
2. กรรมการ/ผู้ประสานงาน เพื่อให้เกิดการจัดการที่ดี สามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

¹³พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า 33-35.

3. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ถ้าเป้าหมายต้องชัดเจน มีความเป็นไปได้ จึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วม และคงอยู่ของสมาชิก

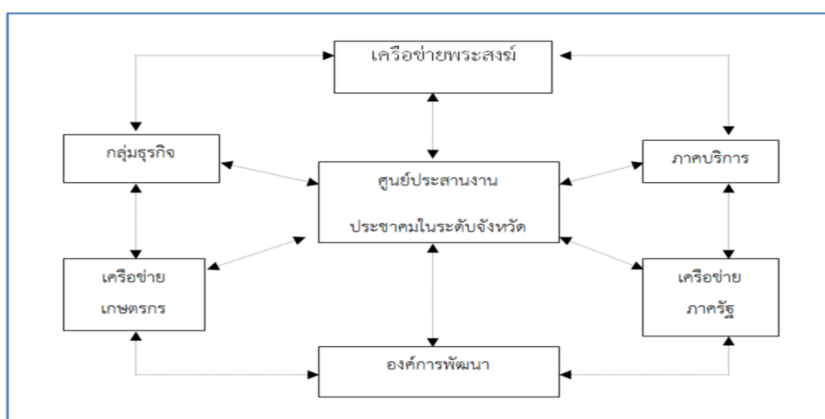
4. กิจกรรม การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ด้วยอาศัยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยตนเอง¹⁴

สรุป องค์ประกอบของเครือข่าย เริ่มจากการมีสมาชิก กรรมการ และผู้ประสานงาน เครือข่ายมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดกิจกรรมร่วมกัน การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การรับรู้มุมมองร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีผลประโยชน์ และมีความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างซึ่งกัน และกัน การพึ่งพิงอิงร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร และการบริหารข้อมูลข่าวสาร จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกาย ผู้วิจัย จึงได้ประมวลความรู้ และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

2.1.4 ประเภท และรูปแบบของเครือข่าย

ประเภท และรูปแบบของเครือข่ายมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ที่ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภท และรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ประกอบด้วยเครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue) และเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการประสานงานเข้าสู่การบริหารจัดการในส่วนกลางหรือในเขตพื้นที่ตามการปกครองขนาดใหญ่ เช่น ระดับจังหวัด หรือศูนย์ประสานงานในพื้นที่ โดยมีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งเป็นแกนนำหลักในการประสานงาน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่¹⁵

¹⁴ธนา ประมุขกุล, *บทความปริทัศน์*, (ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6, 2547), หน้า 3.

¹⁵มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “รูปแบบของเครือข่าย”, เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544), หน้า 88.

ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ดังกล่าว เป็นการกล่าวถึง กระบวนการทำงานของเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่ทุกกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และทุกภาคส่วนเข้ามาร่วม เป็นเครือข่ายประชาคมในระดับจังหวัดหรือพื้นที่ โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะพหุภาคี ความเป็นเครือข่ายในรูปแบบนี้ ในสังคมไทยจะมีในบางพื้นที่ บางจังหวัดที่เครือข่ายภาคประชาชน มีความเข้มแข็งเท่านั้น แต่ในบางพื้นที่บางจังหวัด เครือข่ายเชิงพื้นที่ในภาพรวมของจังหวัดหรือตามพื้นที่ตามเขตการปกครองยังอยู่ในระหว่างการก่อตัวเพื่อพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ และความเป็นเครือข่าย

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็น กิจกรรม หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะ และโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น สามารถแบ่งลักษณะ และโครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมหรือประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

3. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจหรือกิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ เอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

ลักษณะ และโครงสร้างของเครือข่าย เครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งเครือข่ายหรือเข้าไปเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายให้มีแนวทางการดำเนินการที่สอดคล้องกับภารกิจ กิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้นๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม

สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

1. เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐเช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

2. เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น เครือข่ายสภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออกเครือข่าย SME ฯลฯ

3. เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

4. เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

สหวิทยา วิเศษ ได้แบ่งประเภทเครือข่ายออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ โดยยกกรณีตัวอย่าง เครือข่ายในจังหวัดพะเยา¹⁶ คือ

1. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย โดยเครือข่ายประเภทนี้ อาจแบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆ อีก คือ 1) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายดังกล่าวจะเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงาน และโครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ 2) เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการรวมกลุ่ม/เครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะเป็นกลุ่ม/เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ในแนวราบ (horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการนำเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง และ 3) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และเชื่อมโยงกระบวนการนั้นเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

2. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการโดยยึดภารกิจ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

สรุป ประเภทของเครือข่าย แบ่งตามเชิงพื้นที่ เชิงประเด็นกิจกรรม และตามโครงสร้างหน้าที่ เครือข่ายเชิงพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์ประสานประชาคมระดับจังหวัด เครือข่ายพระสงฆ์ ภาคบริการ เครือข่ายภาครัฐ องค์กรพัฒนา เครือข่ายเกษตรกร และกลุ่มธุรกิจ ส่วนเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญา เครือข่ายธนาคาร เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพฯ และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายภาคประชาชน เป็นต้น ในการรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้งสามประเภท ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์ช่วยเหลือสังคม และพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง

¹⁶สหวิทยา วิเศษ, องค์กรเครือข่ายในจังหวัดพะเยา, เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ”, (เสนอสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2547), หน้า 2-3.

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกาย ผู้วิจัย จึงได้ประมวลความรู้ และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

2.1.5 การเกิด และการสร้างเครือข่าย

เครือข่ายภาคประชาชน และประชาสังคม เกิดขึ้นหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ในปี 2539 – 2540 ทำให้ภาคประชาชนเกิดความสนใจ และตื่นตัวในการพึ่งพาตนเองมากขึ้น โดยในปี 2541 ได้มีการจัดตั้งทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งโครงการดังกล่าว ได้สร้างปรากฏการณ์การเรียนรู้ และการรวมพลังให้กับกลุ่ม องค์กรเครือข่ายภาคประชาชน และประชาสังคมเป็นอย่างมาก โดยกองทุนดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทั้งในเมือง และชนบท เพื่อการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว (สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุน) ในขณะเดียวกันก็มีการรวมตัวของประชาชนในนามของ “สมัชชาคนจน” ที่ดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้อง ให้รัฐบาลแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐบาล นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐ แต่มีแนวคิดในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ และมีแนวคิดให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับนโยบาย ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนที่หลากหลาย¹⁷

ก. แนวคิดในการจัดการเครือข่าย

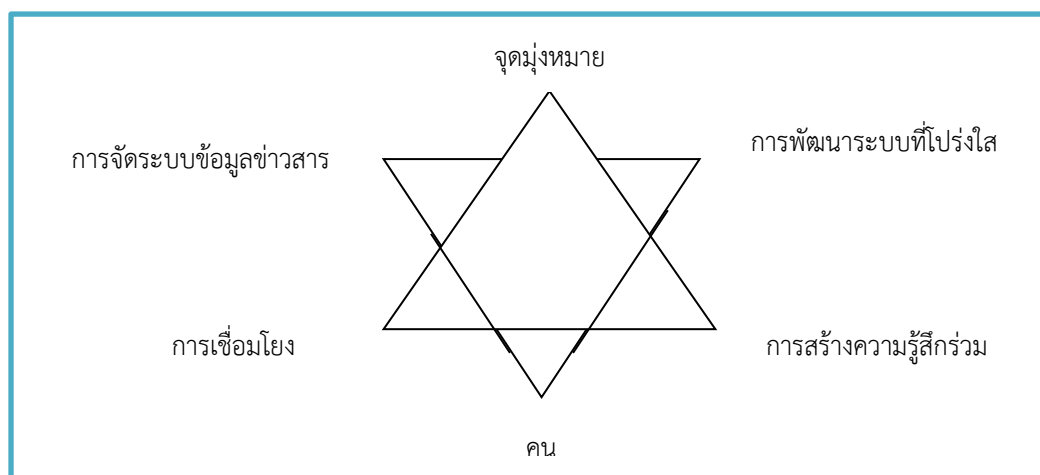
แนวคิดในการจัดการเครือข่ายนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเริ่มมีการติดต่อสื่อสารเพื่อที่คบค้าสมาคมกับบุคคลอื่น หรือกลุ่ม และเครือข่ายอื่นๆโดยแนวคิดนั้นเป็นไปเพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคล และองค์กร เครือข่าย โดยคาดหวังถึงยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ซึ่งแนวคิดดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบุคคลผู้ที่ได้เห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และมีความต้องการที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้นด้วยพลังของกลุ่ม และเครือข่าย

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ ได้กล่าวถึง แนวคิดของการจัดการเครือข่าย โดยยกตัวอย่างแนวคิดการจัดการเครือข่ายของกลุ่ม “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” ว่า เกิดจากความคิดที่ของแกนนำในกลุ่มสายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม รถเช่า ธุรกิจการท่องเที่ยว และผู้โดยสาร ที่ต้องการเชื่อมโยงกระบวนการทางธุรกิจเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลที่ดีต่อการให้บริการ และการจัดการเชิงธุรกิจ โดยจุดสำคัญของแนวคิด คือ การรวมกลุ่ม จากองค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งให้หันหน้าเข้าหากัน ผนวกความร่วมมือ จนเป็นพันธมิตรในเชิงธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แทนการทุ่มเทในการแข่งขันอย่างที่เป็มาในอดีต โดยยึดจุดหมายร่วม และการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ซึ่งมี 6 ประการ โดยมีการประสานสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นแสงสว่างแห่งดวงดาว คือ

¹⁷สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, *เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ธนาคารออมสิน, 2545), หน้า 12.

1. จุดมุ่งหมายร่วมการทำงานของเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูง หากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็น และต้องการให้เกิดขึ้น
2. บุคคลในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึก ร่วมมีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย
3. การเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงเหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงาน และการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี
4. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความสึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย
5. การพัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถ และพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใส และตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมที่ดีต่อทุกฝ่ายผู้ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย
6. การจัดระบบข้อมูลข่าวสารระบบการติดต่อสื่อสาร และสารสนเทศ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

แนวคิดการจัดการเครือข่ายทั้ง 6 ประการ สามารถนำมาเป็นเป้าหมายของการทำงานในเชิงรุกของเครือข่ายได้ ซึ่งสรุปเป็นภาพ¹⁸ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว”

ในทางพุทธศาสนาสนับสนุนการรวมพลังเป็นหมู่คณะเป็นสหธรรมิกเพื่อประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ความดีงาม และความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยให้บุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรช่วยพัฒนาหมู่คณะให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการจัดการเพื่อประโยชน์ และความสุขของคนหมู่มาก โดยมี

¹⁸ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, *สื่อสารกับสังคมเครือข่าย*, หน้า 13.

หลักธรรม และวิธีการปฏิบัติที่ว่าด้วยการจัดการหมู่คณะ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อย่างมากมาย ดังเช่น หลักความสามัคคี ที่สนับสนุนความสามัคคี และการรวมกลุ่มของปัจเจกบุคคล กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีการพัฒนาตนเองได้ดีแล้ว ย่อมก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ และสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลนั้น ก็ทำหน้าที่ในการพัฒนาคน และทั้งปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กร ก็ยึดหลักการความสามัคคี คือการมอบความเป็นใหญ่แก่หมู่คณะในการที่จะจัดการ และปกครองเพื่อมีชีวิตที่ดีร่วมกัน¹⁹

การสร้างเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้นเราต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไปเรื่อยๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองฝึก ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย

การส่งสาร : ข้อมูลหรือข่าวสารที่ส่งต้องชัดเจนให้ผู้รับเข้าใจง่าย

การรับสาร : ต้องพร้อมที่จะเปิดใจรับข้อมูลหรือข่าวสารอื่น ที่อยู่นอกเหนือจากความคิด ที่ตนมีอยู่เดิม การส่งสาร และการรับสารที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายออกไป ในวงกว้างได้ นอกจากนี้ เครือข่าย ต้องมีจุดยืน มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และพร้อมที่จะเชื่อมโยงกับ องค์กรอื่นอยู่เสมอ รวมทั้งต้องมี ความยืดหยุ่น ไม่มีรูปแบบมีแน่นอนตายตัวนัก แต่เน้นให้บรรลุ ตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นสำคัญ

การเกิดเครือข่าย เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างก็มีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างขึ้นมาจาก ด้วยวิธีการต่างๆ กัน สรุปได้เป็นหลัก 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจาก การที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน มารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ความคิด ประสบการณ์ ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า เครือข่ายนี้มักมีเวลาการก่อร่าง สร้างเครือข่ายนาน แต่เมื่อเกิดแล้ว ก็จะมีคามเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัว เพิ่มขึ้น

2. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายนี้มักเกิดจากนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็น ส่วนมาก ภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายนี้ มิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกัน มาก่อน เป็นการรวมตัวแบบชั่วคราวชั่วคราวเป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไป ในที่สุด

3. เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นเครือข่ายที่มีได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และได้จัดตั้งแต่ เป็นลักษณะของกระบวนการพัฒนา ผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล องค์กร มารวมกันด้วย วัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนกัน และเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยอาจจะยังไม่มีเป้าหมาย

¹⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 125.

วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใดๆ เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง มิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่เครือข่ายนี้สามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายโดยธรรมชาติก็ได้²⁰

การก่อตัวของเครือข่าย จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ตามลักษณะการก่อตัวได้แก่

1. เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่ง ต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุน และนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ

2. เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาาร่วมกันแล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ

3. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้หรือต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง และมีผู้ประสานงานให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ

สรุปการเกิด และการสร้างเครือข่าย เป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ในลักษณะที่เป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์การ การนำเครือข่ายต้องมี LINK หมายถึง “การเชื่อมโยง” โดยมีลักษณะต่างๆ กัน คืออาจจะเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น เครือข่ายวัฒนธรรม เครือข่ายอาชีพ เป็นต้น อาจจะเป็นเครือข่ายจัดตั้ง และได้รับการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆทั้งภาครัฐ และเอกชน หรืออาจมีลักษณะเป็นเครือข่ายวิวัฒนาการ หรือเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์กำหนด เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ การสร้างเครือข่าย คือการรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะของการแลกเปลี่ยน ต้องสกัดเอาส่วนดี หรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้ และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ทำให้มีการติดต่อและสนับสนุน ให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน และร่วมรับประโยชน์ซึ่งกัน และกัน

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกาย ผู้วิจัย จึงได้ประมวลความรู้ และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

²⁰เอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเองหมวดวิชาการงานชุมชน และมวลชนสัมพันธ์, การสร้างเครือข่าย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.edupol.org/eduOrganize/eLearning/generalStaff/doc/group10/06/01.pdf> [1 กุมภาพันธ์ 2563].

ข. ปรัชญาการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายต้องคำนึงถึงเสมอว่า “เครือข่าย” เป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การนำเครือข่ายต้องมี Link หมายถึง “การเชื่อมโยง” การสร้างเครือข่ายต้องคำนึงถึงเสมอว่า “เครือข่าย” เป็น L-learning การเรียนรู้ I-Investment การลงทุน N-Nurture การฟูมฟักบำรุง G(K) - Give การรักษาสัมพันธภาพ ซึ่งรวมกันเป็นคำว่า Link หมายถึงการเชื่อมโยง

การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย ไม่ได้หมายถึงการจัดการให้คนมานั่ง “รวมกัน” เพื่อพูดคุยสนทนากันเฉยๆ ไม่ได้ “รวมกัน” ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเปรียบเหมือนการเอาก้อนอิฐมากองรวมกัน ย่อมไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาก่อนกันเป็นกำแพง โดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ และก็ไม่ใช่แค่การรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันเพียง เพื่อพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเท่านั้นแต่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย และก็ไม่ใช่การรวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกันไว้ในมือเพื่อสะดวกแก่การติดต่อการมอบหมายให้สมาชิกแต่ละคนหาสมาชิกเพิ่มขึ้น ยิ่งได้รายชื่อมากก็ยิ่งทำให้เครือข่ายใหญ่ขึ้น การกระทำเช่นนี้เปรียบเสมือนการขยายวงใส่อิฐให้โตขึ้นเพื่อจะได้บรรจุอิฐได้มากขึ้นแต่กองอิฐในถังกียังวางระเกะระกะขาดการเชื่อมโยงประสานกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีการกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้ การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ต้องสกัดเอาส่วนดีหรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้ และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ในลักษณะที่มากกว่า $1+1=2$ แต่ต้องเป็น $1+1 > 2$ เรียกว่าเป็น “พลังทวีคูณ” ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายต้องดีกว่า ผลรวมที่เกิดจากการปล่อยให้ต่างคนต่างทำแล้วนำผลลัพธ์ของแต่ละคนมารวมกัน

ผู้วิจัย สรุปได้ว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือการสื่อสารที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ก็น่าจะเป็นเส้นทางสู่การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งได้

ค. ความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย

ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ

1. สถานการณ์ปัญหา และสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อนหลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหา และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์ และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหา และขยายผล

การพัฒนา โดยนัยนี้ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น²¹ ซึ่งสิน สือสวน กล่าวว่าเป็นทั้งการจัดการภายในกลุ่ม องค์กรที่มองเห็นความจำเป็นในการรวมพลัง และการเข้ามาเสริมสร้างของบุคคล องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

2. การสร้างพื้นที่ทางสังคมเครือข่าย เป็นเครื่องมือ และยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากร และความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนา การใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้ และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคล และองค์กรอื่นๆ ในสังคมทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันและกัน²² ซึ่งปูลตี มอนซอน และคณะกล่าวว่า กระบวนการนั้น จะเป็นการสร้าง และให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิด และกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสาร และการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ที่สร้างความรู้สึกร่วม และก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ตามมา ตัวอย่างเช่น ในเครือข่ายทางธุรกิจ การประสานความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย ก็เพื่อการลดต้นทุนในการผลิต ลดภาวะการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานในการผลิตสินค้า และบริการให้สูงขึ้นส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาการประสานความร่วมมือเป็นเครือข่ายก็เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเพื่อการผลักดันในเชิงนโยบาย ในขณะที่เครือข่ายประเภทอื่นๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างความหมาย และการต่อรองว่า ความสำคัญของตนเองนั้น ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคม และใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมของตนเอง ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคม จึงเป็นการเพิ่มช่องว่าง และการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้าง และการพัฒนาเครือข่าย

3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้ และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ความรู้ใหม่โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมิได้หมายถึงการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้นแต่อาจหมายถึง การให้จังหวะ และโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษารักษาร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อย

²¹สิน สือสวน, กระบวนการสนับสนุนการสร้าง และพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน, หน้า 1.

²²ปูลตี มอนซอน และคณะ, กรอบแนวคิดในการประเมินศักยภาพเครือข่ายสังคม, หน้า 2.

ของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสถานะที่มีการแข่งขัน และการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้นจะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดิน และมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

2.1.6 การก่อตัว และวงจรชีวิตของเครือข่าย

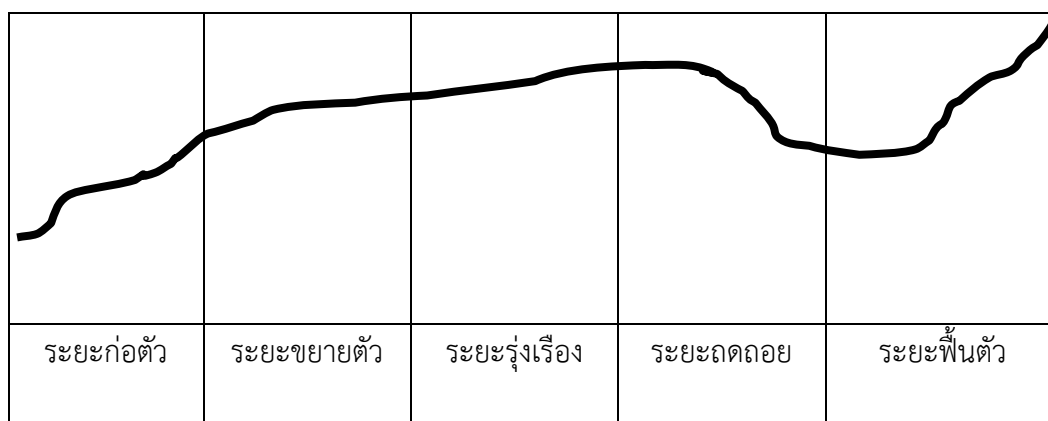
การก่อตัว และวงจรชีวิตของเครือข่ายนั้นคล้ายกับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย กล่าวคือ เมื่อมีการเกิดขึ้น มีการขยายตัว มีการเคลื่อนไหว และการใช้ประโยชน์ สุดท้ายก็อยู่ในภาวะที่ถดถอย ดังนั้น จะต้องมีการพลิกฟื้น และรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันเพื่อให้เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง ซึ่งการก่อตัว ขั้นตอน กระบวนการ และวงจรชีวิตของเครือข่ายเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เพราะจะนำไปสู่การจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพได้

1. การก่อตัวของเครือข่ายในการก่อตัวหรือการเกิดขึ้นของเครือข่ายนั้น มีการก่อตัวที่หลากหลาย ทั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งของภาคส่วนต่างๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ก่อให้เกิดขบวนการเครือข่ายในที่จะกล่าวถึงการก่อตัวของเครือข่ายดังกล่าวในสังคมไทยโดยจำแนกออกเป็น 3 ด้านตามลักษณะการก่อตัว ได้แก่ 1) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ การก่อตัวของเครือข่ายในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้งเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนา และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยเครือข่ายเหล่านี้อาจแบ่งประเภทของการจัดตั้งได้อีก 2 ประการ คือเครือข่ายที่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาไท ฯลฯ และเครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งนี้จะมีลักษณะกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบ ระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุน และนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ 2) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ ตลอดจนถึงการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์ และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม 3) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนดได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่าจำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้หรือการต่อรองเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ จะเกิดขึ้นหลังจากที่สถานการณ์นั้นเกิดความสุกงอมอย่างเต็มที่ และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่องเช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายใน

ลักษณะนี้ จะมีการรวมพลังอย่างแน่นหนา บนพื้นฐานของการต่อสู้ และการเรียกร้องเพื่อปกป้อง และรักษาสิทธิของตนเองในการพัฒนา และมีการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์ และบริบททางสังคม

2. วงจรชีวิตของเครือข่าย ได้มีผู้กล่าวถึงไว้อย่างมากมาย ทั้งในด้านการเปรียบเทียบกับธรรมชาติของชีวิต และสรรพสิ่งที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการเปรียบเทียบกับกระบวนการพัฒนาที่มีจุดสิ้นสุดของโครงการ และกิจกรรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงวงจรชีวิตของเครือข่ายว่า มี 5 ขั้นตอน²³ คือ ระยะเวลาก่อตัว ระยะเวลาขยายตัว ระยะเวลารุ่งเรือง ระยะเวลาถดถอย และระยะฟื้นตัว โดยทุกระยะของวงจรชีวิตนั้นจะมีกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน แต่จะมีเพียงบางเครือข่ายเท่านั้น ที่สามารถปรับตัวจนถึงระยะที่ 5 คือการฟื้นตัวของเครือข่าย โดยแสดงวงจรชีวิตของเครือข่ายในลักษณะของตาราง ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.4 แสดงการเติบโต และวงจรชีวิตเครือข่าย

พลเดช ปิ่นประทีป ได้กล่าวถึง วงจรการพัฒนาประชาสังคม และเครือข่ายว่า มีขั้นตอน และกระบวนการที่หลากหลาย ที่ผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจ รวมถึงการเข้าไปสนับสนุนตามขั้นตอนพัฒนาการต่างๆ ให้เหมาะสม โดยมีแนวทาง และวงจรชีวิตของกลุ่มและเครือข่าย²⁴ ดังนี้

ขั้นที่ 1 มีการรวมตัวกันชั่วคราวขั้นนี้อาจจะเกิดขึ้นโดยบุคคลภายในกลุ่ม องค์กร ชุมชน หรือบางหน่วยงานที่เข้าไปส่งเสริมให้เกิดการรวมตัว อย่างเช่น การประชุมสัมมนา การพบปะสนทนา การเยี่ยมเยียน ฯลฯ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม การรวมตัวกันชั่วคราวนี้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

ขั้นที่ 2 ได้ความคิดได้แก่ คนที่เข้ามารวมตัวกันชั่วคราวนั้น เกิดแนวคิด วิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง และมีแรงบันดาลใจจะไปลงมือทำในกิจกรรมนั้น

²³เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, หน้า 49.

²⁴พลเดช ปิ่นประทีป, องค์กรการเงินชุมชน : ฐานการที่ขาดไม่ได้ของประชาสังคมไทย ในซีพจรชุมชน : ทูทางสังคมจากฐานล่าง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1, 2543), หน้า 8-10.

ขั้นที่ 3 เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความคิดดีๆ ที่จะลงมือทำแล้ว การมีเพื่อนร่วมคิดนั้น จะช่วยทำให้เกิดการสานต่อ และการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ

ขั้นที่ 4 ร่วมคิดร่วมวางแผนการรวมกลุ่มในขั้นที่ 3 จะมีการพัฒนาไปอีกขั้นก็ต่อเมื่อได้มีการคิด และการวางแผนอย่างเป็นรูปธรรมว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อไร จนเกิดเป็นแผนงาน โครงการ ของเครือข่ายที่จะดำเนินการต่อ

ขั้นที่ 5 มีโอกาสได้ทำกิจกรรมโครงการที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะโดยทางใดก็ตาม เช่น ได้รับการสนับสนุนหรือระดมทุนมาดำเนินการเอง เป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกมีโอกาสได้ทำกิจกรรม

ขั้นที่ 6 ร่วมกิจกรรม ร่วมประชุม ร่วมเรียนรู้โครงการของชุมชนหรือหน่วยงานเป็นที่มาของโอกาสในการพบปะ การประชุมสนทนา และการเรียนรู้ เป็นการดึงผู้คนในองค์กร เครือข่ายให้เกิดการเชื่อมโยงผูกพัน

ขั้นที่ 7 เกิดความเป็นชุมชนองค์กรที่เข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ สิ่งนี้ค่อยๆ สะสมขึ้นมา และเป็น การดำเนินการจริง มีการตกผลึกทางความคิด มีการปรากฏตัวของผู้นำตามธรรมชาติ มีการทดสอบ กลั่นกรองจากสถานการณ์ และเป็นการสั่งสมภูมิปัญญาจนเกิดการพึ่งตนเองของกลุ่ม

ขั้นที่ 8 เป็นกลุ่มพึ่งตนเองได้ (self - reliance group) ด้วยภูมิปัญญาพึ่งตนเองของกลุ่มที่สะสมจนถึงระดับหนึ่ง เครือข่ายจะมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเอง และนำพา กลุ่มขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยตนเองในเรื่องต่างๆ

ขั้นที่ 9 พัฒนาศักยภาพกลุ่ม และขยายกลุ่มออกไปกลุ่ม และผู้นำจะมีทักษะในการทำงานมากขึ้น สมาชิกกลุ่มมีการขยายตัวออกไป หรือเผยแพร่แนวคิดไปสู่กลุ่มอื่นๆ ด้วยผลงานที่กลุ่ม ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 10 เชื่อมโยงกลุ่มอื่นๆ เป็นเครือข่ายการร่วมกิจกรรมกับกลุ่มที่แข็งแรง และคนที่เข้มแข็งอื่นๆ จะนำมาซึ่งความรู้ และความคิดใหม่ๆ ตลอดจนโอกาสในการพัฒนากลุ่มของตน การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะเครือข่ายเช่นนี้ พบว่า เป็นตัวเร่งที่สำคัญของกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง และประชาสังคมเครือข่าย

จากการจัดขั้นตอนดังกล่าว จะเห็นได้ว่าวงจรชีวิตของเครือข่าวนั้นมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ความสนใจจากกลุ่มเล็กๆ ที่ได้สะสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการปฏิบัติการบนพื้นฐานของความรู้จริง แล้วก่อตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างแนวร่วม และกิจกรรมความสัมพันธ์ต่อกัน หลังจากนั้นจึงมีการขยายผลให้กว้างขวางออกไป มีการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย และในช่วงหนึ่งก็มีการถดถอยหลังจากที่ได้ดำเนินการจนภารกิจนั้นประสบผลสำเร็จ

พิชัย เพชรรัตน์ กล่าวถึง พัฒนาของกลุ่ม และเครือข่ายว่า อาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อม และบริบททางสังคม เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนาการ และวงจรชีวิตของเครือข่ายจะมี 4 ขั้นตอนใหญ่²⁵ คือ

ขั้นที่ 1 ขึ้นเกิดแรงจูงใจคือคนที่เข้ามารวมกลุ่มอาจจะเกิดแรงกระตุ้นจากฝ่ายต่างๆ ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ การชักชวนของผู้นำชาวบ้าน และความต้องการของตนเองที่เห็นปัญหา และต้องการ

²⁵พิชัย เพชรรัตน์, **ขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนา**, เอกสารประกอบการเรียนวิชาการพัฒนาชุมชน, (ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, 2547), หน้า 3.

แก้ไข รวมทั้งความพร้อมในการที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแรงกระตุ้นดังกล่าวทำให้คนแสวงหาการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนากิจกรรมที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 2 ขั้นวางใจกลุ่มเป็นขั้นตอนที่ปัจเจกบุคคลเกิดความไว้วางใจกลุ่ม องค์กร ว่าจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหา และความต้องการนั้นได้ จึงดำเนินการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะกลายเป็นพลังของกลุ่ม และเครือข่ายในที่สุด

ขั้นที่ 3 ขั้นขยายผลหลังที่ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่ง กลุ่ม เครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง จึงมีการสานต่อ และเชื่อมโยงกับทุกฝ่าย ในการจัดการกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับพื้นที่ และประเด็นกิจกรรม เป็นขั้นการขยายผลที่นำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่อง

ขั้นที่ 4 กลุ่มสัมพันธ์เป็นการบริหารเครือข่าย หลังจากที่เครือข่ายได้ดำเนินการจนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากิจกรรมความสัมพันธ์ เพื่อร่วมรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืน

สรุปวงจรของเครือข่ายก็คล้ายกับวงจรชีวิตของสรรพสิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแปรเปลี่ยนไป โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ซึ่งเราสามารถแบ่งวงจรชีวิตของเครือข่ายเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

1. ขั้นตระหนัก และการก่อตัวของเครือข่าย
2. ขั้นการสร้างพันธมิตร และการบริหารเครือข่าย
3. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์
4. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่อง

การแบ่งวงจรชีวิตเครือข่ายทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าว เป็นการกล่าวถึงพัฒนาการ และวงจรชีวิตของเครือข่าย ซึ่งผู้ที่สนใจจะต้องสร้างความเข้าใจในขั้นตอนทุกขั้นตอน เพื่อที่จะมีการเลือกใช้เทคนิค และวิธีการในการจัดการเครือข่ายที่เหมาะสม และเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง และยั่งยืน อย่างไรก็ตาม วงจรชีวิตของเครือข่าย อาจจะไม่ได้นำไปเป็นขั้นตอน บางครั้งอาจไหลปรากฏออกมาในระหว่างการทำงานของเครือข่าย และบางครั้งอาจเกิดขึ้นหลังจากการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในการส่งเสริมหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการ และขั้นตอนต่างๆ ของเครือข่าย

ข. การจัดการเครือข่ายตามวงจรชีวิตเครือข่าย

การจัดการเครือข่ายนั้น มีวิธีการที่หลากหลาย ตามแต่บุคคล กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายนั้นๆ กำหนดขึ้น ซึ่งแต่ละวิธีการก็มีความเหมาะสมกับบริบทที่เกิดขึ้นกับเครือข่าย บางกลุ่มบางแนวคิดใช้วิธีการจัดการตามระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเครือข่าย บางกลุ่มใช้วิธีการให้เหมาะสมกับประเภทของเครือข่ายในแต่ละด้านซึ่งมีความแตกต่างกัน และหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงกระบวนการจัดการเครือข่ายที่เน้นการจัดการตนเองของเครือข่าย โดยยึดขั้นตอนตามวงจรชีวิตของเครือข่ายเป็นสำคัญทั้งนี้ โดยพิจารณาเห็นว่า การจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพนั้น สมาชิก และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงขั้นตอน และวงจรชีวิตของเครือข่าย เพราะพัฒนาการของเครือข่ายในแต่ละช่วงเวลานั้นมีความแตกต่างกัน ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังเช่น ในระยะการก่อตัวของเครือข่าย จำเป็นต้องใช้เทคนิคการศึกษาข้อมูล/สถานการณ์ การแสวงหาแนวร่วม เพื่อให้เกิดความรู้ และการยอมรับในการพัฒนาเป็นเครือข่าย และในบางช่วง จะต้องมีการสรุป

บทเรียน เพื่อให้เครือข่ายได้มีการเรียนรู้ และการปรับตัว ซึ่งกระบวนการทั้งหมดมีความสำคัญต่อการพัฒนา และการรักษาความเป็นเครือข่ายในระยะยาว ดังนั้น เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้เทคนิค เครื่องมือ ความรู้ และวิธีการที่เหมาะสมกับขั้นตอนต่างๆ จะกล่าวถึงกระบวนการจัดการเครือข่าย 4 ขั้นตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้

1. ชั้นตระหนัก และการก่อตัวของเครือข่าย

ในชั้นตระหนัก และการก่อตัวของเครือข่ายนี้ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่ม และความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสมาชิกในเครือข่าย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเครือข่าย จะต้องมีความเข้าใจถึงขั้นตอนดังกล่าว เพื่อที่จะได้ส่งเสริมการจัดการตนเองภายในเครือข่ายได้อย่างเหมาะสม โดยมีวิธีการ ดังนี้

- 1) การศึกษาข้อมูล และสภาพการณ์
- 2) การสร้างศรัทธา และหาแนวร่วมในการก่อตัวของเครือข่าย
- 3) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา
- 4) การแสวงหาข้อมูลทางเลือกเป็นการแสวงหาทางออกของฝ่ายต่างๆ
- 5) การค้นหาความต้องการ และการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย
- 6) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ และการแสวงหาแกนนำเครือข่าย

7) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

2. ชั้นการสร้างพันธมิตร และการบริหารเครือข่าย

ในชั้นตอนนี้ เป็นจุดก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายใน และภายนอกเครือข่าย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่ายที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย โดยในชั้นตอนนี้ มีวิธีการจัดการ ดังนี้

- 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ และข้อตกลงร่วม
- 2) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย
- 3) การเสริมสร้าง และพัฒนาผู้นำในการจัดการเครือข่าย
- 4) การจัดระบบการติดต่อสื่อสารการสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และเครือข่าย

5) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

6) การติดตาม และประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

7) การส่งเสริม และดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ คือ การส่งเสริมการรักษา

ผลประโยชน์ และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. ชั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์

ในชั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายนี้ เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง และยั่งยืน โดยมีวิธีการ และขั้นตอน ดังนี้

1) การทบทวน และสรุปบทเรียนการทบทวนบทเรียน และการสรุปกระบวนการทำงาน เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการพัฒนาเครือข่าย

2) การเสริมสร้างผู้นำ และหน่วยนำของเครือข่าย

- 3) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะ และเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้
- 4) การขยายกิจกรรม และมโนทัศน์การขยายแนวคิด และภารกิจของเครือข่ายที่ได้จากประสบการณ์ทำงาน และการสรุปบทเรียนที่เป็นองค์ความรู้
- 5) การสร้างความรู้ใหม่ และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง
- 6) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้งในการทำงานของเครือข่าย

7) การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ และระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วมในการที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์ของเครือข่ายที่ยั่งยืน

4. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่อง ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า วงจรชีวิตเครือข่ายก็คล้ายคลึงกับวงจรชีวิตของสรรพสิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป แต่วงจรชีวิตเครือข่ายนั้นอาจมีศักยภาพที่จะพลิกฟื้นขึ้นมาใหม่ได้ โดยใช้แนวทาง และวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่องของเครือข่ายนั้น มีแนวทาง ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องการที่จะรักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่องของเครือข่าย

2) การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญ

3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี และความรู้ใหม่

4) การกำหนด และสร้างระบบจูงใจในการทำงานบุคคลที่เข้ามาทำงานด้านเครือข่าย

5) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่องการที่เครือข่ายจะดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) การให้ความช่วยเหลือ และการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย

7) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยการส่งเสริมให้ผู้นำรุ่นใหม่ของเครือข่ายสามารถกระทำได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น (1) การให้โอกาสแก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ให้เข้ามารับผิดชอบในกระบวนการทำงานของเครือข่าย (2) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่ในการเรียนรู้กับกระบวนการทำงานของเครือข่ายเช่น การมอบหมายงานการติดต่อประสานงานการลงพื้นที่ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (3) การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก และคนรุ่นใหม่ในเครือข่าย โดยการศึกษาดูงานการฝึกอบรม และการให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

จากกระบวนการจัดการเครือข่ายทั้ง 4 ขั้นตอนตามวงจรชีวิตเครือข่ายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าในแต่ละช่วงของวงจรชีวิตเครือข่ายนั้นมีกระบวนการ และวิธีการจัดการที่หลากหลาย ซึ่งหลายๆ วิธีการ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เกือบทุกขั้นตอนของการจัดการ การรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งวิธีการ และกระบวนการทั้งหมดจะช่วยให้การจัดการเครือข่ายมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการจัดการเครือข่ายนั้น สิ่งที่มีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การจัดการเครือข่ายเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง

2. การจัดการเครือข่ายเพื่อให้เกิดการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในเครือข่าย และผู้คนในสังคม

3. การจัดการเครือข่าย จะต้องคำนึงถึงบริบท และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

4. การจัดการเครือข่าย ที่เน้นการจัดการตัวเองของเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

จากแนวทางการจัดการเครือข่ายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วิธีการจัดการเครือข่ายในแต่ละช่วงตามวงจรชีวิตเครือข่ายนั้น มีวิธีการจัดการที่หลากหลาย และมีความใกล้เคียงกัน เช่น การเสริมสร้างและการพัฒนาผู้นำ การสรุปบทเรียน การจัดการความรู้ของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการทั้งหมดเป็นทั้งเทคนิค วิธีการปฏิบัติ และเครื่องมือในการจัดการเครือข่าย ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายจะต้องเลือกใช้เทคนิค วิธีการต่างๆ อย่างเหมาะสม

2.1.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็ง และความสำเร็จของเครือข่าย

ก. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

จากกระบวนการ และวิธีการจัดการเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ในที่นี้ จะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกของเครือข่าย ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ดังนี้

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล การมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ การมีระบบการบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบหรือมีกลไกที่เหมาะสมกับเครือข่าย การมีระบบสารสนเทศ/ข้อมูล/ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การมีพันธมิตรที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การจัดการ และการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างภูมิความรู้ และขบวนการทางปัญญา และการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอกได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบันวิชาการ หน่วยงานวิจัย และกองทุนสนับสนุนต่างๆ การมีเวทีสาธารณะ ขบวนการประชาสังคม และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลังเครือข่าย เช่น เหตุการณ์ทางธรรมชาติ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

ปาน กิมปี ได้กล่าวถึง วิธีการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ ที่ประสบผลสำเร็จว่า ควรมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหา แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ไข ปัญหา ตลอดจนการประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

2. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ การประสานเชื่อมโยง หน่วยงานต่างๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และจะต้องมีการระดมทรัพยากร ความรู้ วิทยากร อาคารสถานที่ ฯลฯ เพื่อให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความตระหนักปัญหา การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การ

จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และความสามารถในการเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง 2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา การให้ความสำคัญ และความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ ความร่วมมือ และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง²⁶

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้ศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนตามโครงการประสานความร่วมมือระหว่างสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติกับเครือข่ายภาคประชาชน พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชน คือ 1) ความหลากหลายของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่มีอยู่ในสังคม 2) การสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรของภาคประชาชนด้วยกันและกับภาครัฐ/นักวิชาการ 3) การสร้างระบบฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายที่เป็นระบบ 4) การเฝ้าติดตามประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 5) การเข้าใจ และยอมรับในกระบวนการทำงานของกัน และกัน 6) ทรพยากรในชุมชนท้องถิ่น 7) ทุนจากทั้งภายใน และภายนอกชุมชน และ 8) การประสานงานความร่วมมือขององค์กรชุมชนในเชิงผลประโยชน์ต่างตอบแทน

ในขณะที่ข้อจำกัดต่อกระบวนการพัฒนาของเครือข่ายภาคประชาชนคือ 1) นโยบายของภาครัฐบางนโยบายที่ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน 2) การประสานงานที่มีได้อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกับภาคประชาชน 3) ขาดงบประมาณ/ทุนดำเนินการ 4) ขาดองค์ความรู้ และหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างจริงจัง 5) ขาดการพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ ทั้งทางเทคโนโลยี ทุน หรือบุคลากร ผู้นำ และ 6) ขาดกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ยังไม่มีความต่อเนื่อง²⁷

นอกจากการพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายแล้วสิ่งที่ผู้ทำงานด้านเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงคือ การเรียนรู้ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่ง

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ธีระพันธุ์ ได้เสนอข้อควรคำนึงในการทำงาน และการจัดการเครือข่ายไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. เครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย กล่าวคือ สมาชิกในเครือข่ายส่วนใหญ่มีความสนใจในการทำงานมีแนวคิด วิธีการ มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ดังนั้นในการดำเนินการกับบุคคลฝ่ายต่างๆ ในเครือข่าย จึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายของสมาชิก

2. เครือข่ายที่ดี และมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีชีวิตชีวา กล่าวคือ ควรมีกระบวนการที่เกื้อหนุนความสามารถของสมาชิกในฐานะปัจเจกบุคคลให้สูงขึ้น เพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้พัฒนาตนเอง และพัฒนากลุ่ม และเครือข่ายให้ไปสู่เป้าหมายของสังคมร่วมกัน โดยความมีชีวิตชีวานั้น

²⁶ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”, *วิทยานันทนุชฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 30-31.

²⁷สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *สภาที่ปรึกษาฯ ในความคาดหวังของสังคมไทย และความเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัยเสนอสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2545), หน้า 40-41.

ยังหมายถึงการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การมีความเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสาร และการรักษาความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก

3. เครือข่ายที่ดี และมีประสิทธิภาพจะต้องมีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ เครือข่ายจะต้องมีการจัดการกับข้อมูลข่าวสาร มีการกระจายระบบสารสนเทศแก่สมาชิกที่สามารถให้ความหมาย หรือมุมมองในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายซึ่งข้อมูลสารสนเทศนั้นจะต้องมาจากการวิเคราะห์พื้นฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย

4. เครือข่ายจำเป็นต้องมีชุมทาง (hub) ที่หลากหลายโดยชุมทางหรืออาจเรียกว่า “ศูนย์ประสานงาน” ควรมีกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ และทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวให้สมาชิกทราบ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์ และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

5. เครือข่ายจำเป็นต้องมีผู้จัดการเครือข่าย (network manager) เพื่อช่วยดูแลกิจกรรม และประเมินความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสนับสนุนการบริการต่างๆ ที่สมาชิกต้องการ เช่น ช่วยจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การกำหนดยุทธศาสตร์ และเป้าหมายในการทำงาน ตลอดจนช่วยวิเคราะห์ระบบ และสภาวะแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นเพียงผู้ที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงเท่านั้น นอกจากนี้ เครือข่ายควรมีทีมจัดการ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถเรียนรู้ได้เร็ว รอบรู้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถจัดการ “ชุมทาง” ที่เป็นพื้นที่ทำงานของเครือข่ายในท้องถิ่นต่างๆ

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็ง และความสำเร็จของเครือข่ายนั้นมาจากปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งปัจจัยภายในเครือข่ายที่เป็นการจัดการในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม และเครือข่าย และปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวรวมทั้งกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เข้ามาเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย โดยปัจจัยในแต่ละด้านนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับฐานคิด บริบททางสังคม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ อยู่เสมอ ดังนั้น การเสริมสร้างความเป็นเครือข่ายให้เป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง มีชีวิตชีวานั้น จะต้องศึกษาถึงสถานการณ์ และปัจจัยต่างๆ ตามที่กล่าวแล้ว และมีการปรับเปลี่ยน เรียนรู้ รวมทั้งมีการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง

ข. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความสำเร็จของเครือข่าย

ปัจจัยอันเป็นความสำเร็จในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ปัจจัยอันเป็นความสำเร็จของเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้

1. ความเข้าใจ สมาชิกต้องเข้าใจในวัตถุประสงค์ เข้าใจบทบาทของสมาชิก
2. ความเป็นประชาธิปไตย สมาชิกมีอิสระในความคิด การให้เกียรติกัน ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้สมาชิก ได้เห็นทางเลือกอื่นๆ ที่นอกเหนือจากที่ตนคิดเห็นแต่ละทางเลือกได้รับการวิเคราะห์ อย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นผลจากการหลอมรวมทุกความคิด มาเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด บนพื้นฐานของการยอมรับของสมาชิกโดยรวม
3. ความจริงใจ เนื่องจากการทำงานในเครือข่าย เน้นการประสานงานในแนวราบ ไม่เน้นการบังคับสั่งการ ดังนั้นสมาชิกต้องเข้ามาด้วยความสมัครใจ และมีความจริงใจในการทำงาน

ร่วมกัน โดยเห็นประโยชน์ร่วม ตามที่เครือข่ายกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ซึ่งบางครั้งประโยชน์ร่วมที่จะเกิดขึ้นได้นั้น อาจหมายถึงผลรวมของการเสียสละ ที่มาจากสมาชิกแต่ละส่วนนั่นเอง

4. การจัดการ เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จขององค์กรเสมอ และสำหรับการจัดการเครือข่าย คือความยืดหยุ่นในการจัดการ ให้ได้กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณ์ที่เครือข่ายต้องติดต่อ ประสานงานกับกลุ่มองค์กรภายนอกอื่นๆที่นอกเหนือจากการจัดการของเครือข่าย

5. การสื่อสาร คือ ตัวกลางที่ทำให้เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ การติดต่อสื่อสารไม่ใช่เป็นแบบทางเดียว คือการสั่งการ แต่เป็นการติดต่อสื่อสารหลากหลายช่องทาง เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกันเองได้โดยอิสระ คล่องตัว เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารให้มากที่สุดลักษณะบ่งชี้เชิงคุณภาพความเข้มแข็งของเครือข่าย

6. สัมพันธภาพ คือ ความใกล้ชิดสนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความอะลุ่มอล่วย ยืดหยุ่น ที่เป็นไปตามธรรมชาติของกลุ่มที่มีความเข้าใจ และความจริงใจเป็นพื้นฐาน

7. ความชัดเจนของเป้าหมาย ซึ่งมาจากความคิดเห็นของสมาชิก เป็นเสมือนเข็มทิศนำทาง ให้สมาชิกในเครือข่ายได้เข้าใจตรงกัน และเดินไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่หลงใช้เวลา และทรัพยากรกับภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของเครือข่าย

8. กระบวนการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ เครือข่ายต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ให้สมาชิกเสนอความคิดเห็น ให้สิทธิ์ในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระเต็มที่ ยอมบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของเครือข่าย

9. ลักษณะกิจกรรม และความต่อเนื่อง ดำเนินกิจกรรมด้วยสมาชิกในเครือข่ายเอง ไม่ใช่การพึ่งพิงจากภายนอก นอกจากนี้ความสม่ำเสมอต่อเนื่องของกิจกรรม ก็เป็นสิ่งที่ช่วยบอกลถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยเช่นกัน

10. แหล่งของทรัพยากรหรือศักยภาพ การที่เครือข่ายสามารถแสวงหา และดึงศักยภาพทรัพยากรที่มีอยู่ภายในเครือข่ายมาใช้ เป็นความเข้มแข็งของเครือข่ายที่สามารถพึ่งตนเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า เครือข่ายจะปฏิเสธการสนับสนุนจากภายนอกโดยสิ้นเชิง

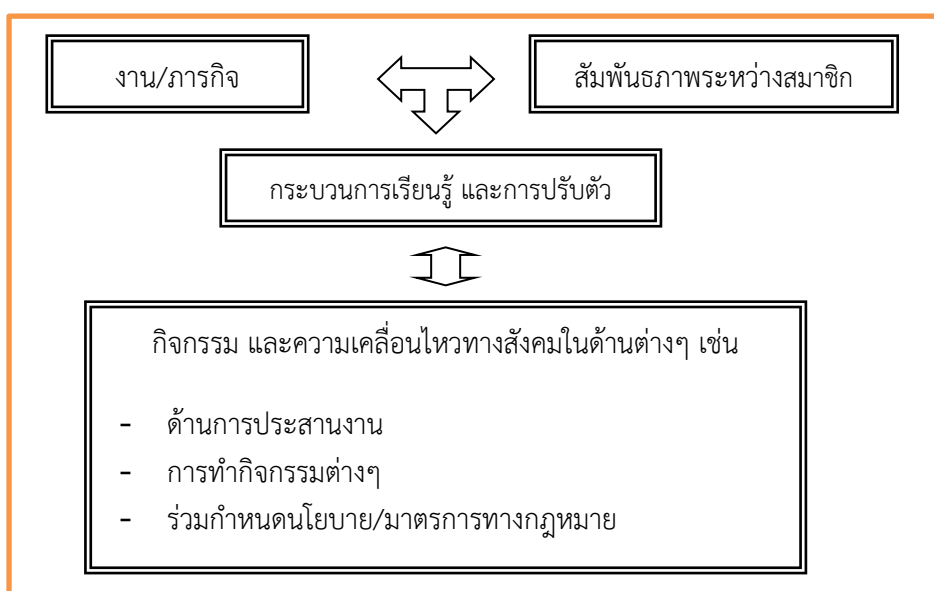
11. การเรียนรู้ และนวัตกรรม ความหลากหลายที่มารวมกันของสมาชิก ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ สามารถนำไปสู่การพัฒนา จนเกิดการสร้างสรรค์ นวัตกรรมตามมา คุณภาพใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ จึงอาจเป็นสิ่งที่เหล่าสมาชิกเกิดเป็นการเรียนรู้ขึ้นในตนเอง อันเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม หรืออาจเป็นผลปรากฏรูปธรรมในกิจกรรม ที่มีการพัฒนาการไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงการเป็นนวัตกรรมต้นแบบให้กับผู้อื่นต่อไป²⁸ และ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร กล่าวว่า²⁹ กระบวนการทำงานของเครือข่ายต่างๆ มีลักษณะร่วมกันใน 4 ประเด็น คือ

²⁸ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”, หน้า 8.

²⁹พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า 4.

1. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจุดเล็ก และขยายไปสู่หน่วยใหญ่
2. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน
3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัว
4. การพัฒนากิจกรรม และความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรม และวาทกรรมในการพัฒนากระบวนการทำงานของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยที่ถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิก และภาคีร่วมโดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่ และประเด็นเล็กๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสาร และนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมาย และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งสามารถสรุปเป็น ภาพ 2.6 ดังนี้³⁰

ภาพที่ 2.5 แสดงการพัฒนากิจกรรม และความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรม

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ กล่าวถึง การสื่อสารกับสังคมเครือข่าย³¹

1. การสื่อสารจะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้ (Perception) เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารได้ทั่วถึง
2. การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) ให้บุคคลร่วมมือกันค้นหาเป้าหมายร่วมกัน (shared goal)

³⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-103.

³¹ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, สื่อสารกับสังคมเครือข่าย, หน้า 1.

3. การสื่อสารเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่าย ได้มีโอกาสเรียนรู้ (Learning) ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของกันและกัน การแลกเปลี่ยน (Exchange) ข้อมูล และข้อคิดต่างๆ การฝึกเปิดใจกว้าง (open-mind) เพื่อยอมรับฟังความคิดเห็น และพฤติกรรม ตลอดจนการพัฒนาสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน (relationship development) และร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

4. การสื่อสาร มีส่วนสำคัญในการค้นหาและพัฒนา “อัตลักษณ์” (Identity) และบุคลิกลักษณะ (character) ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย และเป็นช่องทางในการนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวสู่สังคมภายนอก

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) ได้จำแนกบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทยออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ³²

1. ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ หรือในประเด็นปัญหานั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการ และการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยคน และทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล ฯลฯ ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างจริงจัง

2. ระดับการสนับสนุน และประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่าย และภาคีต่างๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายในระดับนี้ อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และเครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่างเช่น การรวมตัวของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน ในจังหวัดน่าน เป็นต้น

3. ระดับการส่งเสริม/ และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กรสถาบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนา และพัฒนาเป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้า สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการส่งเสริมของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นลักษณะของการให้คำปรึกษา และให้แนวทางการปฏิบัติแก่เครือข่ายอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ

ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้เข้าดำเนินงานเครือข่ายทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการทำงานร่วมกัน โดย กระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้คุณคน และองค์กรได้มีการปรับตัว ในการแสวงหา

³²พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า 106-108.

ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้การทำงานในด้านต่างๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. การเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา กลุ่มเครือข่ายพยายามผลักดันในการแก้ปัญหา ภายในกลุ่มองค์กรของตนเอง การรวมกลุ่ม และการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็น และความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

3. เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่าย มีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็ง และสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่าย และสมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง

4. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนา และจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นนี้มีพลังขับเคลื่อนในหลายๆพื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมใน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวบ้านหินกรูด และบ้านปอนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

5. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันประเด็นปัญหาสาธารณะ จำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้น และสามารถนำไปสู่ข้อยุติ ด้วยพลังของเครือข่าย และการจัดการในเชิงนโยบายตัวอย่าง เช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อการพิจารณาของรัฐสภา และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น

6. เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจแฝงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่ายอำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่างๆเข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความสนใจ และสามารถนำมาเป็นการต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่าย ผู้วิจัย จึงได้ประมวลความรู้ และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตาราง ดังต่อไปนี้

2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

2.2.1 ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ผู้วิจัย ได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “การพัฒนา” ได้มีหน่วยงาน และนักวิชาการ ได้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะ โดยมีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้ไว้พอที่จะยกมากล่าวไว้เป็นสังเขปพอจะประมวลได้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา เป็นความเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อสนองความต้องการ และศักยภาพของมนุษย์

กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นต้องมีรูปแบบ และเป็นไปอย่างมีระบบ มีผู้ให้ความหมายไว้มาก เช่น ราชบัณฑิตสถานกล่าวไว้คือ ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น³³

ยวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาเป็นการกระทำให้ดีขึ้น เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่ อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า³⁴

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาเป็นการที่คนในชุมชน และสังคมใน ส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ และความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกัน เปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น³⁵

พระราชวรมนี (ประยูรต์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนามาจากคำบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่ง อื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ³⁶

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ในหนังสือเรื่อง “ทฤษฎี และหลักการ พัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาเพิ่งถูกนำมาใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่มนุษย์รู้จักพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีขึ้นในโลก จะเห็นได้จากวิวัฒนาการในด้านต่างๆ ที่ดีขึ้นเป็นลำดับ ดังเช่นเครื่องมือเครื่องใช้สิ่งก่อสร้าง ภาพวาด และเอกสารที่ปรากฏอยู่ และตกทอดมาถึง ปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของศาสนา และแนวความคิดของนักปราชญ์โบราณชาวกรีก โรมัน อารหรับ จีน อินเดีย คำว่า “การพัฒนา” เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนักเศรษฐศาสตร์ซึ่งนำมาใช้เรียก วิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมใน คริสต์ศตวรรษที่ 18 และได้รับความนิยมทั่วไป จนกระทั่งองค์การสหประชาชาตินำไปใช้ในการพัฒนา ประเทศที่เป็นสมาชิกอีกด้วย ปัจจุบันการพัฒนาจึงถูกนำไปใช้แพร่หลายทั่วทุกประเทศในโลก และมีความหมายแตกต่างกันออกไป แต่อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการ และการ ดำเนินงานโดยมนุษย์ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ไม่ใช่เป็น การเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติการพัฒนา มีความหมาย และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำอื่นๆ อยู่หลายคำ คือ การเปลี่ยนแปลง วิวัฒนาการ การ ปฏิรูป การปฏิวัติความเจริญเติบโต ความก้าวหน้า การค้นพบ การประดิษฐ์นวัตกรรม และความ ทันสมัย เป็นต้น โดยมีความหมายของการพัฒนาองค์การไว้ในหนังสือเรื่อง “การพัฒนาองค์การ” ว่า การพัฒนาองค์การ (Organization Development) หรือที่เรียกว่า O.D. เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ แก้ปัญหาในองค์การที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์การ เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้

³³ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 779.

³⁴ยวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ ไทย, 2536), หน้า 2.

³⁵สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัย และการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย พุทธิกรรมศาสตร์, 2535), หน้า 197.

³⁶พระราชวรมนี (ประยูรต์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), หน้า 16 – 18.

เจริญก้าวหน้า หรือดีขึ้นกว่าเดิมเพื่อทำให้องค์การมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลโดยการสร้างปัจจัยต่างๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาให้สอดคล้องตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การ และได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาองค์การไว้อีกว่า ควรมุ่งเพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของกลุ่มย่อย และกระบวนการหรือวิธีการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มย่อยนั้น หากมีความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่ม หรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ขององค์การเอง จะเป็นหนทางสู่ความล้มเหลวขององค์การโดยส่วนรวมได้ ดังนั้นการพัฒนาองค์การจึงควรมุ่งความสนใจไปที่การวางเป้าหมาย และการวางแผนในการสร้างวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีระบบ ทั้งนี้ต้องหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องเข้ามามีบทบาท และหน้าที่ในการกระตุ้นให้องค์การสามารถสร้างวัตถุประสงค์ขึ้น และการพัฒนา หรือการพัฒนาองค์การ เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เจริญก้าวหน้า หรือดีกว่าเดิม เพื่อทำให้องค์การมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยการสร้างปัจจัยต่างๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาให้สอดคล้องตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เคยให้ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาองค์การไว้หลายแนวความคิดด้วยกัน³⁷ ตัวอย่าง เช่น

1. การพัฒนาองค์การ คือ ความพยายามอย่างมีแผน ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ เป็นความพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบขององค์การ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ควรมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การเป็นหลัก ไม่ใช่การมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล แต่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่เกิดขึ้นเป็นผลพลอยได้ของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ

2. การพัฒนาองค์การ คือ กระบวนการปรับปรุงองค์การให้กลับสู่สภาวะใหม่ที่เหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิมโดยมุ่งที่ความกล้าในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง เน้นให้องค์การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะนำเอาความใหม่ และแปลกทั้งทางด้านเทคนิค วิทยาการ และทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ามาสู่องค์การ

3. การพัฒนาองค์การ คือ กระบวนการปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การ โดยใช้การวิจัยเชิงแก้ปัญหา ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการการแก้ปัญหาอย่างมีระบบเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

- 1) การวิเคราะห์ปัญหาเบื้องต้นขององค์การ
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากองค์การ
- 3) การป้อนข้อมูลย้อนกลับให้แก่องค์การ
- 4) สสำรวจปัญหาขององค์การจากข้อมูลที่ได้รับทั้งหมด
- 5) วางแผนปฏิบัติการ
- 6) ลงมือปฏิบัติการ

³⁷ สนั่นยา พลศรี, ทฤษฎี และหลักการพัฒนาชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.images.patternfly.multiply.multiplycontent.com> [13 มีนาคม 2563].

2.3 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมวิถีพุทธ

2.3.1 ความหมายของนวัตกรรม

ความหมายของนวัตกรรมได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของนวัตกรรมไว้มากมาย โดยผู้เขียนขอเสนอรายละเอียด ดังนี้

นวัตกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 แปลว่า “การก่อสร้าง” วงการศึกษา นำคำนี้มาใช้ในความหมายของ “การทำขึ้นใหม่” หรือ “สิ่งที่ทำขึ้นใหม่” ซึ่งได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการสื่อ และเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งได้รับการคิดค้น และจัดทำขึ้นใหม่ เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา เนื่องจากสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเป็นธรรมดาธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อจุดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อจุดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ย่อมส่งผลต่อการศึกษาย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาจึงจำเป็นต้องปฏิรูปปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพของปัญหา และความต้องการ มนุษย์จำเป็นต้องค้นหาแสวงหาแนวคิด แนวทาง และวิธีการใหม่ๆ เพื่อช่วยให้สภาพปัญหานั้นหมดไป และทำให้เกิดสภาพที่ต้องการขึ้น ศักยภาพ ของมนุษย์นั้นดูเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุดสิ่งใหม่ๆ ความคิดใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นตลอดเวลา

นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่ทำขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือวิธีการ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” มิใช่เป็นคุณสมบัติประการเดียวของนวัตกรรม ถ้าเป็นเช่นนั้น ของทุกอย่างที่เข้ามาใหม่ๆ ก็จะเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตามต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ³⁸ ดังนี้

1. เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งมีความหมายในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่

1.1. เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน

1.2 เป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีการนำมาใช้ในที่นั้นกล่าวคือ เป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกบริบทหนึ่ง ได้แก่ การนำสิ่งที่ใช้หรือปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งมาปรับใช้ในอีกสังคมหนึ่ง นับเป็นนวัตกรรมในสังคมนั้น

1.3 เป็นสิ่งใหม่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่น อาจเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ได้ผล เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาเมื่อปัจจัย และสถานการณ์อำนวย จึงนำมาเผยแพร่ และทดลองใช้ใหม่ ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้

³⁸ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น, 2556), หน้า 610.

2. เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบว่าจะใช้ได้ผลมากน้อยเพียงใด
ในบริบทนั้น

3. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติ หากการยอมรับนำไปใช้นั้น ได้กลายเป็นการใช้อย่างเป็นทางการในระบบงานของที่นั้นแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นนวัตกรรมอีกต่อไป

4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลาย คือยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

นวัตกรรม คือ การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ๆ และยังสามารถหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่า ในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจตลอดถึงด้านการศึกษา

นวัตกรรมเป็นตัวแปรที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรด้านต่างๆ ในเชิงธุรกิจ ได้แก่ ความอยู่รอด การเจริญเติบโต การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน การสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่ และสมรรถนะหลัก ซึ่งนวัตกรรมไม่ใช่แค่การพัฒนาสินค้าใหม่เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับการลดต้นทุนการแสวงหาแนวทางการตอบสนองความต้องการของตลาด การยกระดับคุณภาพชีวิต และการสร้างคุณภาพเพิ่ม คำว่า “นวัตกรรม” มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ นว (ใหม่)+อตต (ตัวเอง)+กรรม (การกระทำ) จึงสามารถแปลได้ว่า การกระทำที่ใหม่ของตนเอง หรือ การกระทำของตนเองที่ใหม่ ในด้านการศึกษา มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของคำว่านวัตกรรม ไว้ ดังนี้

ทศนา แคมมณี กล่าวว่า นวัตกรรมหรือนวัตกรรม วงการศึกษา นำคำนี้มาใช้ในความหมายของ “การทำขึ้นใหม่” หรือ “สิ่งที่ทำขึ้นใหม่” ซึ่งได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อ และเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งได้รับการคิดค้น และจัดทำขึ้นใหม่ เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษาเมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” “นวัตกรรม” หรือ “Innovation” ที่นักการศึกษาทั้งของไทย และต่างประเทศหลายท่านได้ให้ความหมายและอธิบายเอาไว้ว่า อาจสรุปได้ว่า นวัตกรรม คือ สิ่งที่ทำให้เกิดผลในเชิงบวกเมื่อปฏิบัติ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม เกิดประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม สามารถช่วยลดภาระด้านแรงงาน และเวลาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่านวัตกรรมนั้นจะปรากฏออกมาในรูปความคิด การกระทำ หรือวัตถุ ก็ตาม ส่วน “นวัตกรรมการศึกษา” คือ รูปแบบ แนวคิด กระบวนการ หรือสื่อใดๆ ที่เกี่ยวข้องกัน

การศึกษา สอดคล้องกับหลักสูตร และสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาความสามารถของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ³⁹

สุคนธ์ สินธพานนท์ กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษา คือ สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อนำเอาความคิดหรือวิธีปฏิบัติทางการศึกษาใหม่ๆ มาใช้กับการศึกษา⁴⁰

Rogers กล่าวว่า สรุปได้ว่านวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ๆ ที่รับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ อาจารย์รู้ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่นๆ ของการยอมรับในสังคม นอกจากนี้ Rogers ยังอธิบายถึงการพิจารณาว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นนวัตกรรม จะขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับเขา ฉะนั้นนวัตกรรมของสังคมใดสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ นวัตกรรมของสังคมอื่นก็ได้ ดังนั้นความใหม่ของนวัตกรรมมี 3 ลักษณะ⁴¹ ได้แก่

1. สิ่งใหม่ที่ยังไม่มีใครทำมาก่อน
2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้ว และถูกลืมเลิกไป และถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่เพราะเหมาะสม
3. สิ่งใหม่ที่พัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (innovation) คือ สิ่งใหม่ที่เกิด จากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และสังคม และหมายรวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยี หรือ การจัดการมาพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิต หรือบริการใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ตลอดจนการปรับปรุงเทคโนโลยีการแพร่กระจาย เทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการฝึกอบรมที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดประโยชน์ สาธารณะในรูปแบบของการเกิดธุรกิจการลงทุน ผู้ประกอบการ หรือตลาดใหม่ หรือรายได้แหล่งใหม่รวมทั้งการจ้างงานใหม่นวัตกรรมจึง เป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำ ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์มาผนวก กับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจ นวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ⁴²

เศรษฐกิจ ชัยสนธิ ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการใหม่ๆ และยังสามารถหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือ องค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาต่อยอด การเปลี่ยนแปลง การประยุกต์

³⁹ทศนา แคมมณี, ศาสตรจารย์สอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, หน้า 481.

⁴⁰สุคนธ์ สินธพานนท์, นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : 9119 เทคนิคพรีนติ้ง, 2553), หน้า 16.

⁴¹Rogers, E. M. (2003), *Diffusion of Innovations*. (New York: Free Press), [online], source: <https://books.google.co.th/books>. P 12. [25 October 2020]

⁴²สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.nia.or.th> [20 ตุลาคม 2563].

หรือ กระบวนการ และในหลายสาขา เชื่อกัน ตรงกันว่า การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้อง มีความ ใหม่อย่างเห็นได้ชัด และความใหม่นั้น จะต้องเพิ่มมูลค่าสิ่งต่างๆ ได้อีกด้วย โดยเป้าหมายของ นวัตกรรมคือ การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรม ก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่นคงเศรษฐกิจ และสังคมของชาติ

ไชยยศ เรืองสุวรรณ ได้ให้ความหมาย นวัตกรรม ไว้ว่าหมายถึง วิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ที่ แปรไปจากเดิมโดยอาจจะได้มาจากการคิดค้นพบวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาหรือมีการปรับปรุงของเก่าให้ เหมาะสม และสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการทดลอง พัฒนาจนเป็นที่เชื่อถือได้แล้วว่าได้ผลดีในทาง ปฏิบัติ ทำให้ระบบก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

จรรยา วงศ์สายัณห์ ได้กล่าวถึงความหมายของ นวัตกรรม ไว้ว่าแม้ในภาษาอังกฤษเอง ความหมายก็ต่างกันเป็น 2 ระดับ โดยทั่วไป นวัตกรรม หมายถึง ความพยายามใดๆ จะเป็นผลสำเร็จ หรือไม่ มากน้อยเพียงใดก็ตามที่เป็นไปเพื่อจะนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ทำอยู่เดิมแล้ว กับอีกระดับหนึ่งซึ่งวงการวิทยาศาสตร์แห่งพฤติกรรม ได้พยายามศึกษาถึงที่มา ลักษณะ กรรมวิธี และ ผลกระทบที่มีอยู่ต่อกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง คำว่า นวัตกรรม มักจะหมายถึง สิ่งที่ได้้นำความเปลี่ยนแปลง ใหม่เข้ามาใช้ได้ผลสำเร็จ และแผ่กว้างออกไป จนกลายเป็นการปฏิบัติอย่างธรรมดาสามัญ

Everette M. Rogers ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ว่า นวัตกรรม คือ ความคิดการกระทำ หรือสิ่งใหม่ ซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ๆ ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือ หน่วยอื่นๆ ของ การยอมรับในสังคม (Innovation is a new idea, practice or object, that is perceived as new by the individual or other unit of adoption)⁴³

Thomas Hughes ให้ความหมายของนวัตกรรม (innovation) ไว้ว่าเป็นการนำวิธีการ ใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ แล้วโดยเริ่มมาตั้งแต่ 1) คิดค้น (invention) 2) การพัฒนา (development) หรือโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (pilot project) และ 3) นำไปปฏิบัติจริง (implement) โดย สรุปลแล้ว นวัตกรรม หมายถึง ความคิด และ กระบวนการใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้ดีขึ้น และเมื่อนำมาใช้ก็ทำ ให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น⁴⁴

มอร์ตัน (Morton, J.A.) ให้ความหมาย นวัตกรรม ว่าเป็นการทำให้ใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่า และพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ตลอดจนหน่วยงาน หรือองค์กรนั้นๆ นวัตกรรมไม่ใช่การจัดหรือล้มล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการปรับปรุงเสริมแต่ง และพัฒนา⁴⁵

สรุปได้ว่า นวัตกรรมเป็นการคิดค้นหรือทำสิ่งใหม่ๆ โดยมาจากความคิดหรือกระบวนการ ต่างๆ ที่ได้พัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมี

⁴³ นวัตกรรมการศึกษา และเทคโนโลยีทางการศึกษา [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://manmanza.blogspot.com/2013_06_01_archive.html [7 พฤษภาคม 2563].

⁴⁴ นวัตกรรมการศึกษา และเทคโนโลยีทางการศึกษา [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/401951> [6 พฤษภาคม 2563].

⁴⁵ อ่างแล้ว.

ประสิทธิภาพ โดยนวัตกรรมเป็นสิ่งที่จะพัฒนาเพื่ออำนวยความสะดวก และให้เป็นประโยชน์สูงสุดในเรื่องนั้นๆ เช่น นวัตกรรมการเรียนการสอนเป็นการคิดค้นหรือนำสิ่งที่พัฒนาการเรียนการสอนมาอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สูงสุดในด้านการจัดการเรียนการสอน

2.3.2 องค์ประกอบนวัตกรรม

นวัตกรรมเริ่มจากการก่อเกิดความคิดใหม่ และการการรับรู้ถึงโอกาสโดยก่อนอื่นคนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับสิ่งใหม่ แล้วเมื่อรับรู้แล้วก็ต้องประเมินความคิดแล้วก็จะไปสู่การพัฒนาความ และผ่านเส้นทางอันยากลำบากไปสู่การนำพาความคิดนั้นไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบนวัตกรรมมากมายโดยผู้เขียนขอยกตัวอย่าง ได้แก่

อัจฉรา จันทรฉาย กล่าวถึง องค์ประกอบนวัตกรรมมีอยู่ 3 ประการ⁴⁶ คือ

1. ความใหม่ (Newness) สิ่งที่จะได้รับการยอมรับว่า มีคุณลักษณะเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องมีก็คือ ความใหม่ หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

2. การใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) คือ สิ่งที่จะถือเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องเกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบการทำซ้ำ

3. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ก็คือ การให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรม จะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสามารถวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง และในเชิงสังคมเป็นการสร้างคุณค่า ซึ่งไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่เป็นมิติสำคัญของนวัตกรรม มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความใหม่ (Newness) หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

2. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรมจะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอาจจะวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง หรือไม่เป็นตัวเงินโดยตรงก็ได้

3. การใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) สิ่งที่จะเป็นนวัตกรรมได้นั้นต้องเกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบการทำซ้ำ เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของ นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และสังคม

⁴⁶อัจฉรา จันทรฉาย, “นวัตกรรม : ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”, วารสารบริหารธุรกิจ, ปีที่ 33 (ตุลาคม-ธันวาคม 2553) : 54.

2.3.3 กระบวนการนวัตกรรม

กระบวนการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นมี 5 ขั้นตอน⁴⁷

1. การค้นหาความคิดใหม่ : Idea Generation แหล่งที่มาของความคิดที่เป็น
นวัตกรรม

- 1) ความรู้ใหม่
- 2) การใช้ประโยชน์จากความคิดของลูกค้า
- 3) การเรียนรู้จากกลุ่มผู้ใช้ที่มีหัวก้าวหน้า
- 4) การออกแบบที่เข้าถึงใจคน
- 5) ฝ่ายวิจัย และพัฒนา
- 6) นวัตกรรมจากภายนอกองค์กร

2. การรับรู้ถึงโอกาส : Opportunity Recognition “สิ่งที่สำคัญก็คือ เราต้องฉลาดพอที่จะรับรู้ว่าจะเป็นการค้นพบที่ยิ่งใหญ่เมื่อเราเห็นมันอยู่ตรงหน้า” (Norman Augustine)⁴⁸

- 1) นวัตกรรมสร้างอรรถประโยชน์มากที่สุดในด้านใดได้บ้าง
- 2) อรรถประโยชน์นั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าเทคโนโลยีของผู้อื่นเพียงใด
- 3) อรรถประโยชน์ใดมีความสำคัญมากที่สุด
- 4) สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นอรรถประโยชน์สูงสุด

3. การประเมินความคิด : Idea Evaluation

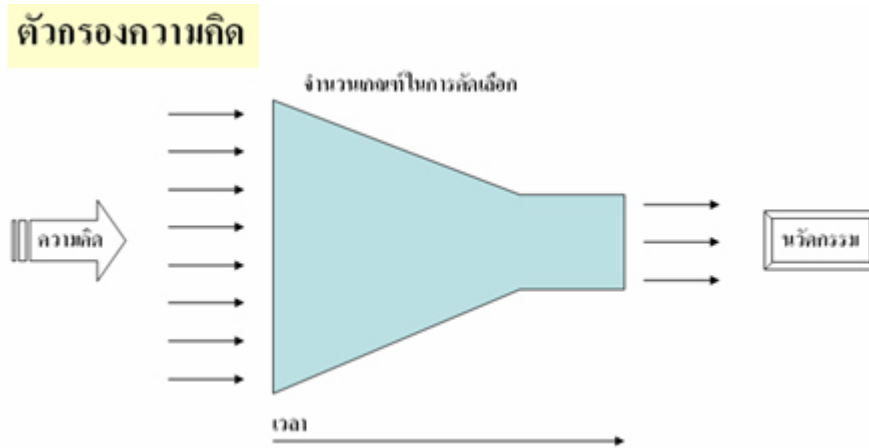
- 1) ความเหมาะสมของนวัตกรรมกับกลยุทธ์ขององค์กร
- 2) ความสามารถด้านเทคนิคขององค์กรในการสร้างนวัตกรรม
- 3) ความสามารถทางด้านธุรกิจที่ส่งผลให้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ

4. การพัฒนานวัตกรรม : Development

- 1) ตัวกรองความคิด ดังภาพที่ 2.7

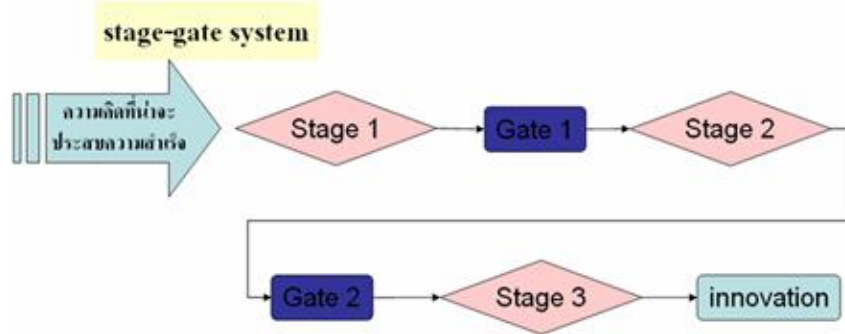
⁴⁷นวัตกรรมการศึกษา และเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

⁴⁸เรื่องเดียวกัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

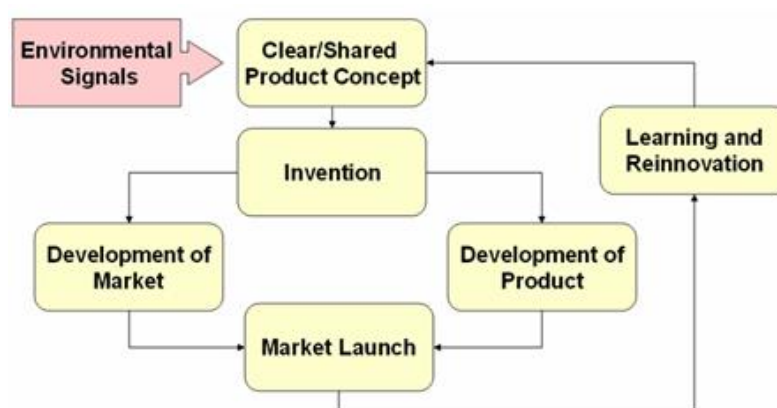
ภาพที่ 2.6 แสดงตัวกรองความคิด

2) ระบบแบบ “ขั้นตอน และประตู (stage-gate system) ดังแผนภาพที่ 2.8

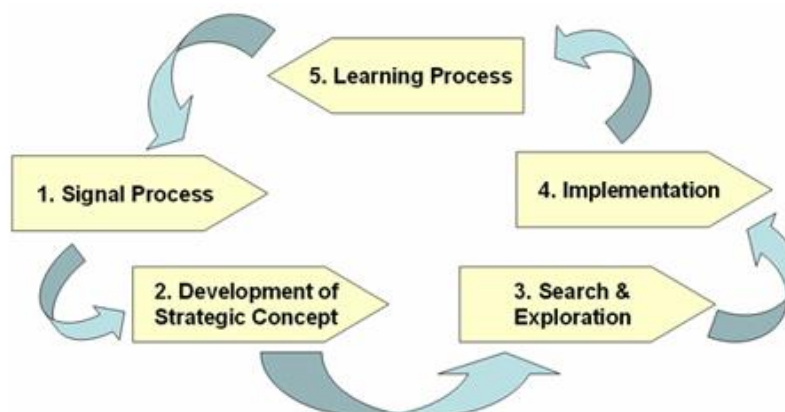
ภาพที่ 2.7 แสดงขั้นตอน และประตู

3) การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) ดังภาพที่ 2.9

ภาพที่ 2.8 แสดงการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์

4) การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) ดังแผนภาพที่ 2.10

ภาพที่ 2.9 แสดงการพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ

5) การนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาด : Commercialization 1) การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน (breakeven analysis) และ 2) การวิเคราะห์กระแสเงินสดคิดลด (Discounted cash flow analysis)

สรุปได้ว่า กระบวนการของนวัตกรรม ประกอบด้วย การค้นหาความคิดใหม่ การรับรู้ถึงโอกาส การประเมินความคิด การพัฒนานวัตกรรมและการนำนวัตกรรม เข้าสู่ตลาดหรือการจัดการศึกษาโดยกระบวนการของนวัตกรรมจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

2.3.4 ประโยชน์ของนวัตกรรมทางการศึกษา

การนำนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้จัดการเรียนการสอน นอกจากจะส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของรายวิชาแล้ว ยังมีประโยชน์⁴⁹ ดังนี้

1. ประโยชน์สำหรับผู้เรียน
 - 1) ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เร็วขึ้น
 - 2) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนเป็นรูปธรรม
 - 3) ช่วยให้บรรยากาศการเรียนรู้ สนุกสนาน
 - 4) ช่วยให้ผู้เรียนน่าสนใจ
 - 5) ช่วยลดเวลาในการสอน
 - 6) ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย
2. ประโยชน์สำหรับผู้สอน⁵⁰
 - 1) ทำให้ประสิทธิภาพของการสอนสูงขึ้น
 - 2) ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย

⁴⁹เรื่องเดียวกัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.google.co.th/search?dcr>. [21 ตุลาคม 2563].

⁵⁰อ้างแล้ว.

- 3) ทำให้ผู้สอนมีเวลามากขึ้น จึงใช้เวลาที่เหลือในการเตรียมการสอนได้เต็มที่
- 4) ทำให้กระบวนการสอนง่ายขึ้น
- 5) ลดเวลาในการสอนน้อยลง
- 6) สามารถเพิ่มเนื้อหา และจุดมุ่งหมายในการสอนมากขึ้น
- 7) ผู้สอนลดเวลาสอนในชั้นเรียนเพราะบทบาทส่วนหนึ่งผู้เรียนทำเอง
- 8) ผู้สอนสามารถแก้ปัญหาความไม่ถนัดของตนเองได้
- 9) ผู้สอนสามารถสอนผู้เรียนได้เนื้อหาที่กว้าง และลึกซึ้งกว่าเดิม
- 10) ง่ายในการประเมิน เพราะการใช้เทคโนโลยี มุ่งให้ผู้เรียนประเมินตนเองด้วย

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา คือ สามารถเปิดโอกาสของการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ทำให้ลดช่องว่างทางการศึกษาให้น้อยลง สามารถสร้างผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม ทำให้การจัดการ และการบริหารเป็นระบบมากขึ้น ทำให้ลดการใช้งบประมาณ และสามารถใช้งบประมาณที่มีอยู่ให้คุ้มค่า และสามารถแก้ปัญหาทางการศึกษาได้หลายประการ

2.3.5 นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

นวัตกรรมวิถีพุทธ คือ การใช้สติเพื่อนำไปพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งแนวคิดนี้ผู้วิจัย ได้นำทฤษฎีของพระพุทธเจ้ามาเป็นต้นแบบในการใช้เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ อันประกอบด้วย ความหมายและประเภท และการนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

สติปัฏฐาน 4 ถือเป็นหัวใจแห่งคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการปฏิบัติที่สูงสุดในพระพุทธศาสนา เมื่อเจริญสติปัฏฐาน 4 จนถึงที่สุดแล้ว อวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทานอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายย่อมหายไป นั่นคือการได้บรรลุถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์หรือพระนิพพาน

สติ แปลว่า “ความรู้สึกรู้ตัวที่เบียดเบียนความประมาท ชื่อว่า สติ”⁵¹ สัมมาสติ เป็นองค์มรรคข้อที่ 2 ในหมวดสมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขา มิใช่ สัม (กัถิ) สติ คือ สติที่เป็นอินทรีย์ สติที่เป็นพละ สัมมาสติ สติสัม สัมมาสติ ตามคำจำกัดความแบบพระสูตรนั้น ก็คือหลักธรรมที่ เรียกว่า สติปัฏฐานนั่นเอง สติ คือ การคอยระลึกถึงอยู่เนืองๆ การหวนระลึก (กัถิ) สติ คือ ภาวะที่ระลึกได้ ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่เลือนหาย ภาวะที่ โภชนงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า “สัมมาสติ” สติ ในฐานะอัปปมาทธรรม “สติ” แปลกันง่ายๆ ว่า ความระลึกได้ เมื่อแปลอย่างนี้ ทำให้นึกถึงความหมายไปในแง่ของความจำ ซึ่งก็เป็นการถูกต้องในด้านหนึ่ง แต่อาจไม่ เต็มตามความหมายหลักที่เป็นจุดมุ่งสำคัญก็ได้ เพราะถ้าพูดในแง่ปฏิเสศสติ นอกจากหมายถึงความไม่ลืม ซึ่งตรงกับ ความหมายข้างต้น ที่ว่าความระลึกได้แล้ว ยังหมายถึง ความไม่เผลอ ไม่เลินเล่อ ไม่พินเพื่อนเลือนลอยด้วย ความหมายในแง่ปฏิเสศเหล่านี้ เล็งไปถึงความหมายในทางสำคัญว่า ความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้ ต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ อย่างไร โดยเฉพาะในแง่จริยธรรม การทำหน้าที่ของสติมักถูกเปรียบเทียบ

⁵¹พระมหาสมปอง มุทิโต, มุลินรุตติ กัจจายนสูตร ธาตวานุกรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2545), หน้า 212.

เหมือนกับนายประตูที่คอยระวังเฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการ โดยปล่อยคนที่ควรเข้าออกให้เข้าออกได้ และคอยกันห้ามคนที่ไม่ควรเข้า ไม่ให้เข้าไป คนที่ไม่ควรออก ไม่ให้ออกไป สติจึงเป็นธรรมสำคัญในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวควบคุมเร้าเตือนการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่จะไม่ให้ หลงเพลินไปตามความชั่ว และที่จะไม่ให้ความชั่วเล็ดลอดเข้ามาในจิตใจได้ พูดง่ายๆ ว่า ที่จะเตือนตนเองในการทำความดี และไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่ว⁵²

ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงจุดมุ่งหมายของการเจริญสติปัฏฐาน ไว้ในพระไตรปิฎก ดังนี้ว่า “เอกายโน อัย ภิกขเว มคโค สุตตานิ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมตักกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตถงคมาย ฌายสฺส อธิคมาย นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตารโ สติปัฏฐานา”⁵³ แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ” ดังนั้น จุดมุ่งหมายในการเจริญสติปัฏฐาน 4 ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้คือ (1) สุตตานิ วิสุทฺธิยา เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ (2) โสกปริเทวานํ สมตักกมาย เพื่อระงับความโศก และความคร่ำครวญ (3) ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตถงคมาย เพื่อดับความทุกข์ และความโทมนัส (4) ฌายสฺส อธิคมาย เพื่อบรรลุนิพพานคืออริยมรรค (5) นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพานสามารถอธิบายความได้ ดังนี้

เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ คือ บริสุทธิ์หมดจดจากมลทิน และอุปกิเลสทั้งหลาย ความบริสุทธิ์เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติตามสติปัฏฐาน 4 เพราะเมื่อขณะเจริญสติระลึกรู้สภาวะธรรมในปัจจุบันอยู่ ย่อมหยั่งเห็นว่า มีเพียงสภาวะธรรมโดยปราศจากรูปร่างสัณฐาน จิตย่อมบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ อีกนัยหนึ่ง กิเลสหรือบาปทุกอย่างเกิดจากจิตที่ไม่ใส่ใจโดยแยกกายในอารมณ์ที่มากกระทบ แต่ย่อมละได้ด้วยจิตที่ใส่ใจโดยแยกกายอันเป็นการเจริญสติปัฏฐาน 4 นั่นเอง เหมือนโคลนตมที่เกิดจากน้ำย่อมถูกชำระด้วยน้ำ ดังคาถาที่โบราณจารย์กล่าวไว้ว่า “โคลนตมเกิดจากน้ำ ย่อมสะอาดด้วยน้ำ ฉันทใด บาปเกิดจากจิต ย่อมหมดจดด้วยจิต ฉันทัน”⁵⁴

เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ คือ เพื่อระงับความโศก และความคร่ำครวญ คำว่า “โสกะ” นั้นหมายถึงความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความแห้งผากภายใน ความแห้งกรอบภายในของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ ส่วนคำว่า “ปริเทวะ” หมายถึงความคร่ำครวญ กิริยาที่คร่ำครวญ ภาวะที่คร่ำครวญ ความร้องไห้ กิริยาที่ร้องไห้ ภาวะที่ร้องไห้ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ⁵⁵ ความเศร้าโศก และคร่ำครวญราพันเพราะพราศจากบุคคลอันเป็นที่รัก ย่อมล่วงได้ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4

⁵² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, (กรุงเทพมหานคร : ทรัพย์การพิมพ์, 2553), หน้า 130.

⁵³ ที.ม. (บาลี) 10/373/248.

⁵⁴ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, หน้า 13.

⁵⁵ ที.ม. (ไทย) 10/391-392/325-326.

เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส คำว่า “ทุกข์” หมายถึงความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์อันเกิดจากกายสัมผัส นี้เรียกว่าทุกข์ทางกายส่วนคำว่า “โทมนัส” หมายถึงความทุกข์ทางใจ ความไม่สำราญทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์อันเกิดจากมโนสัมผัสนี้เรียกว่าทุกข์ทางใจ⁵⁶ ทุกข์ และโทมนัสเหล่านี้ย่อมดับไปด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล นิพพาน

เพื่อบรรลุนิพพาน ในที่นี้หมายถึงธรรมคืออริยมรรค ในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้หมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งพระอรธกถาจารย์ผู้รู้ได้กล่าวไว้ ปรากฏอยู่ในอรธกถา ที่ขนิทาย ชื่อสมังคล วิลาสินีว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ท่านเรียกว่า “ฉาย” ในคำว่า ฉายสส อธิคมา⁵⁷

การบรรลุอริยมรรคคือ การรับเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ด้วยมรรคญาณ (ปัญญาที่ประกอบด้วยมรรคจิต) มรรคที่บุคคลลงมือเจริญตามสติปัฏฐาน 4 ในส่วนเบื้องต้นยังเป็นโลกียะอยู่ แต่ก็เกินไปเพื่อโลกุตตรมรรคดังบาลีว่า “อโย หิ ปุพฺพภาเค โลกิโย สติปัฏฐานมคฺโค ภาวิโต โลกุตตรมคฺคสส อธิคมาย สํวตฺตติ” จึงสรุปใจความได้ว่ามรรคเป็นได้ทั้งโลกียะ และโลกุตตระ มรรคที่เป็นโลกียะได้รูปนาม และได้พระไตรลักษณ์เป็นอารมณ์ ส่วนมรรคที่เป็นโลกุตตระได้นิพพานเป็นอารมณ์ คำว่าบรรลุมรรคนั้นหมายถึงอริยมรรคทั้ง 4 คือโสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค⁵⁸

เพื่อให้แจ้งนิพพาน อธิบายได้ว่า “เพื่อให้แจ้ง” คือเพื่อประจักษ์ด้วยตนเอง ซึ่งอมตธรรมที่ได้ชื่อว่านิพพานเพราะเว้นจากตัณหาเครื่องร้อยรัด เป็นการรับเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ด้วยผลญาณ ตามลำดับ ซึ่งหมายถึงอริยมรรคทั้ง 4 คือโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล พระพุทธองค์ได้ตรัสว่าการทำให้แจ้งพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งยอดในพระพุทธศาสนา⁵⁹

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ไว้หลายแห่งในพระสูตรต้นตปิฎก แต่พระสูตรที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้อย่างเต็มรูปแบบเรียกว่า “มหาสติปัฏฐานสูตร” ซึ่งได้รวบรวมหลักการ วิธีการ และอานิสงส์ของการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐานไว้อย่างสมบูรณ์ ในหัวข้อนี้จะเสนอหลักการสำคัญในเจริญสติปัฏฐาน 4⁶⁰ ดังนี้

พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

⁵⁶ที.ม. (ไทย) 10/393-394/326.

⁵⁷ส.ม.อ. (ไทย) 3/21-30/195.

⁵⁸พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, หน้า 20.

⁵⁹อ้างแล้ว.

⁶⁰ที.ม. (ไทย) 10/373/301-302.

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และ โทมนัสในโลกได้

หลักของสติปัฏฐาน 4 โดยย่อ คือ มีความเพียร ระลึกรู้ และตระหนักชัดตามความเป็นจริงของรูปนามในกาย เวทนา จิต และธรรม ทำให้ละความยินดียินร้าย เกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง⁶¹

ก. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นหมวดที่ว่าด้วยการพิจารณากายอันเป็นที่ตั้งของสติ ประกอบไปด้วยหมวดย่อย 6 หมวด อันได้แก่ อานาปานบรรพ อิริยาบถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ปฏิกุศลนสิกการบรรพ ธาตุมนสิกการบรรพ และนวุสวีกาบรรพ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. อานาปานบรรพ หมวดว่าด้วยลมหายใจเข้าออก เป็นการกำหนดสติไว้ที่ฐานลมหายใจเข้าออก โดยมีวิธีปฏิบัติตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่อุปาถกัฏฐิ ไปสู่วิโคณไมกัฏฐิ ไปสู่เรือนว่างกัฏฐิ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า ‘เราหายใจเข้ายาว’

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า ‘เราหายใจออกยาว’

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า ‘เราหายใจเข้าสั้น’

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า ‘เราหายใจออกสั้น’

สำเนียงกว่า ‘เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า’

สำเนียงกว่า ‘เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก’

สำเนียงกว่า ‘เราระงับกายสังขาร หายใจเข้า’

สำเนียงกว่า ‘เราระงับกายสังขาร หายใจออก’

ภิกษุทั้งหลาย ช่างกลึง หรือลูกมือช่างกลึงผู้มีความชำนาญ เมื่อชักเชือกยาวก็รู้ชัดว่า ‘เราชักเชือกยาว’ เมื่อชักเชือกสั้น ก็รู้ชัดว่า ‘เราชักเชือกสั้น’ แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน⁶²

เมื่อปฏิบัติเจริญสติกำหนดรู้ลมหายใจอย่างต่อเนื่อง ย่อมรู้ว่ามิเพียงกองลมผ่านเข้าออกจากรูปกาย เห็นว่ากองรูปไม่ใช่ตัวตนของเรา การพิจารณาจากรูปนี้ก็เพื่ออาศัยในการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

2. อิริยาบถบรรพ หมวดว่าด้วยอิริยาบถ เป็นการกำหนดสติไว้ที่ฐานอิริยาบถ ทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน โดยมีวิธีปฏิบัติตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้ว่า

เมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า ‘เราเดิน’

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่า ‘เรายืน’

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า ‘เรานั่ง’

หรือเมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า ‘เรานอน’

⁶¹สุภีร์ ทุมทอง, สติปัฏฐาน 4 : เส้นทางตรงสู่พระนิพพาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททุมทอง อุตสาหกรรม และการพิมพ์จำกัด, 2552), หน้า 70-74.

⁶²ที.ม. (ไทย) 10/374/302-303.

เมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใดๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้นๆ”⁶³

การเจริญสติหมวดอิริยาบถบรรพ พระพุทธองค์ตรัสให้ตั้งสติไว้ที่อิริยาบถใหญ่ 4 อย่างที่เป็นท่าทางของร่างกาย ซึ่งต้องเกิดขึ้นในกิจวัตรประจำวันไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง และปรับเปลี่ยนอิริยาบถใหญ่สลับไปตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยในการปฏิบัติ ให้ตั้งสติตามรู้อิริยาบถที่เป็นไปในปัจจุบันนั้น แม้ว่าการปฏิบัติอย่างละเอียดในแต่ละอิริยาบถ

เมื่อปฏิบัติเจริญสติกำหนดรู้อิริยาบถอย่างต่อเนื่อง ย่อมรู้ว่ามีเพียงกองรูปที่เดิน ยืน นั่ง และนอนของร่างกาย และเห็นว่าการพิจารณาอาการของกายก็เพื่ออาศัยในการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

3. สัมปชัญญะบรรพ หมวดว่าด้วยสัมปชัญญะ เป็นการกำหนดสติไว้ที่ฐานอิริยาบถย่อยต่างๆ เป็นการเคลื่อนไหวทั้งปวงของร่างกายในชีวิตประจำวัน เช่น การก้าวไปข้างหน้า ถอยหลัง คู้แขน เหยียดแขน การกิน ดื่มน้ำ อาบน้ำ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น โดยมีวิธีปฏิบัติตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้ว่า

ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังขมาภิ บาดร และจิวร

ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การดื่ม การเคี้ยวการลิ้ม

ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะ

ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนั่ง

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘กายมีอยู่’ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหา และทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล⁶⁴

การกำหนดสติตามรู้การเคลื่อนไหวหรือการกระทำต่างๆ ในอิริยาบถย่อยของร่างกายอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นถึงกายในกาย อันหมายถึงสัมปชัญญะ ๔ อย่างภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายของผู้อื่นบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งของตนเองทั้งของผู้อื่นบ้าง สลับกันไป และพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่าการเคลื่อนไหวในอิริยาบถย่อยเหล่านั้น เป็นเพียงสภาวะธรรมที่มีการเกิดดับตลอดเวลา มีเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับ เป็นเพียงกองรูปที่เคลื่อนไหว การพิจารณาอาการที่เคลื่อนไหวของกายก็เพื่ออาศัยในการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

⁶³ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

⁶⁴ที.ม. (ไทย) 10/376/305.

4. ปฏิภูมณสิการบรรพ หมายความว่าด้วยการพิจารณาถึงสิ่งปฏิภูม เป็นการทำหนดสติพิจารณาถึงสิ่งสกปรกน่ารังเกียจของร่างกาย โดยมีวิธีปฏิบัติตามที่ปรากฏในมหาสติปฏิภูมสูตร ดังนี้ว่า พิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่างๆ ว่า ‘ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอดลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่าดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชันน้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร’

การเจริญสติในหมวดนี้จะพิจารณาโดยแยกกายออกเป็นส่วนประกอบย่อยหรือเป็นอวัยวะต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อให้จิตคลายความหมายมั่นที่คิดว่ากายนี้เป็นเนื้อก้อนเดียว เป็นตัวเป็นตน เป็นสิ่งสวยงาม พระพุทธองค์มุ่งเน้นส่วนที่กำหนดรู้ได้ 32 อย่าง โดยในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกปาฐะ เรียกรวมกันว่า อากาโร 32 แต่แสดงไว้เพียง 31 อย่าง ขาดในส่วนของมันสมอง เนื่องมาจากในบาลีเดิมจะนับส่วนนี้ร่วมกับไขกระดูกไว้แล้ว⁶⁵

การทำหนดสติพิจารณาแยกกายออกเป็นส่วนย่อยอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นถึงกายในกายของตนเอง อันเป็นของน่าเกลียดที่ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย ว่าเป็นเหมือนถมมีปาก 2 ข้าง และพิจารณาเห็นอากาโร 32 มี ผม ขน เล็บ เป็นต้น ว่าเป็นเหมือนธัญชาติที่บรรจุเต็มถมนี้ พิจารณาเห็นกายในกายของผู้อื่นบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งของตนเองทั้งของผู้อื่นบ้าง สลับกันไป และพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่าผม ขน เล็บ เป็นต้นเหล่านั้น เป็นเพียงสภาวะธรรมมีการเกิดดับตลอดเวลา มีเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับ และกายที่มีอยู่ก็เพื่อการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

5. ธาตุมนสิการบรรพ หมายความว่าด้วยการพิจารณาโดยความเป็นธาตุ เป็นการให้พิจารณาเห็นร่างกายว่าประกอบด้วยธาตุต่างๆ อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ โดยมีวิธีปฏิบัติตามที่ปรากฏในมหาสติปฏิภูมสูตร ดังนี้ว่า เห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า ‘ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่’ ภิกษุทั้งหลาย คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้มีความชำนาญ ครั้นฆ่าโคแล้วแบ่งอวัยวะออกเป็นส่วนๆ นิ่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง แม่นั่นใด ภิกษุก็ฉนั้นนั่นเหมือนกันพิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า ‘ในกายนี้ มีธาตุดินธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่ การเจริญสติในหมวดนี้การพิจารณาโดยแยกกายเป็นธาตุต่างๆ ตามความเป็นจริง เปรียบกับวัวที่ถูกฆ่าแหละกลายเป็นเพียงชิ้นเนื้อแยกออกเป็น 4 ส่วน การพิจารณาเช่นนี้ก็เพื่อให้จิตคลายความหมายมั่นที่คิดว่ากายนี้เป็นเนื้อก้อนเดียว เป็นตัวเป็นตน และเป็นสิ่งสวยงาม เช่นเดียวกับปฏิภูมณสิการบรรพ ทั้งนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสในมัชฌิมนิกาย มหาหัตถิปโทปมสูตร ที่มีเนื้อความอธิบายถึงลักษณะของธาตุทั้ง 4 ได้แก่

ปฐวีธาตุ หรือ ธาตุดิน คือ อุปาทินนกรูป (รูปที่มีอยู่ในร่างกาย ที่ยึดถือ จับต้อง ลูบคลำได้) เป็นของแข็ง แข็ง เป็นของหยาบ ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก

⁶⁵ดังตฤณ, มหาสติปฏิภูมสูตร, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2546), หน้า 159.

ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใส่ใหญ่ ใสน้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า (อุจาระ) หรือสิ่งอื่นใดใน ร่างกายที่มีลักษณะเป็นของแข็ง แข็ง เป็นของหยาบ ก็ถือว่าเป็นธาตุดินเช่นเดียวกัน

อาโปธาตุ หรือ ธาตุน้ำ คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ น้ำตา มันชั้น เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือสิ่งอื่นใดในร่างกายที่มีลักษณะเป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ ก็ถือว่าเป็นธาตุน้ำเช่นเดียวกัน

เตโชธาตุ หรือ ธาตุไฟ คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นของเร้าร้อน มีความเร้าร้อน ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เร้าร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่อง ย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลั้มรสแล้ว หรือสิ่งอื่นใดในร่างกายที่มีลักษณะเป็นของเร้าร้อน มีความเร้าร้อนถือว่าเป็นธาตุไฟเช่นเดียวกัน

วาโยธาตุ หรือ ธาตุลม คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา ได้แก่ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่เล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือสิ่งอื่นใดในร่างกายที่เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา ถือว่าเป็นธาตุลมเช่นเดียวกัน⁶⁶

ด้วยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นถึงกายที่เป็นธาตุต่างๆ ประกอบด้วยของแข็ง ของเหลว ของร้อน และของไหลพัดไปมา ในกายของตนเอง พิจารณาเห็นกายในกายของผู้อื่นบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งของตนเองทั้งของผู้อื่นบ้าง สลับกันไป และพิจารณาเห็นตามความเป็นจริง ว่ากายที่ประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นเพียงสภาวะธรรมมีการเกิดดับตลอดเวลา มีเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับ และกายที่มีอยู่ก็เพื่อการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

6. นวสีถิกาบรรพ หมวตว่าด้วยการพิจารณาซากศพในป่าช้า เป็นการพิจารณา หรือกำหนดระลึกถึงตนเองโดยความเป็นซากศพ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาด้วยลักษณะ 9 อย่าง ดังที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งตายแล้ว 1 วัน ตายแล้ว 2 วัน หรือตายแล้ว 3 วัน เป็นศพขึ้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม แม้ฉันใด ภิกษุหนึ่งนํากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งถูกกาจิกกิน นกตะกุ่มจิกกิน แร้งทิ้งกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็กๆ หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้ฉันใด ภิกษุหนึ่งนํากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกยังมีเนื้อ และเลือด มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้ฉันใด ภิกษุหนึ่งนํากายนี้เข้าไป เปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

⁶⁶รายละเอียดใน ม.มู (ไทย) 12/302-305/330-336.

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเนื้อ แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปรอะ มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเลือด และเนื้อ แต่ยังมีเอ็นริงรัดอยู่ แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเอ็นริงรัดแล้ว กระจายกระจายไปในทิศใหญ่ ทิศเฉียง คือ กระดูกมีอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกขาอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหลังอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหน้าอกอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางทิศหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกสีขาวเหมือนสีสังข์ แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกกองอยู่ด้วยกันเกินกว่า ๑ ปี แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น

เห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นกระดูกฟุ่เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แม้อันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับเห็นว่า ‘ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้’ ฉะนั้น⁶⁷

การเจริญสติตามรู้เวทนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ผู้ปฏิบัติน้อมกายที่ระลึกถึงมาเปรียบได้ว่า แม้กายนี้สักวันหนึ่งก็ต้องมีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในอังกุตรนิกาย อุทายีสูตฺร ได้แสดงไว้ว่า การพิจารณาโดยความเป็นซากศพในป่าช้านี้ ภิกษุเมื่อเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ก็ย่อมถอนความถือตัวของตนเองได้⁶⁸

ด้วยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นกายที่เป็นลักษณะเช่นนี้ในกายของตนบ้าง พิจารณาเห็นกายที่เป็นลักษณะเช่นนี้ในกายของผู้อื่นบ้าง พิจารณาเห็นกายที่เป็นลักษณะเช่นนี้ในกายทั้งของตนเองทั้งของผู้อื่นบ้าง สลับกันไป และพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่ากายเป็นเพียงสภาวะธรรมมีการเกิดดับตลอดเวลา มีเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับ และกายที่มีอยู่ก็เพื่อการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ

⁶⁷รายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/379/308-312.

⁶⁸อง.ฉก. (ไทย) 22/29/469-470.

ข. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นหมวดที่ว่าด้วยการพิจารณาเวทนาอันเป็นที่ตั้งของสติ ในหมวดนี้พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงการพิจารณาเวทนา 3 ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ตามที่ปรากฏในสังยุตนิคาย มหาวรรค เวทนาสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เวทนา 3 ประการนี้ เวทนา 3 ประการ อะไรบ้าง คือ (1) สุขเวทนา (2) ทุกขเวทนา (3) อทุกขมสุขเวทนา เวทนา 3 ประการนี้ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ เพื่อกำหนดรู้เวทนา 3 ประการ”⁶⁹ สำหรับวิธีการปฏิบัติเจริญสติในหมวดเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เมื่อเสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยสุขเวทนา’

เมื่อเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยทุกขเวทนา’

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา’

เมื่อเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส’

เมื่อเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส’

เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส’

เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส’

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส’

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า ‘เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส’

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘เวทนามีอยู่’ ก็เพียงพออาศัยเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหา และทิวฐิ) อยู่และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างนี้แล⁷⁰

การเจริญสติตามดูเวทนาตามความเป็นจริงอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ตั้งใจเพ่งหา ไม่บังคับควบคุมเวทนา ด้วยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายของตนเอง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายของผู้อื่น พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายทั้งของตนเอง และทั้งของผู้อื่น พิจารณาเห็นเวทนาเป็นเพียงสภาวะหนึ่งในธรรมชาติ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา เป็นไปเพราะเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับคือ ผัสสะ คือ การกระทบกันระหว่างอายตนะ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กับอารมณ์ และวิญญาณ

⁶⁹ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๕/๒๗๒.

⁷⁰ ส.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๐/๓๑๓-๓๑๔.

ค. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นหมวดที่ว่าด้วยการพิจารณาจิตอันเป็นที่ตั้งของสติ ในหมวดนี้พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงการมีสติตามรู้สภาวะธรรมหรืออาการที่เกิดขึ้นกับจิต 16 อาการ ได้แก่ จิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะ จิตไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นแล้ว และจิตไม่หลุดพ้น ตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีราคะ’

จิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตปราศจากราคะ’

จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีโทสะ’

จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตปราศจากโทสะ’

จิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีโมหะ’

จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตปราศจากโมหะ’

จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตหดหู่’

จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่า ‘จิตฟุ้งซ่าน’

จิตเป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตเป็นมหัคคตะ’

จิตไม่เป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตไม่เป็นมหัคคตะ’

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า’

จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า ‘จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า’

จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตเป็นสมาธิ’

จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตไม่เป็นสมาธิ’

จิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ชัดว่า ‘จิตหลุดพ้นแล้ว’

จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า ‘จิตไม่หลุดพ้น’

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่ หรือว่าภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘จิตมีอยู่’ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหา และทัญญู) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างนี้แล⁷¹

การเจริญสติตามดูอาการของจิตตามความเป็นจริงอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีนี้ผู้ปฏิบัติจะพิจารณาเห็นอาการในอาการทั้งหลายของจิตตนเอง พิจารณาเห็นอาการในอาการทั้งหลายของจิตผู้อื่น พิจารณาเห็นอาการในอาการทั้งหลายของจิตทั้งของตนเอง และทั้งของผู้อื่น พิจารณาเห็นอาการของจิตเหล่านี้เป็นเพียงสภาวะหนึ่งในธรรมชาติ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา เป็นไปเพราะเหตุปัจจัยทำให้เกิด และดับ มีสติตั้งมั่นว่าอาการของจิตนี้มีอยู่ก็เพื่ออาศัยในการเจริญ

⁷¹ที.ม. (ไทย) 10/381/314-315.

ญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

ข. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นหมวดที่ว่าด้วยการพิจารณาธรรมอันเป็นที่ตั้งของสติ พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงการพิจารณาธรรม 5 หมวด ได้แก่ นีรวรณบรรพ ชั้นธรรพ आयตนบรรพ โพชฌงคบรรพ และสัจจบรรพ ตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

1. นีรวรณบรรพ หมวดว่าด้วยนีสรวรณ เป็นการกำหนดสติพิจารณาธรรมอันเป็นเครื่องกั้นขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในธรรม มี 5 อย่าง ได้แก่ (1) กามฉันทะ (2) พยาบาท (3) ถีนมิทธะ (4) อุทธัจจกุกกุกจะ และ (5) วิจิกิจฉา

2. ชั้นธรรพ หมวดว่าด้วยชั้น เป็นการกำหนดสติพิจารณาธรรม คือ ชั้น 5 หรือ เบญจชั้น หมายถึง กองแห่งรูปธรรม และนามธรรม 5 หมวดที่ประชุมกันเข้าเป็นชีวิต ประกอบด้วย รูปชั้น (กองรูป) เวทนาชั้น (กองเวทนา) สัญญาชั้น (กองสัญญา) สังขารชั้น (กองสังขาร) และ วิญญาณชั้น (กองวิญญาณ)⁷² ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต อยู่ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรมานหรือประณีต อยู่ไกลหรือใกล้⁷³

3. आयตนบรรพ หมวดว่าด้วยอายตนะ การกำหนดสติพิจารณาธรรม คือ อายตนะ ซึ่งแบ่งได้เป็น อายตนะภายใน ได้แก่ จักขุ (ตา) โสตะ (หู) ชานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) และ มโน (ใจ) และอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ การพิจารณาอายตนะอันเป็นที่ตั้งของสติมีตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรมี ดังนี้

การมีสติกำหนดพิจารณาธรรมในหมวดอายตนะอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีนี้ผู้ปฏิบัติจะพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายของตนเอง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งของตนเอง และทั้งของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น และทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง มีสติตั้งมั่นว่า ธรรมมีอยู่ก็เพื่ออาศัยในการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหา และทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้

4. โพชฌงคบรรพ หมวดว่าด้วยโพชฌงค์ เป็นการกำหนดสติพิจารณาธรรม คือ โพชฌงค์ ซึ่งเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นองค์ประกอบที่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาหรือวิชาขึ้น และนำไปสู่ผล คือวิมุตติหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ (ทุกข์อริยสัจ)⁷⁴ โพชฌงค์ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ได้แก่ สติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์ การพิจารณาโพชฌงค์อันเป็นที่ตั้งของสติตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น พระพุทธองค์ตรัสให้ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้ชัดในโพชฌงค์แต่ละอย่าง คือ เมื่อโพชฌงค์มีอยู่ก็รู้ชัดว่าโพชฌงค์ภายในของเรามีอยู่ เมื่อโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่าโพชฌงค์ภายในของ

⁷²รายละเอียดใน อภ.วิ. (ไทย) 35/1/1.

⁷³พระโสภณมหาเถระ (มหาสีลยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, หน้า 251.

⁷⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

เราไม่มีอยู่ รู้ชัดถึงสาเหตุที่ทำให้โพชฌงค์เกิดขึ้น และรู้ชัดสาเหตุที่ทำให้โพชฌงค์ที่เกิดขึ้นนั้นมีความเจริญบริบูรณ์⁷⁵

5. สัจจบรรพ หมอว่าด้วยสัจจะ เป็นการกำหนดสติพิจารณาธรรม คือ สัจจะ หรือ อริยสัจ มี 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ในมหาสติปัฏฐานสูตรพระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายแต่ละหัวข้อของอริยสัจไว้อย่างละเอียด ทรงมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติรู้ชัดถึงความเป็นทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยมีเนื้อหาโดยย่อ ดังนี้

1) ทุกขอริยสัจ ให้พิจารณารู้อย่างชัดว่า ทุกข์ที่เป็นอริยสัจ ได้แก่ ความเกิด (ชาติ) ความแก่ (ชรา) ความตาย (มรณะ) ความโศก (โสภะ) ความคร่ำครวญ (ปริเทวะ) ความทุกข์กาย (ทุกข์) ความทุกข์ใจ (โทมนัส) ความคับแค้นใจ (อุปายาส) การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก (สัมปโยค) ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก (วิปโยค) ความไม่ได้สมปรารถนา โดยสรุปแล้วก็ได้แก่ขันธอันเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน⁷⁶

2) ทุกขสมุทัย ให้พิจารณารู้อย่างชัดว่า สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์) ที่เป็นอริยสัจได้แก่ ตัณหา ความอยาก 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา และให้พิจารณาเห็นว่า ตัณหานี้เกิดและตั้งอยู่ด้วยอายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ วิญญาณ 6 คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ และมโนวิญญาณ ผัสสะ 6 คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส และมโนสัมผัส เวทนา 6 คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา และมโนสัมผัสสชาเวทนา สัญญา 6 คือ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธัมมสัญญา และสัญญาเจตนา (ความตั้งใจ) 6 คือ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา และธัมมสัญญาเจตนา วิตก (ความตรึก) ๖ คือ รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก และธัมมวิตก และวิจาร์ (ความตริตรอง) ๖ คือ รูปวิจาร์ สัททวิจาร์ คันธวิจาร์ รสวิจาร์ โผฏฐัพพวิจาร์ และธัมมวิจาร์⁷⁷

3) ทุกขนิโรธ ให้พิจารณารู้อย่างชัดว่า นิโรธ (ความดับ) ที่เป็นอริยสัจ ได้แก่ ความสํารอก และความดับโดยไม่เหลือ ความสละ ความสงบ ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัยในตัณหา และให้พิจารณาเห็นว่า การดับตัณหานั้นให้ดับที่อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณ 6 ผัสสะ 6 เวทนา 6 สัญญา 6 สัญญาเจตนา 6 วิตก 6 และวิจาร์ 6⁷⁸

4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ให้พิจารณารู้อย่างชัดว่า มรรค (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) มี 8 องค์ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และให้พิจารณาเห็น ดังต่อไปนี้

(1) สัมมาทิฐิ ความรู้ชอบ หมายถึง ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ความรู้ในความดับแห่งทุกข์ ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์

⁷⁵รายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/385/321-323.

⁷⁶ที.ม. (ไทย) 10/387-399/324-328.

⁷⁷ที.ม. (ไทย) 10/400/329-331.

⁷⁸ที.ม. (ไทย) 10/401/332-334.

(2) สัมผัสกับปะ ด่าริชอบ หมายถึง ด่าริในการออกจากกาม ด่าริในการไม่พยายาบท ด่าริในการไม่เบียดเบียน

(3) สัมมาวาจา การกล่าวชอบ หมายถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดดเว้นจากการพูดคำหยาบ และงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า

(4) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ หมายถึง เจตนาเป็นเหตุให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ และงดเว้นจากการประพฤติดีในกาม

(5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึง งดเว้นจากการประกอบอาชีพที่ทุจริตหรือที่เป็นมิฉฉาชีพ แล้วประกอบอาชีพที่ดีด้วยการเลี้ยงชีพชอบ

(6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง เพียรป้องกันอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และให้เพิ่มพูนเต็มที

(7) สัมมาสติ ระลึกชอบ หมายถึง การระลึกภูัสภาวธรรมปัจจุบัน พิจารณาเห็นกาย เวทนา จิต ธรรม มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ละความยินดียินร้ายในโลกได้

(8) สัมมาสมาธิ ตั้งมั่นชอบ หมายถึง ความตั้งมั่นอันเกิดขึ้นเป็นลำดับ

สติกำหนดพิจารณาธรรมในหมวดอริยสัจอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีนี้ผู้ปฏิบัติจะพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายของตนเอง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งของตนเอง และทั้งของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น และทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง มีสติตั้งมั่นว่า ธรรมมีอยู่ก็เพื่ออาศัยในการเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐิ และไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ในร่างกายนี้⁷⁹

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้นำสตินี้แหละเป็นฐานสำคัญไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนของพระองค์ ดังนั้น นวัตกรรมการเรียนรู้อริยธรรม ต้องนำเอาสติภูัสฐาน 4 ไปดำเนินกับกระบวนการเรียนการสอน จึงจะเป็นจุดเด่นในการทำให้สถาบันการศึกษาเป็นไปตามแนวทางวิธิพุทธ

⁷⁹ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/403/337.

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย พบว่า ได้มีผู้ทำการวิจัยหลายท่าน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัย จะได้นำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ⁸⁰ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน” ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของหลักการบริหารนิยธรรม หรือการใช้หลักการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องนั้น เป็นการคาดหวังให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ของการประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ปรับจากเดิม จากที่เคยเป็นวัฒนธรรมแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมแบบแนวดิ่ง และมักเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว โดยแต่เดิมชุมชนมักเข้าร่วมประชุมเพื่อมารับแจ้งข่าวสาร หรือมารับนโยบายการบริจาคสนับสนุน ปรับมาเป็นวัฒนธรรมแห่งความสัมพันธ์แบบแนวราบที่ทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกัน และกันอย่างเสมอภาค เคียงบ่าเคียงไหล่

ศิริพร ตันติยมาศ⁸¹ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม สังกัดกรุงเทพมหานคร มี 8 องค์ประกอบ เรียงตามลำดับน้ำหนักขององค์ประกอบจากมากไปหาน้อย คือ กิจกรรมที่ทำร่วมกัน การใช้เทคโนโลยี ทักษะด้านภาวะผู้นำ ผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม การติดต่อสื่อสาร การมีส่วนร่วมของสมาชิก องค์กร (เครือข่ายโรงเรียน) แบบมีส่วนร่วม และบรรยากาศการมีส่วนร่วม

พิสิฐ เทพไกรวัล⁸² ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ประกอบด้วยกระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย 2) ขึ้นประสานหน่วยงาน /องค์กรเครือข่าย 3) ขึ้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน 4) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่าย 5) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ 6) ขึ้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ส่วนองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่

⁸⁰จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ, “โครงการศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน”, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546).

⁸¹ศิริพร ตันติยมาศ, “รูปแบบการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัดกรุงเทพมหานคร”, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550).

⁸²พิสิฐ เทพไกรวัล, “การพัฒนาารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554).

- 1) ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินการกิจของเครือข่าย 2) ขอบข่าย และภารกิจการบริหารจัดการสถานศึกษา 3) เทคนิค/วิธีการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย 4) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเครือข่าย 5) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่าย และ 6) การปฏิบัติงานของเครือข่าย และการสะท้อนผล

ผลการทดลองใช้รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก พบว่า กลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กร ที่สมัครใจรวมกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน สถาบันทางศาสนา สถาบันอุดมศึกษา กลุ่มศิษย์เก่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงพยาบาลชุมชน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้ดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทเพื่อทราบจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินการด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป แล้วสรุปรวมจุดแข็ง และจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานแต่ละด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายในการทำงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และจัดทำแผนพัฒนาร่วมกัน มีโครงการเกิดขึ้นหลายโครงการในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง การดำเนินงานตามโครงการเสร็จสิ้นในหนึ่งปี การศึกษาผลการประเมินโครงการพบว่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป และส่งผลกระทบต่อนักเรียนตามขอบข่ายที่คาดหวังสูงกว่าปีที่ผ่านมา

ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ⁸³ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต สำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง” สรุปผลการศึกษาว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มี 4 องค์ประกอบ คือ ผลการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้

กิตติคม คาวีรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ” สรุปผลการศึกษาว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ (KAECPAR Model) ประกอบด้วย หลักการ คือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ วัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ขั้นตอนของรูปแบบ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การทำให้ความรู้ และการสร้างความตระหนัก (Knowledge and Awareness : KA)

ขั้นที่ 2 การสร้างเสริมความรู้ (Enhancement : E)

⁸³ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต สำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), บทคัดย่อ.

ขั้นที่ 3 การสร้างผลงาน (Construction : C)

ขั้นที่ 4 การนำเสนอผลงาน (Presentation : P)

ขั้นที่ 5 การประเมินผลการเรียนรู้ และการสะท้อนกลับ (Assessment and Reflection : AR)

ในทุกขั้นตอนมีการดำเนินการขั้นตอนย่อย คือ การเตรียมการ (Preparing : P) ขั้นปฏิบัติ (Doing : D) ขั้นสรุป (Summarizing : S) โดยมีเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ประกอบด้วย หลักการตอบสนอง ระบบสังคม และระบบสนับสนุน⁸⁴

พรณี สวนเพลง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง นวัตกรรมสร้างสรรค์ การศึกษาเพื่อพัฒนาครู ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วประเทศไทย ระยะที่ 2” สวนดุสิต อินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง (Suan Dusit Internet Broadcasting :SDIB) เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ในรูปแบบใหม่ คือ การถ่ายทอดโทรทัศน์ที่ออกอากาศบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (sdib.dusit.ac.th) มีการจัดรายการตลอด 24 ชั่วโมง ให้บริการ 4 ช่อง (ช่อง 1 การเรียนการสอนโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ช่อง 2 การเรียนการสอนของนักศึกษา ช่อง 3 นานสาระVariety ทั่วไป และ ช่อง 4 ช่องวิทยุ) และที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ คือ ช่อง 1 การเรียนการสอนระดับปฐมวัยโดยใช้โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเป็นฐานของการผลิตรายการ การวิจัย มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อประเมินการใช้ระบบ SDIB ในโรงเรียนนาร่อง และ 2) เพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการ นวัตกรรม SDIB ปี พ.ศ. 2554-2559 โดยวิธีการดำเนินการวิจัยแบบบูรณาการ (Integrated approaches) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) (โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม) กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) (โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ SWOT และจัดทำแผนกลยุทธ์ ซึ่งมีผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. ผลการประเมินการใช้ระบบ SDIB ในโรงเรียนนาร่องจำนวน 80 แห่ง พบว่า มีครูตอบแบบสอบถามจำนวน 332 คน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการใช้งานระบบ SDIB ของครูในโรงเรียน นาร่อง พบว่า ส่วนใหญ่ ใช้ระบบ SDIB ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (On-Line) คิดเป็นร้อยละ 84.34 โดยความถี่เฉลี่ยของการรับชมรายการที่อยู่ระบบ SDIB ที่ได้ติดตั้งในโรงเรียนในเวลาทำการวันจันทร์-ศุกร์ จะเปิดรายการต่างๆ สัปดาห์ละ 3 – 4 วัน คิดเป็นร้อยละ 36.14 ซึ่งครูในโรงเรียนนาร่องดูรายการช่อง 1 เป็นรายการเกี่ยวกับเด็กปฐมวัย คิดเป็นร้อยละ 86.75 และ ความพึงพอใจในการใช้ระบบ SDIB ของครูในโรงเรียนนาร่อง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. แผนกลยุทธ์การบริหารจัดการนวัตกรรม SDIB ปี พ.ศ. 2554-2559 กลยุทธ์ระดับองค์กร มี 4 กลยุทธ์ คือ

- 1) ขยายการใช้ SDIB ไปสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วประเทศไทย
- 2) บริหารจัดการระบบ SDIB ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

⁸⁴กิตติคม คาวีรัตน์, “การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะ สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), บทคัดย่อ.

3) พัฒนาระบบ SDIB ให้มีศักยภาพสูงขึ้น และ

4) การปรับปรุง SDIB ให้มีคุณภาพ

กลยุทธ์ระดับแผนงานมี 6 กลยุทธ์ คือ

1) ส่งเสริมให้ครูผู้ดูแลเด็กเล็กทั่วประเทศไทยมีความรู้ และนำความรู้จาก SDIB ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยได้

2) ผลิตเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยเพิ่มขึ้น

3) ผลักดันให้มีการบริหารระบบ SDIB ให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

4) ผลักดันให้มีการพัฒนาระบบ SDIB ให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

5) ปรับปรุงคุณภาพของเนื้อหาในระบบ SDIB ให้มีคุณภาพ และน่าสนใจ และ

6) ซ่อมบำรุงอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ เพื่อให้สามารถใช้งานได้ โดยมี

โครงการทั้งสิ้น 15 โครงการ⁸⁵

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ⁸⁶ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ: ศึกษากรณีโรงเรียนวิถีพุทธ 10 เขตพื้นที่การศึกษา” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องดำเนินการ และบริหารโดยทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งวัดชุมชนผู้ปกครอง ครู อาจารย์ผู้บริหาร ผู้เรียน และผู้บริหารการศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามที่ผู้เรียน ผู้บริหารอาจารย์ ผู้ปกครอง และทุกฝ่ายต้องการการจัดสรรทรัพยากร จะต้องทั่วถึงโดยผู้บริหารทุกระดับจะต้อง ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน หรือมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามต้องการ จังหวะการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบ และ ลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างที่สถานศึกษา สามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. **ขั้นเตรียมการ** ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธา และ ฉันทะ

2. **ขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ** ที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

3. **ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขา** ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็น หัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

4. **ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด**ที่จะช่วยให้การดำเนินทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

⁸⁵พรอณี สวนเพลง ,อินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง นวัตกรรมสร้างสรรค์การศึกษาเพื่อพัฒนาครู ผู้ดูแลเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วประเทศไทย ระยะที่ 2 , (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต , 2554) , บทคัดย่อ.

⁸⁶สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษากรณีโรงเรียนวิถีพุทธ 10 เขตพื้นที่การศึกษา”, **รายงานวิจัย**, (คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 72.

5. ขั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง ที่เน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นๆ ด้วยหลักอิทธิบาท 4 และอุปญญาตรธรรม 2

6. ขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินการ ที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อไป เช่น ในปต่อไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแก่ผู้เกี่ยวข้องของไทรบาทตามขั้นตอน

ขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธโดยสังเขป มี ดังนี้การเตรียมการเป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ ดังนี้

1. การหาที่ปรึกษาแหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีศรัทธา และความรู้ชัดเจนในหลักพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็น แบบอย่างในสังคมได้เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีลปฏิบัติธรรมเป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

2. การเตรียมบุคลากรคณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญาเข้าใจทิศทางจากศรัทธา และฉันทะการพัฒนาาร่วมกัน ความสำเร็จด้านการพัฒนา คาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลาย ตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

3. การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดีเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

ขั้นตอนการดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพ และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวุฒิชัยธรรม 4 ประการ คือ

1. การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. มีกระบวนการคิดที่ดีคิดถูกวิธีโดยมีสภาพ และบรรยากาศที่ส่งเสริม
4. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม

ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาระบบไตรสิกขาจุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริมการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น เป้าหมายของการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ในที่สุดนอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองด้วยเพราะบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือครู และผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น ยิ่งบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไรจะยิ่งส่งผลดี ต่อการ

ช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น แนวทางการพัฒนาบุคลากร และลักษณะ บุคลากรที่เหมาะสม การพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดี หากขั้นเตรียมการขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ และขั้นตอนดูแลสนับสนุนใกล้ชิดจัดการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน

ขั้นตอนการดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกันปรารถนาดีต่อการพัฒนา ผู้เรียนหรือต่องาน กิจกรรมที่สำคัญของขั้นตอนนี้คือการนิเทศติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้การให้คำปรึกษา และชี้แนะผู้ปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือทาง วิชาการฯ การสนับสนุน ทั้งทรัพยากรข้อมูล และการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่าง เหมาะสมต่อไป

ขั้นตอนการปรับปรุง และพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบการบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณา แล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุง และพัฒนางานให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่องคือการมีอิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และอุปปัญญาธรรม 2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อใน การพากเพียร) เป็นต้น

ขั้นตอนการประเมินผล และการเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์เชื่อถือได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การเผยแพร่

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาเป็นกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกตามบริบทของพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) สร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) พัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ คณะผู้วิจัย จึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 ขั้นตอนการวิจัย
- 3.2 รูปแบบการวิจัย
- 3.3 พื้นที่การศึกษาวิจัย
- 3.4 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.8 การสรุปผลการศึกษาคำวิจัย

3.1 ขั้นตอนการวิจัย

วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการ ตามหลักวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือวางแผน และปฏิบัติโดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 วางแผนศึกษาบริบทชุมชน เป็นขั้นตอนที่ทำการวางแผน ศึกษาข้อมูลในพื้นที่ถึงประเด็นที่ต้องการศึกษา ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เตรียมความพร้อมทั้งทางภาคีผู้มีส่วนสนับสนุน คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์การเปิดข้อมูล เรื่องเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากนั้นนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาจำนวน ... รูป/คน ในการให้ข้อมูลสำคัญจากการคัดเลือกบุคคลแบบเจาะจง

ขั้นตอนที่ 3 การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อสรุปข้อมูลสำคัญๆ เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากนั้นนำมาสรุปผล และอภิปรายเป็นความเรียงข้อมูลในการพัฒนา จำนวน 13 รูป/คน ในการให้ข้อมูลสำคัญจากการคัดเลือกบุคคลแบบเจาะจง

3.2 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มาเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน การศึกษาเชิงพื้นที่ และกลุ่มประชากร และตัวอย่าง มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ถึงประเด็นตามกรอบการวิจัย การสัมภาษณ์ การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อสรุปข้อมูลสำคัญๆ การดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีขั้นตอนใหญ่ๆ 3 ขั้นตอน 1) ศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) สร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) พัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

3.2.1 ชั้นเตรียมการ มีดังนี้

1. การสร้างทีมวิจัยหลัก เป็นกระบวนการแสวงหาผู้สนใจ และผู้มีประสบการณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย
2. การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหา และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถาม และพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย
3. การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาทีมวิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่าย และทีมวิจัย หรือทีมดำเนินงานในพื้นที่
4. การดำเนินการอื่นๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสมสอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.2.2 ชั้นลงมือทำ มีดังนี้

1. การเตรียมการทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่างๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่
2. การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก
3. การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรม และของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการทั้งหมด

4. การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูล และนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน และหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการ แก่กัน

3.2.3 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัย ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร และหลักฐาน ที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 อรรถ กถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง แนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา

2. การศึกษาสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษา จำนวน 5 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ได้แก่ 1) ภาคเหนือ ได้แก่ โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย 2) ภาคกลาง ได้แก่ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร 3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ วิทยาลัยจุลมนิศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ แล้วจึงนำผลการศึกษามาพัฒนาเป็นพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ ในการสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4. ศึกษาการสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอน และการเรียนรู้วิถีพุทธ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครุศาสตร์

5. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.3 พื้นที่การศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาโดยชัดเจน เพื่อสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีประเด็นดังนี้

3.4 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์คือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ จำนวน 400 รูป/คน มีดังนี้

ผู้บริหาร	จำนวน	11 รูป/คน
คณาจารย์	จำนวน	64 รูป/คน
เจ้าหน้าที่	จำนวน	19 รูป/คน
นิสิต	จำนวน	316 รูป/คน

การสนทนากลุ่มย่อย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 13 รูป/คน

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.5.1 แบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ และดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้นโดยผู้วิจัย จะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้างๆ มาล่วงหน้า

3.5.2 การสนทนากลุ่มย่อย โดยการนำกิจกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ที่พบในการสัมภาษณ์มาทำการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อสร้างชุดกิจกรรม ต่อไป

3.5.3 ชุดกิจกรรม ชื่อการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งชุดกิจกรรมประกอบด้วย

1. การสนทนากลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหาร จำนวน 10 รูป/คน 2) กลุ่มคณาจารย์ จำนวน 10 รูป/คน 3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการจำนวน 10 คน 4) กลุ่มนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 20 คน รวม 50 รูป/คน

2. การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) เพื่อสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3. สร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากนั้นทำการสรุปผลผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น

4. สร้างข้อตกลงร่วมกันผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น เพื่อสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.5.4 การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่งเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

3.5.5 เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน

ขั้นตอนการสร้าง และการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1. การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์
2. ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน
3. นำเครื่องมือมาตรวจสอบ
4. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
5. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย และจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ โดยการศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้ ประเด็นที่มุ่งเน้น คือ 1) ศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) สร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) พัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ผู้วิจัย ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อรวบรวมเอกสาร ตำรา งานวิจัย ชุดความรู้ ที่เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ รูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กำหนดกรอบเนื้อหา ดังนี้ 1. เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ 2. การฝึกสติภาวนา 3. วัฒนธรรม/มารยาท ประจำท้องถิ่น 4. นวัตกรรมเด่นประจำโรงเรียน 5. ความคิดสร้างสรรค์เชิงบวก และ 6. กิน อยู่ ดี ฟังเป็นแนววิถีพุทธ
2. การวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบ และเกณฑ์ชี้วัดในการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเพื่อนำไปสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. การบูรณาการรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยศึกษารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และนำเสนอรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
4. การสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้เครือข่ายเป็นตัวเชื่อมโยงใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับสถานศึกษา
5. ผู้วิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สนทนา กลุ่ม จัดเวทีแสดงความคิดที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. สรุปผลการวิจัย และประมวลองค์ความรู้ และข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ กิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อย โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามข้อมูลสำคัญที่ได้รับกลับมา โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

3.7.1 ดำเนินการศึกษาบริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

3.7.2 สรุป และนำเสนอผลที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสาร และจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ การสนทนากลุ่มย่อยในแต่ละพื้นที่ดำเนินการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นสัมมนาร่วมกันเพื่อสรุปบทเรียน โดยใช้ห้องประชุมคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากนั้นนำมาวิเคราะห์รายประเด็นต่อไป

3.7.3 วิเคราะห์รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ ใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ

3.7.4 สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ

3.8 การสรุปผลการศึกษการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจัดกระทำในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ รวมถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน อันได้แก่ 1) ผลศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ 2) การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ และ 3) การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิปุทธ มีความยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์
1) เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้าง
เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการ
เรียนรู้วิถีพุทธ

4.1 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับ “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” พบว่า
สภาพสังคมในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ
ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม การดำรงชีวิตแบบสังคมบริโภค
นิยม หรือโลกแห่งการสื่อสารทางออนไลน์มากกว่าจะมีการจะพูดคุยกันในรอบครัวหรือสังคม เพราะการ
ใช้เครื่องมือสื่อสารสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนในสังคมเปลี่ยนไปในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นสังคม
เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงมีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ทันสมัยและเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก

พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้นต้องยึดหลักวิถีพุทธโดยการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนา
ว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกขาร่างกาย หรือแสดงออกทางใบหน้า และจิตใจ
เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบ การเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่มีนวัตกรรม
เทคโนโลยี สื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจทำให้เยาวชนหลงผิดไปตามกระแสของสังคม ละทิ้งคำสั่งสอนใน
พระพุทธศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตขาดหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ

การจัดกิจกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้องจัดทำพื้นฐานก่อน เหมือนกับการสร้าง
บ้านที่จะต้องประกอบด้วยกรอบเสาเข็มให้แข็งแรง มีการจัดเตรียมพื้นที่การเรียนรู้ โดยกิจกรรมการจัด
กิจกรรมจากโครงการคุณธรรม คือ การเรียนรู้ที่ไม่จำกัด องค์กรแห่งความดี ที่ไร้ขีดจำกัด การทำความดี
เชิงรุก พร้อมกับการเรียนรู้ชีวิตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แก่นการเรียนรู้คือ “ร่วมกันทำดี อย่างมีปัญญา”
การจัดทำโครงการเป็นการจัดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการ
ทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นขั้นตอนและใช้ความรู้ที่ตนเองได้มาบูรณาการ

การเครือข่ายเรื่องการศึกษา หรือจะสร้างเครือข่ายพื้นที่การศึกษาพิจารณาตั้งแต่โครงการ
ย่อยหนึ่ง ผลงานคือเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ ขยายจากพื้นที่นวัตกรรมห้องซี 500 ของคณะครุ
ศาสตร์ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อเปิดให้เป็นการเรียนรู้โดยเฉพาะเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกิจกรรม
หรือการเรียนการสอนแนวแนวใหม่ สอนแบบบูรณาการของศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ใช้พื้นที่
นวัตกรรมห้องซี 500 เป็นศูนย์กลาง จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็น
ต้นแบบ และขยายผลเป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตวิทยาลัยสงฆ์ทั่วประเทศ และเครือข่ายภายนอกองค์กร หน่วยงานราชการ และโรงเรียน โดยใช้คณะครุศาสตร์เป็นศูนย์กลางภาคินวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ¹

พระครูโสภณรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ² ให้สัมภาษณ์ว่า ควรเป็นรูปแบบจากนามธรรมแล้วก็เป็นรูปธรรม คือเชิงวิชาการและนำสู่การปฏิบัติที่สามารถจับต้องเห็นผลได้จริง วิธีการถ่ายทอดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาตั้งเป็นแนวทางการถ่ายทอด จึงจะเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

สรุปว่า การจัดพื้นที่การถ่ายทอดการเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้เคียงธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอน มีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

การเรียนรู้วิถีพอเพียงที่สำคัญจะช่วยให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น เป็นการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุบิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญโดยมีการบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีสวนเกษตรวิถีพุทธ หรือทำการเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง เช่น จากการทำการเกษตรที่ปรับสวนยางเป็นป่ายาง นาข้าวไม่ไถพรวน ใช้ความได้เปรียบของทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพบริการจัดการโดยพึ่งพาตนเองอยู่ได้อย่างมีความสุข

คำว่าพื้นที่นวัตกรรม ไม่ใช่เป็นแค่พื้นที่ใช้การเรียนการสอนเท่านั้น แต่ในที่นี้รวมถึงการเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิต หรือการสร้างรายได้ สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยความสามารถเพียง เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตจริง การเรียนรู้เรื่องการตลาด ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง เมื่อทำการเกษตรแล้ว ยึดหลักการที่ผลิตเพื่อกิน และเหลือจากเก็บไว้กินแล้ว ก็ควรจำหน่ายเพื่อหารายได้เสริม แต่สิ่งที่นักเกษตรวิถีพุทธควรศึกษาคือด้านการตลาด เพราะผลิตมากแล้ว แต่ไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ ก็ประสบปัญหาได้ นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้องปรับแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในเชิงบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกพื้นที่ เกิดนวัตกรรมที่หลากหลายสอดคล้อง

¹ สทนากลุ่มย่อย ผศ.ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, ผศ.ดร. พงศ์พิชญ์ ต่วน ภูษา, รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง, พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ผศ.ดร. และดร.ลำพอง กลมกุล, 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564.

² พระครูโสภณรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.

แนวคิด “...พื้นที่นวัตกรรมการควรมีลักษณะเด่น คือ ควรมีต้นแบบที่เป็นองค์รวมของส่วนภูมิภาค ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ร่วมกับองค์กรอิสระ ที่ทำงานประสานกันทำงานในด้านนี้ และควรเน้นนวัตกรรมที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาของชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถสัมผัสได้จริง ทั้งนี้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรคุณลักษณะเด่น 1) ควรเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เข้าถึงองค์ความรู้ในด้านบริบทของนวัตกรรม³ 2) องค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบควรมีความเป็นเอกเทศและมีความหลากหลายในกิจกรรมที่ดำเนินการ 3) ควรเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่แท้จริง เข้าถึงง่าย และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง⁴ พระสาโรจน์ ธมฺมสาโร กล่าวว่า พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีลักษณะเด่น คือ ควรมีการทดลองลงมือทำจากการวางแผน เมื่อมีการวางแผนแล้วลงมือปฏิบัติ และการมีติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ ควรมีบุคลากร อาทิ นักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ที่สามารถเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ และเข้าถึงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างง่าย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเกิดการพัฒนา

การเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ด้านศีล วิถีชีวิตจะมีความมั่นคงและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้ เยาวชนคือหัวใจสำคัญในการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เป็นกลุ่มคนที่มีพลัง มีศักยภาพมาก การกระตุ้นให้เยาวชน กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี พัฒนาศักยภาพและพลังในเชิงสร้างสรรค์ สร้างให้นักเรียน เยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองพร้อมมีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่ตกเป็นเหยื่อหรือสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า เยาวชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้และศีลธรรม และมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมการเรียนรู้วิถีพุทธ “...จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เยาวชนอย่างมีความและใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีความสงบสุข⁵ “...และการพัฒนาตนด้วยการรักษาศีล 5 เป็นการตามตนหลักพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข สามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การพัฒนากาย โดยการแสดงออกทางกริยามารยาทของชาวพุทธ มีพฤติกรรมที่ดงามเหมาะสม⁶...” การพัฒนาศีลโดยการอยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชน สังคม และบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข การพัฒนาจิต ให้เป็นจิตที่สมบูรณ์ มีสุขภาพจิตที่ดี

³สัมภาษณ์ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ฝ่ายบริหาร, 6 มกราคม 2564.

⁴สัมภาษณ์ พระมหาสมปอง ธาณิสฺสโร, ผศ., อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, 4 กุมภาพันธ์ 2564.

⁵สัมภาษณ์ รศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง, ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.

⁶สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต, ผศ., อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.

2) ด้านสมาธิ สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการทำงาน เป็นสังคมแห่งความเร่งรีบ ที่จะต้องแข่งกับเวลา ทุกคนต่างต้องทำงานหาเลี้ยงชีพตนเอง จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะดูแลสุขภาพ หรือการดูแลสุขภาพ มีค่าใช้จ่ายสูง สังคมก็เลยไม่ค่อยให้ความสนใจเรื่องการดูแลสุขภาพ จึงมีแนวทางการดูแลสุขภาพโดยใช้ใช้การปฏิบัติสมาธิ โดยเฉพาะที่คณะครุศาสตร์ จะมีการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ก่อนทำการเรียนการสอน ก็จะมีการเจริญสมาธิก่อนทุกครั้ง เปรียบได้กับเป็นการให้ยากับจิตใจ เพราะสมาธิจะทำให้สมองปลอดโปร่ง ร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และยังทำให้ เราควบคุมอารมณ์ได้ดีมากขึ้น ล้วนส่งผลดีต่อสุขภาพ ผู้ที่เหนื่อยล้า จากการทำงาน หดหู่ คิดมาก จิตใจฟุ้งซ่าน เคร่งเครียด นอนไม่หลับ หรือเจ็บป่วย โดยไม่ทราบสาเหตุ การทำสมาธิ มีส่วนช่วยจัดการกับอาการ หรือโรคบางชนิดได้ ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า เป็นต้น

3) ด้านปัญญา การพัฒนาทางด้านปัญญา ให้เกิดปัญญาในการรู้จักจริง รู้เท่าทันปัจจุบัน และรู้วิธีการป้องกัน รู้วิธีการแก้ไขปัญหา สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองด้วยคุณธรรม นำพาชีวิตสู่ความสำเร็จเพื่อเกื้อกูลแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ การเรียนรู้วิถีพุทธต้องมุ่งเน้นฝึกฝน นักเรียนที่เป็นเยาวชน อันจะเป็นอนาคตของชาติ โดยใช้หลักธรรมสำคัญคือ หลักไตรลักษณ์ เน้นพฤติกรรมการแสดงออกมาสานให้กลมกลืนเป็นกระบวนการเดียวกันกับระบบการศึกษาในปัจจุบันเพื่อให้มีคุณลักษณะที่ต้องการ “...คุณธรรมพัฒนาเพื่อให้เกิดความดีงามต่อเยาวชนของชาติที่เป็นเสาหลักสำคัญในอนาคตของประเทศชาติ คือความเป็นวิถีพุทธที่งดงาม เยาวชนต่างเป็นพุทธมามกะนับถือพุทธศาสนามาแต่กำเนิด⁷...” หากได้รับการปลูกฝังหน้าที่ความเป็นชาวพุทธอย่างถูกต้อง จะเกิดความตระหนัก เกิดศรัทธาอย่างถูกต้อง นำหลักธรรมไปปฏิบัติและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ทุกวันนี้ใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุโดยเฉพาะเทคโนโลยี ซึ่งในแต่ละอย่างมีการพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด มุ่งเอาชนะสิ่งต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับผู้อื่น จนเกิดปัญหาที่ยากจะแก้ไข การพัฒนาตนให้อยู่กับโลกปัจจุบันอย่างมีความสุข คือการเรียนรู้อะไรต่าง ๆ มาช่วยส่งเสริมโดยไม่มีผลย้อนกลับมาเกิดผลร้ายกับตัวเราเอง โดยใช้วิธีการพัฒนาจิต คือ การนำเอาหลักพุทธศาสนามาใช้ฝึกเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมสมบูรณ์ การมีจิตที่มีสุขภาพดีมีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่น ปลอดโปร่ง เบิกบาน สิ่งที่จะช่วยได้คือการฝึกสติ การอยู่กับปัจจุบัน คือ การปล่อยวางในสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ควบคุมความอยากที่ไม่มีสิ้นสุดโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ทะเลาะและใช้หลักธรรมเกี่ยวข้ออริยสัจ 4 การฝึกอิริยาบถ เน้นการฝึกโดยการเปลี่ยนอิริยาบถเพื่อให้ถูกต้องมีมารยาทที่งดงาม และปลอดภัยด้วยการเจริญสติ บ้านสี่หลัง คือ การนำความรู้ความเข้าใจตลอดจนสติในพระกรรมฐานมาปฏิบัติตามขั้นตอน ทำให้รู้เท่าทันช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตประจำวันไม่เกิดปัญหา การสวดมนต์ทำวัตร เป็นบทสวดธรรมนุสติ มีกิจกรรมการเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ การน้อมรับเอาคำสั่งสอนของพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทาง

⁷ สัมมนา รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภขร, รองอธิการบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.

ชีวิต ภาวนา ทำสมาธิ เพื่อการพัฒนาจิต การพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกิริยาตลอดหน้าใจ เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบ องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วยคำสอนของศาสนา บุคลากรในศาสนา พิธีกรรม สถานที่และวัตถุสำคัญทางศาสนา มารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี

นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการเรียนรู้ ศึกษาโดยนำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ปลูกฝังเพื่อให้เยาวชน ครอบครัว และคนในสังคม ได้เข้าใจระบบวิถีชีวิตตามธรรมชาติ วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่นำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต มีสมรรถภาพมีจิตใจที่ตั้งมั่น แข็งแรงและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิดการแก้ปัญหาที่เหมาะสม แต่ก็ยังคงประสบปัญหาเนื่องจากยังขาดความเข้มแข็งทางสังคม หรือเครือข่ายการบริหารเพื่อให้ความช่วยเหลือหรือแนวทางการบริหาร และการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ให้เป็นรูปแบบเดียวทั้งประเทศ

แนวทางการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ มีความเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน เริ่มที่การสร้างความตระหนัก และการวางแผนร่วมกัน การศึกษาบริบท/จุดเด่น/ข้อจำกัด การวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา/ตัดสินใจร่วมกัน การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง/พัฒนาแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ การพัฒนาคุณลักษณะบุคลากร การสร้างหลักสูตร/นวัตกรรมการทดลองปฏิบัติการในสถานการณ์จริง และประเมิน/ปรับปรุง ซึ่งแนวทางการสร้างเครือข่าย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ สังเคราะห์ได้ 2 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ และด้านการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนทุกระดับ

แนวการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ที่จะช่วยเสริมสร้าง และส่งเสริมเพื่อปลูกฝังให้เยาวชน ครอบครัว คนในชุมชนมีชีวิตที่ดี เจริญองกงามมีความสุขแท้จริงและอยู่ร่วมสังคมกันอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง/วิถีแห่งธรรม

ปัจจัยการเสริมสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

พัฒนาชุมชนตามหลักพุทธวิธีเป็นแนวทางในการสร้างวิถีชีวิต และวิถีความเป็นอยู่ด้วยความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ความเกื้อกูลกันในสังคม และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน

- 1) การสร้างคนด้วยการสร้างหลักคิด แล้วนำไปสู่หลักการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดหลักความยั่งยืน
- 2) การพัฒนาที่ตรงความต้องการของชุมชน
- 3) การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันในพื้นที่ชุมชน
- 4) องค์ประกอบเสริมสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นพื้นที่ส่งเสริมและสนับสนุนเกิดการ สร้างนวัตกรรมโดยนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาเยาวชน เกิดความสามารถในการไต่ระดับพัฒนาการทาง นวัตกรรม และเกิดการสร้างเครือข่ายนวัตกรรม (Innovation Network) เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการ พัฒนานวัตกรรมระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา ผู้นำชุมชน มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้าง ความสามารถด้านนวัตกรรม ดังนี้

1. การสร้างแรงบันดาลใจด้านนวัตกรรมวิถีพุทธ เป็นการเผยแพร่ความรู้เบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจและมีความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น นวัตกรรมวิถีพุทธคืออะไร รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจาก ประชาชนชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างอาชีพ

2. การอบรมด้านนวัตกรรม เป็นการอบรมให้ความรู้เชิงลึกในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาพุทธเกษตร การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า โดยจัดร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา และ หน่วยงานในชุมชน เช่น การออกแบบสินค้านวัตกรรม การตลาดนวัตกรรม

3. การเสริมสร้างศักยภาพด้านนวัตกรรม เป็นการให้บริการที่ปรึกษาในด้านต่างๆ เพื่อ เสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการนวัตกรรมให้สามารถแข่งขันได้ในตลาด

4. การส่งเสริมการลงทุนด้านนวัตกรรม เป็นการส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการ นวัตกรรมให้สามารถขยายการลงทุนและขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ

การนำเสนอโมเดลการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมแก่คณะครู และผู้บริหาร 6 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ วังน้อย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย

ปัจจัยที่ 1 ปัจจัยต้นทาง เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านบริบทชุมชน สถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา และความต้องการ ของชุมชน

1. ปัจจัยบริบทชุมชน ทั้ง 6 โรงเรียนมีบริบทที่แตกต่างกัน แต่ละโรงเรียนมีสภาพบริบทที่ ส่งผลต่อพฤติกรรมทางด้านคุณธรรมของผู้เรียน แต่ในขณะเดียวกันคุณลักษณะหลายประการของ โรงเรียนก็ยังมีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียนอยู่อีกมาก แต่ยังขาดกระบวนการนำมาใช้ ในการพัฒนาทางการศึกษา⁸

2. ปัจจัยสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา สถานการณ์ปัญหาใน มุมมองของโรงเรียนเป็นปัญหาคุณธรรมด้านวินัย ส่วนโรงเรียน เป็นปัญหาการล่วงละเมิดทางศีลธรรม

⁸ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร

และโรงเรียนมองว่าเป็นปัญหาการแสดงออกทางกายวาจาใจไม่เหมาะสม⁹ โดยภาพรวมแล้วสภาพปัญหาเกี่ยวข้องกับวิถีการประพฤติปฏิบัติของครอบครัว วัด โรงเรียน/ครูและชุมชนรวมทั้งตัวนักเรียนเองด้วย¹⁰

3. ปัจจัยความต้องการของโรงเรียน โรงเรียนต้องการให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือเป็นผู้ครองตนอยู่ในเบญจศีลเบญจธรรมและรักชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยการส่งเสริมให้เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธ โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง ด้านความมีเมตตา กรุณา การมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ และความเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ และโรงเรียนต้องการพัฒนาคุณธรรมให้นักเรียนเป็นผู้ที่ประพฤติดี ประพฤติชอบด้วยกายวาจา ใจ¹¹

ปัจจัยที่ 2 ปัจจัยเกื้อหนุน แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในทำหน้าที่เป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยเสริมให้ชุมชนเกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ชุมชนนำมาพัฒนาแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ประมวลได้ดังนี้คือ ปัจจัยแนวคิดและองค์ความรู้ในการจัดการศึกษา ปัจจัยแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม ปัจจัยการบริหารจัดการและการวางแผนงานเชิงระบบ ปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด ปัจจัยทุนเดิม/ประสบการณ์วิชาชีพครู ปัจจัยองค์ความรู้หลักธรรมวิถีพุทธทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติปัจจัยทุนวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา/องค์ความรู้ท้องถิ่น/ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ปัจจัยคุณลักษณะบุคลากรทางการศึกษาและแกนนำชุมชน และปัจจัยสถาบันพุทธศาสนา/องค์กรสงฆ์ท้องถิ่น/สื่อบุคคลวิถีพุทธ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยแกนหลักในการสนับสนุนพลังการเรียนรู้วิถีพุทธ

2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของรัฐ ปัจจัยแหล่งเรียนรู้ต้นแบบปัจจัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายฆราวาสจากสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ ปัจจัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญบรรพชิต ปัจจัยแนวคิดและองค์ความรู้ปัจจัยแหล่งสนับสนุนทุนและแนวทางการวิจัย

องค์ประกอบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

องค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบด้วย มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีการเกื้อหนุนซึ่งพากัน และมีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน ซึ่งตามหลักทางพระพุทธศาสนา องค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบด้วย

1) องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ มีกัลยาณมิตร หมายถึง รู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญา ได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม การอ่าน การค้นคว้า ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์

⁹ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

¹⁰ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

¹¹ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนพัฒนาคมนิคม จังหวัดลพบุรี

2) องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย จนเข้าถึงความจริง และแก้ปัญหาหรือทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้¹²

กัลยาณมิตร เป็นปัจจัยภายนอกที่กระตุ้นให้ปัจจัยภายในของบุคคลทำงานปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการขับเคลื่อนการทำงาน คือ โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในโดยแยบคาย คือ การรู้จักคิดเป็นที่จริงมี ๖ ประการ แต่ที่เน้นมากที่สุดก็คือ “กัลยาณมิตร” กัลยาณมิตรช่วยกระตุ้นให้เกิดโยนิโสมนสิการ เมื่อคนเรารู้จักคิดแล้ว ก็ทำให้เกิดปัญญาที่สามารถแก้ไข้ปัญหาได้จริง ชั้นแรกเลยทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นข้อธรรมแรกของระบบ การดำเนินชีวิตที่ดีงามเรียกว่า “มรรค ๘” เมื่อกัลยาณมิตรกระตุ้นให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกต้องแล้วก็จะนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้องด้วย การปฏิบัติที่ถูกต้องตั้งแต่แรกจึงนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ เมื่อกัลยาณมิตร สามารถกระตุ้นให้เกิดปัจจัยภายในแล้ว หน้าที่ของกัลยาณมิตรจะทำอย่างไรต่อไป

การดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรต้องพิจารณาองค์ประกอบที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของบุคลากรในเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมีวิสัยทัศน์ที่เป็นเป้าหมายในอนาคตร่วมกัน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติภารกิจเพื่อตอบสนองความต้องการหรือการแก้ปัญหาได้

2. สมาชิก เครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธในแต่ละเครือข่าย ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายและมีความสำคัญเท่าเทียมกัน มีความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธของตนบุคลากรสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม ภายใต้เป้าหมายในการพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นไปอย่างเป็นระบบ

3. ผู้ประสานงานและกรรมการ เป็นคณะบุคคลที่คัดเลือกจากสมาชิกเครือข่าย มีการผลัดเปลี่ยนทำหน้าที่ดำเนินงานของเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยการรวมพลังของสมาชิก โดยที่กรรมการร่วมเป็นคณะกรรมการการบริหารเครือข่าย

4. กิจกรรมการจัดกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ต้องเป็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่าย อาจเป็นกิจกรรมที่สมาชิกมีความสนใจอย่างเป็นธรรมชาติ กิจกรรมจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยตนเอง เกิดความร่วมมือกันภายในเครือข่ายถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่เครือข่าย

5. ทรัพยากร เพื่อการดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ต้องมีทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่งบประมาณ ความตั้งใจ การเสียสละ รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร/ประสบการณ์วิสด

¹²คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอลำปาง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ครุภัณฑ์เทคโนโลยีที่สามารถใช้ร่วมกันในเครือข่ายถือเป็นการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มคุณค่าให้กับเครือข่ายได้¹³

ประโยชน์ของเครือข่ายของการเรียนรู้วิถีพุทธ

วิถีพุทธ หมายถึง วิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนัก และให้การยอมรับพุทธธรรมเป็นความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง¹⁴ และฝึกฝนให้ศาสนิกชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม¹⁵ ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปในคือ การกิน การอยู่ การดู การฟังจนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวช ผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์และในทุกะดับยังผลให้ศาสนิกชนมีความสุขพร้อม ๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไป ในปัจจุบันวิทยาการเทคโนโลยีและการสื่อสารเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนทั่วไปก่อให้เกิดความสับสนในการรับและเลือกใช้ค่านิยม ซึ่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ได้มีบทบาทเพียงแต่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตและการสื่อสารในสังคมเท่านั้น แต่ยังเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมุมมอง วิธีคิด ทักษะค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้ใช้อีกด้วย¹⁶ ทำให้เด็กในยุคดิจิทัลจึงมีมุมมองความคิดที่แตกต่างออกไป การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเป็นความพยายามในการผสมผสานเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาสมัยใหม่¹⁷ ก่อให้เกิดการบูรณาการหรือผสมผสานด้วยการพยายาม ในการที่จะใช้หลักไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการเพื่อเป็นคนดีคนเก่งในศตวรรษที่ 21

เครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ก่อให้เกิดการพัฒนาขึ้น บ้าน วัด โรงเรียนของเครือข่ายจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน มีความก้าวหน้าในอนาคต ทั้งนี้ประโยชน์ที่เกิดกับเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่

1. เป็นการยกระดับคุณภาพของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธสู่เป้าหมายการปฏิรูปการเรียนรู้
2. เป็นการเชื่อมโยงบุคลากรจากส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันทั้งหมดวิธีการทำงาน ประสิทธิภาพให้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจกับผลงานที่มีประสิทธิภาพ
3. เป็นการสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่สมาชิก โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านทักษะประสบการณ์เครื่องมือแก่กัน และอีกหลายประการ

¹³ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

¹⁴ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

¹⁵ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง

¹⁶ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร

¹⁷ คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน, โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

4. เป็นการรวมทรัพยากรเข้าด้วยกัน เพื่อการบรรลุผล ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จหากต่างคนต่างทำ

5. เป็นการแบ่งปันความคิดและปัญหา ทำให้ร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขามาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวม โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตาเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน

การนำวิถีพุทธสอนผ่านวิถีชีวิตประจำวัน และนวัตกรรมการสอนกิจกรรม เรียนรู้ผ่านการสัมผัส การคิด และการสร้างชิ้นงานออกมาอย่างเป็นรูปธรรม ได้ฝึกทักษะการคิด การสังเกต การมีสมาธิจดจ่อ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นจนสามารถประยุกต์เกิดการสร้างชิ้นงานใหม่ขึ้นมาได้ในที่สุด

จากการศึกษาเอกสาร การททวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์เชิง สทนากลุ่มคณะครู และผู้บริหาร 6 โรงเรียน พบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย

ตารางที่ 4.1 แสดงหลักการสร้างเครือข่ายและพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

หลักการ	วิธีดำเนินการ
ความรู้ ความเข้าใจและการนำหลักวิถีพุทธไปใช้	การนำหลักไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการเพื่อเป็นคนดีคนเก่งในศตวรรษที่ 21
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่ ปัจจัยด้านบริบทชุมชน สถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา และความต้องการของชุมชน ปัจจัยเกื้อหนุนที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ 1. ปัจจัยภายใน คือแนวคิดและองค์ความรู้ในสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ปัจจัยแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม ปัจจัยการบริหารจัดการและการวางแผนงานเชิงระบบ ปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ปัจจัยองค์ความรู้หลักธรรมวิถีพุทธทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติปัจจัยทุนวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา/องค์ความรู้ท้องถิ่น/ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ปัจจัยคุณลักษณะบุคลากรและแกนนำชุมชน และปัจจัยสถาบันพุทธศาสนา/องค์กรสงฆ์ท้องถิ่น/สื่อบุคคลวิถีพุทธ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยแกนหลักในการสนับสนุนพลังการเรียนรู้วิถีพุทธ 2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของรัฐ ปัจจัยแหล่งเรียนรู้ต้นแบบปัจจัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายฆราวาสจากสถาบันการศึกษา ระดับต่าง ๆ ปัจจัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายบรรพชิต ปัจจัยแนวคิดและองค์ความรู้ปัจจัยแหล่งสนับสนุนทุนและแนวทางการวิจัย

ตารางที่ 4.1 แสดงหลักการสร้างเครือข่ายและพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (ต่อ)

หลักการ	วิธีดำเนินการ
องค์ประกอบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	การรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน และมีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน
องค์ประกอบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธตามหลักพระพุทธศาสนา	องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ มีกัลยาณมิตร องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ โยนิโสมนสิการ
องค์ประกอบดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ	<ol style="list-style-type: none"> 1. วัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของบุคลากรในเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมีวิสัยทัศน์ที่เป็นเป้าหมายในอนาคตร่วมกัน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติภารกิจเพื่อตอบสนองความต้องการหรือการแก้ปัญหาได้ 2. สมาชิก เครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธในแต่ละเครือข่าย ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายและมีความสำคัญเท่าเทียมกัน มีความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธของตน บุคลากรสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม ภายใต้เป้าหมายในการพัฒนาการศึกษา ร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นไปอย่างเป็นระบบ 3. ผู้ประสานงานและกรรมการ เป็นคณะบุคคลที่คัดเลือกจากสมาชิกเครือข่าย มีการผลัดเปลี่ยนทำหน้าที่ดำเนินงานของเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยการรวมพลังของสมาชิก โดยที่กรรมการร่วมเป็นคณะกรรมการการบริหารเครือข่าย 4. การจัดกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ต้องเป็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่าย อาจเป็นกิจกรรมที่สมาชิกมีความสนใจอย่างเป็นธรรมชาติ กิจกรรมจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยตนเอง เกิดความร่วมมือกันภายในเครือข่ายถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่เครือข่าย 5. ทรัพยากร เพื่อการดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ ต้องมีทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ งบประมาณ ความตั้งใจ การเสียสละ รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร/ประสบการณ์/วัสดุครุภัณฑ์เทคโนโลยีที่สามารถใช้ร่วมกันในเครือข่ายถือเป็นการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มคุณค่าให้กับเครือข่ายได้ดี

ตารางที่ 4.1 แสดงหลักการสร้างเครือข่ายและพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (ต่อ)

หลักการ	วิธีดำเนินการ
ประโยชน์ของเครือข่ายของการเรียนรู้วิถีพุทธ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการยกระดับคุณภาพของเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธสู่เป้าหมายการปฏิรูปการเรียนรู้ 2. เป็นการเชื่อมโยงบุคลากรจากส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันทั้งหมดวิธีการทำงาน ประสบการณ์ให้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจกับผลงานที่มีประสิทธิภาพ 3. เป็นการสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่สมาชิก โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านระชาสัมพันธ์ ด้านทักษะประสบการณ์เครื่องมือแก่กัน 4. เป็นการรวมทรัพยากรเข้าด้วยกัน เพื่อการบรรลุผล ซึ่งจะไม่ประสบความสำเร็จหากต่างคนต่างทำ 5. เป็นการแบ่งปันความคิดและปัญหา ทำให้ร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน
แนวทางการสร้างเครือข่าย	<p>เป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ มีความเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน เริ่มที่การสร้างความตระหนัก และการวางแผนร่วมกัน</p> <p>การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะช่วยเสริมสร้างและส่งเสริม เพื่อปลูกฝังให้เยาวชน ครอบครัว คนในชุมชนมีชีวิตที่ดี เจริญงอกงามมีความสุขแท้จริงและอยู่ร่วมสังคมกันอย่างสร้างสรรค์ก็่อกุลสามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง/วิถีแห่งธรรม</p>
การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามารถด้านนวัตกรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสร้างแรงบันดาลใจด้านนวัตกรรมวิถีพุทธ เป็นการเผยแพร่ความรู้เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจและมีความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น นวัตกรรมวิถีพุทธคืออะไร รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากปราชญ์ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างอาชีพ 2. การอบรมด้านนวัตกรรม เป็นการอบรมให้ความรู้เชิงลึกในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพุทธเกษตร การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า โดยจัดร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา และหน่วยงานในชุมชน เช่น การออกแบบสินค้านวัตกรรม การตลาดนวัตกรรม 3. การเสริมสร้างศักยภาพด้านนวัตกรรม เป็นการให้บริการที่ปรึกษาด้าน

ตารางที่ 4.1 แสดงหลักการสร้างเครือข่ายและพื้นนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (ต่อ)

หลักการ	วิธีดำเนินการ
	<p>ต่างๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการนวัตกรรรมให้สามารถแข่งขันได้ในตลาด</p> <p>4. การส่งเสริมการลงทุนด้านนวัตกรรรม เป็นการส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการนวัตกรรรมให้สามารถขยายการลงทุนและขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ</p>
<p>ปัจจัยการเสริมสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) การสร้างคนด้วยการสร้างหลักคิด แล้วนำไปสู่หลักการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดหลักความยั่งยืน 2) การพัฒนาที่ตรงความต้องการของชุมชน 3) การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันในพื้นที่ชุมชน 4) องค์กรประกอบการเสริมสร้างเครือข่าย

ภาพ 4.1 แสดงการเข้าพบคณะอาจารย์และผู้บริหารโรงเรียนต่าง ๆ

4.2 การสร้างรูปแบบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษาที่เรียกว่าการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ คนทุกคนที่เกิดมาต้องได้รับการพัฒนาโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่งเสมอ ทั้งจากพ่อแม่ ครู เพื่อน และสถาบันต่าง ๆ จนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ คุณวุฒิ คุณธรรม ในทางพระพุทธศาสนา มองว่า คนเกิดมาต้องศึกษาอบรมฝึกฝน จึงจะเป็นผู้เจริญได้ (ทนต์ เสฏฐโฐ มนุสเสสสุ) คำว่า การศึกษา ในที่นี้ก็คือการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ผู้ที่ยังไม่บรรลุทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เรียกว่า เสขบุคคล ยังต้องศึกษาและพัฒนาตนอยู่ร่ำไป ส่วนผู้ที่บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดแล้ว เรียกว่า อเสขบุคคล ไม่ต้องศึกษาอีก ดังนั้น การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ก็คือการศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง อันนี้เป็นหลักการใหญ่ ส่วนที่นำมากล่าวเป็นการศึกษาภาพรวมถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน หลักการสอนตามหลักพุทธศาสนา สื่อการเรียนรู้ตามแนวพุทธ หลักคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร บทบาทครูต่อการจัดการเรียนรู้ และบทบาทนักเรียนต่อการเรียนการสอน เป็นแนวทางให้ศึกษานำมาบูรณาการกับการจัดการศึกษา และมุ่งพัฒนาผู้เรียนตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ต่อไปได้

การพัฒนาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ถือเป็นขบวนการพัฒนารูปแบบสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรม ภายใต้โครงสร้างและทิศทางการบริหาร และการปฏิบัติงาน เริ่มจากการมีผู้นำเครือข่าย ซึ่งผู้นำเครือข่ายนี้อาจเป็นทั้งปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจเป็นคนในท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษา นักวิชาการ โดยที่ผู้นำเครือข่ายจะเป็นผู้กำหนดประเด็นที่ตนเองสนใจ เป็นผู้จุดประกายให้คนอื่นเริ่มรับรู้ในปัญหาร่วมกัน ช่วยผลักดันให้การดำเนินการที่สามารถพัฒนาประเด็นการทำงานและแนว

ทางการพัฒนาเครือข่ายได้อย่างถูกวิธีและไม่ถูกครอบงำจากอำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำให้เสียรูปแบบการบริหารและพัฒนา วิเคราะห์รูปแบบพื้นฐานของแนวทางการดำเนินการพัฒนา ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องการพัฒนาองค์การบริหารงานและการปฏิบัติงานเพื่อสังคมบนพื้นฐานของหลักการพระพุทธศาสนา กิน อยู่ พุด เป็น ได้ ประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมของโรงเรียนวิถิพุทธ ทั้งนี้ สามารถสรุปแนวทางการดำเนินการพัฒนาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถิพุทธ ได้ 4 มิติสำคัญ ดังนี้

4.2.1 จัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เครือข่ายจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการ มีวิถีชีวิตเรียบง่าย หรือวัฒนธรรมของ “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินตามพื้นฐานชีวิต เป็นกิจกรรมบนพื้นฐานการใช้ชีวิตประจำวันในสังคม ได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา หรือการใช้ปัญญาเป็นฐานในการดำรงชีวิต และมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และฝึกอบรมผู้เรียนให้รู้จักวางแผนชีวิตอยู่บนพื้นฐานตามกรอบของศีล สมาธิ ปัญญาเป็นสำคัญให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคม และส่งเสริมทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเป้าหมายและการขยายกิจกรรมบนพื้นฐานชีวิต มีความจำเป็นที่ผู้บริหารต้องระดมการมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดทิศทางการทำกิจกรรมที่จะระดมสมาชิกให้ร่วมกันทำกิจกรรมต่อไป

4.2.2 มิติเครือข่ายการทำงาน

เครือข่ายการทำงานที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน จะมีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานเพื่อเข้ามาร่วมส่งเสริมศักยภาพการทำงานเชิงประเด็นและระดับพื้นที่การทำงานร่วมกันจนเกิดเป็นเครือข่ายการทำงาน เนื่องจากการสร้างเครือข่ายการทำงานถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่จะสร้างให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการทำงาน การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้สร้างให้การทำงานอย่างเป็นระบบและมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของเครือข่ายและประสิทธิภาพการทำงานและยังเป็นการยกระดับศักยภาพการทำงาน ทั้งมิติการสนับสนุน งบประมาณ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาองค์ความรู้บุคลากร ตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และหน่วยงานภาคเอกชน เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญ ที่จะสนับสนุนให้เครือข่ายการทำงาน สามารถผลักดันประเด็นการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ และการยึดมั่นแนวทางหรือหลักการจิตอาสาสร้างกิจกรรมและขยายเครือข่ายการทำงานจะเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญที่ช่วยให้เครือข่ายกิจกรรมยังคงประสานความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ ได้ และยังสามารถทำงานร่วมกันได้

4.2.3 มิติกลุ่มเป้าหมายสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม

มิติเป้าหมายการเพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม โดยดำเนินการกิจกรรมวิถีพุทธ ทั้งสามกิจกรรมคือ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และ 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ซึ่งทางคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินเนินกิจกรรมและพัฒนาให้เป็นขบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืน จะใช้หลักการส่วนร่วมสร้างเครือข่ายหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีกลุ่มเป้าหมายของ คือโรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และเครือข่ายชุมชน เพื่อนำกิจกรรมดังกล่าว นำสู่การปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับทุกคนอย่างเสมอภาค รวมทั้งคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขเสมอการดำเนินกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพของขบวนการจึงถูกสะท้อน กรอบแนวคิดสำคัญมิติเป้าหมายการเพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

4.2.4 สร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรม

คำว่าพุทธนวัตกรรมหมายถึง การนำพระธรรมมาเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยสัมพันธ์กับการศึกษา เพราะสถาบันการศึกษา หรือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาทางโลกทางธรรม เนื่องจากมหาวิทยาลัย ไม่ได้ให้แค่การศึกษาอย่างเดียว แต่ให้ทั้งบรรยากาศ วิธีการใช้ชีวิต นอกจากนี้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้การศึกษาในหลาย ๆ ทาง ต้องเป็นการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักคิด กิน อยู่ พุดเป็นตามหลักโยนิโสมนิการ มีเหตุผล ย่อมสามารถเข้าถึงต้นเหตุของปัญหาได้ เพราะสถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และ พัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อ นักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้ บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

บรรยากาศพุทธนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการร่วมกัน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายาม สนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดส่งเสริมการจัดกิจกรรมวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา จะมีจุดเน้นและรายละเอียด รูปแบบ ที่แตกต่างกันได้ บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับคณะครุศาสตร์กำลังดำเนินการ ภาพอันงดงามของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการการเรียนการสอนและส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขา มาใช้ในการพัฒนา ผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการ “สร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรม” สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้จากกิจกรรมการพัฒนาการทั้ง 4 ด้านคือ

1. เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การเจรจา ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ กล่าวขอบคุณ และกล่าวคำว่าขอโทษ การกราบผู้ใหญ่ การแบ่งปันและ ความอดทน ต่าง ๆ

2. เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยการสมาธิ แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ปฏิบัติ เริ่มฝึกจิตใจแบบง่าย ๆ ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ฝึกความสงบ ตูมหายเข้า ลมหายใจออก สอนให้กตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ครู ปลูกฝั่ง ความเมตตา ฝึกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ฝึกการอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ คือการปฏิบัติธรรมกัน

3. เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อสังคมได้ เช่น ฝึกให้เด็กทานข้าวร่วมกันแบบง่าย ๆ อาจจะเป็นข้าวกล้อง สอนให้เด็กเรียนรู้ การบันการใช้ชีวิตแต่ละวัน ฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สรุประวัติศาตร์แต่ละช่วงกิจกรรมที่เกิดขึ้น เด็กได้มีส่วนร่วมอย่างน้อยแค่ไหน ซึ่งจะ让孩子เข้ากิจกรรมเหล่านี้ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนาด้านสติปัญญา

4. เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เช่น กิจกรรมการทำกาเกษตร การรักษาสีงแวดล้อมผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทสังคม ศาสนาวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ดีและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

การพัฒนาารูปแบบของเครือข่ายพื้นที่ คือ พื้นที่มีวัฒนธรรมอะไรในพื้นที่จากบริหารศึกษาองค์ความรู้กิจกรรม พัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ และรูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธ พัฒนาเป็นรูปแบบเครือข่ายประสานเชื่อมโยงเครือข่าย เช่น พัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการเรียนการสอนด้านวิถีพุทธอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน แต่ที่สำคัญคือ กิจกรรมของโครงการย่อย 3 ได้กิจกรรมอะไร ให้เอากิจกรรมที่กล่าวมาเป็นเครือข่ายและเป้าหมายจริงคือ ต้องกำหนดให้ชัด และเชิญทุกโรงเรียนมาเป็นเครือข่ายของคณะครุศาสตร์ หรือมาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่เครือข่ายด้วย เช่น กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ¹⁸

การดำเนินงานเครือข่ายของทั้ง 6 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี โดยมีคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นองค์กรหลักในการดำเนินการก่อตั้งและประสานงานเทคนิควิธีการในการจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้ การดำเนินงานอย่างเป็นทางการ การดำเนินกิจกรรม

¹⁸ สทนากลุ่ม ผศ.ดร.ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, ผศ.ดร. พงศ์พิชญ์ วัฒนภูษา, รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง, พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร. และดร.ลำพอง กลมกุล, 16 กุมภาพันธ์ 2564.

ร่วมกัน การสร้างพันธะสัญญา และการระดมทรัพยากรมาใช้ได้อย่างเพียงพอ โดยมีโครงสร้างเครือข่ายการทำงานดังนี้

1. องค์กร ประกอบด้วย กลุ่มคณะครู และผู้บริหาร ที่มีความรับผิดชอบงานร่วมกันตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การสร้างทีมที่มีความสามัคคี มีเป้าหมายการทำงานในทิศทางเดียวกัน ทำงานเป็นทีม ร่วมมือร่วมใจ ส่งเสริมกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายที่วางไว้ มีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีทักษะและประสบการณ์ที่หลากหลาย การทำงานที่ได้ผลผลิตหรือผลลัพธ์ตามที่ต้องการ โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม ซึ่งอาจทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในองค์กรเพิ่มขึ้น

2. บทบาทขององค์กร

2.1 การจัดหลักสูตร ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ในชั้นเรียนต่าง ๆ โดยสอดแทรกการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง ในเนื้อหาการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง ด้านการฝึกอบรมให้ครูผู้สอน เป็นกัลยาณมิตร มีเมตตา อ่อนโยน ผู้สอนมีความดีและสอนเก่ง ผู้สอนมีการเลือกใช้วิธีการสอนหลากหลาย รูปแบบที่ดีต่อนักเรียน ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ในกระบวนการแก้ปัญหา เป็นฐานสร้างองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ใช้โครงงานรวมกลุ่มเน้นการปฏิบัติแบบบูรณาการสู่พหุปัญญา จากแหล่งเรียนรู้ด้านกิจกรรมส่งเสริมความสนใจของเด็ก ช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน ช่วยส่งเสริมทักษะ ปลูกฝังความรับผิดชอบ และส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างเหมาะสมทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม สติปัญญา ด้านสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับสถานที่เรียน แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนในห้องเรียน

2.2 ความรู้วิถีพุทธ มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง เช่น มีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมพุทธเกษตร การใช้น้ำอย่างคุ้มค่า วิถีเกษตรยั่งยืน และกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ การเสริมสร้างและส่งเสริมเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนเจริญงอกงามมีความสุขแท้จริง และอยู่ร่วมสังคมกันอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล เข้ารับการฝึกอบรมร่วมกัน เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี พัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือการดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

2.3 กิจกรรม โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งโรงเรียน ที่ปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมการกิน อยู่ ดู พัง ด้านสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ส่งเสริมความสนใจของเด็ก ช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน ช่วยส่งเสริมทักษะปลูกฝังความรับผิดชอบ และส่งเสริมความคิดริเริ่ม

สร้างสรรค์การเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างเหมาะสมทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม สติปัญญา โดยจัดกิจกรรมดังนี้

- กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน เพื่อใกล้ชิดกับศาสนา

- กิจกรรมการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งจัดขึ้นปีละครั้ง
- กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระและอบรมจริยธรรมในวันศุกร์ของทุกสัปดาห์
- กิจกรรมการฝึกทำวิปัสสนากรรมฐานจะจัดขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมการอบรมธรรมะจากพระภิกษุ
- กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา

วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา

3. กระบวนการทำงานร่วมของเครือข่าย คือ มีแนวทางปฏิบัติร่วมกัน เพื่อยึดถือ และปฏิบัติในกรอบเดียวกัน มีความชัดเจน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถทำงานได้ตามเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพผ่านขั้นตอน กระบวนการทำงานที่วางไว้ ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม องค์กรและทีมควรมีความยืดหยุ่นและปรับตัวเองให้ไวตามสถานการณ์ ซึ่งระบบและกติกาต่าง ๆ ก็ควรจะปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้กระบวนการทำงานมีประสิทธิภาพ

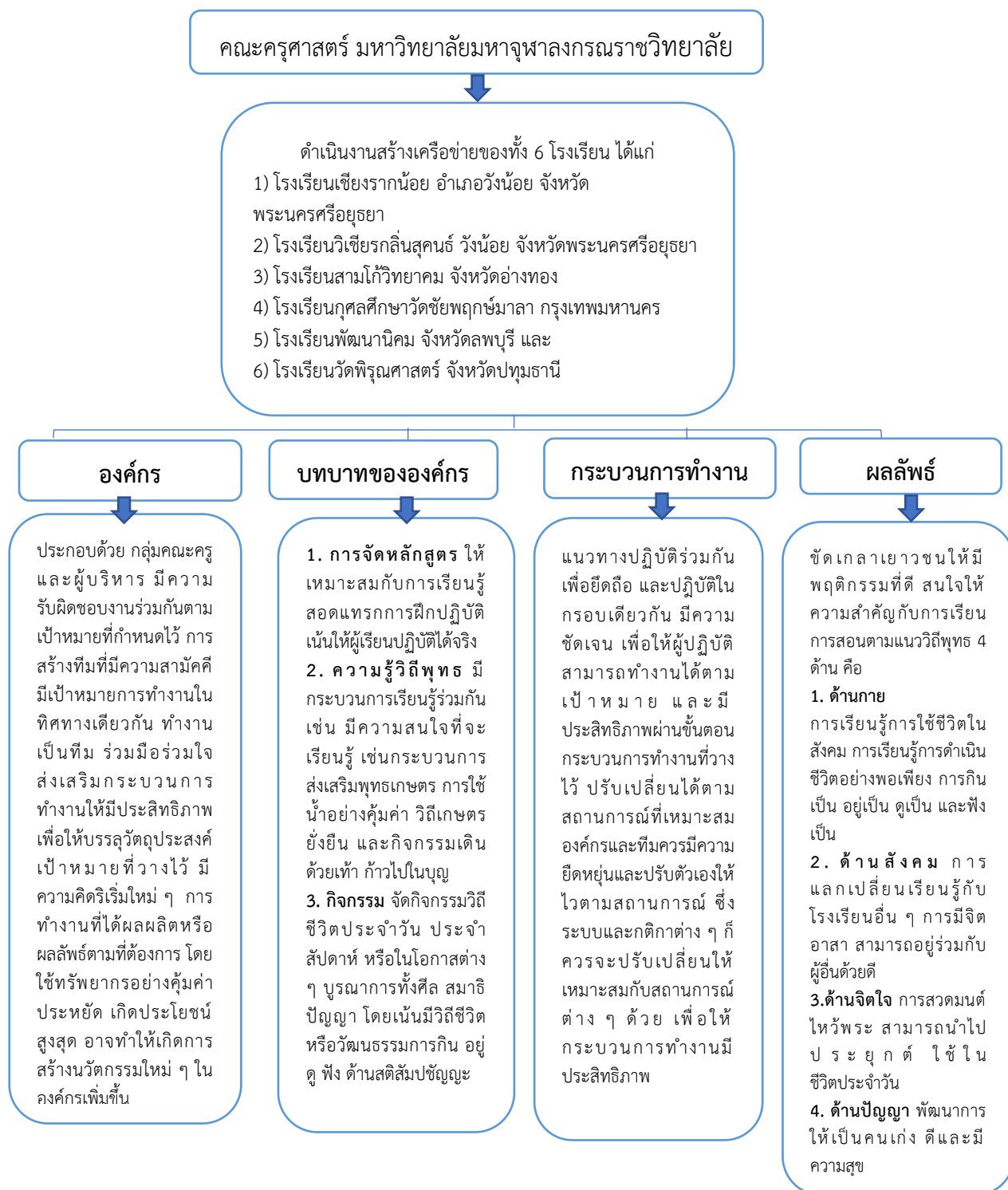
4. ผลลัพธ์ ชัดเจนเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่ดี สนใจให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขยายผลแนวความคิดการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธให้บรรลุประสิทธิภาพ พัฒนาขยายเครือข่ายไปสู่โรงเรียนอื่น ๆ เพิ่มขึ้น การจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธ พัฒนาเยาวชน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

4.1 ด้านกาย ได้แก่ การไหว้ การแสดงความเคารพ การยิ้มทักทาย การเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม การประหยัทยอดออม ตามหลักพุทธศาสนา การเรียนรู้การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าต่อร่างกาย คือ ให้กินเป็น อยู่เป็น ดูแลเป็น และฟังเป็น

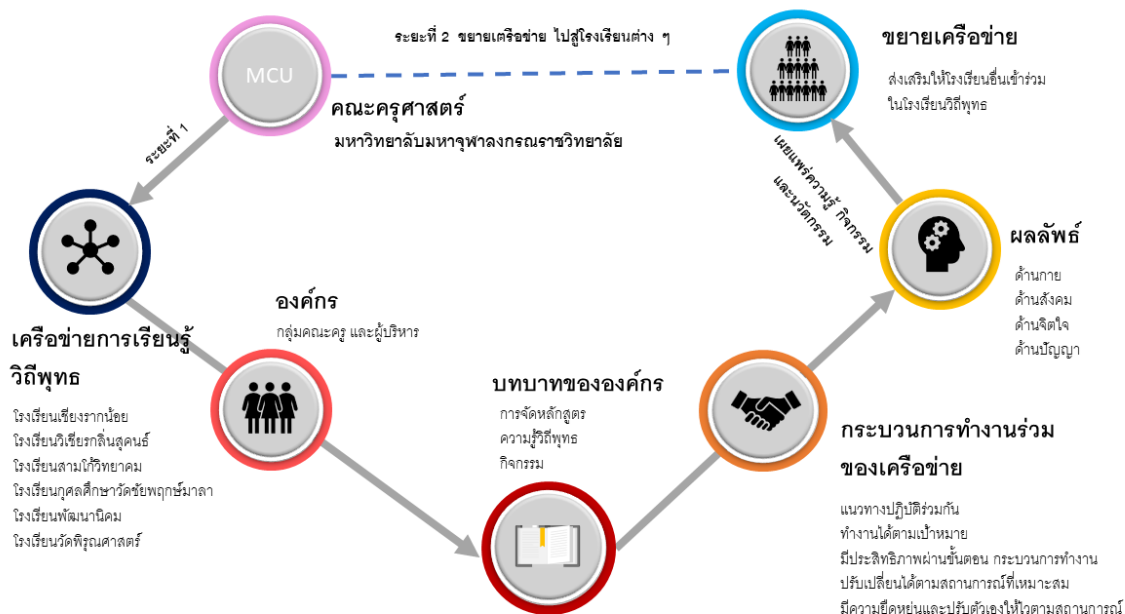
4.2 ด้านสังคม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียนอื่น ๆ การมีจิตอาสาช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี

4.3 ด้านจิตใจ ได้แก่ การสวดมนต์ ไหว้พระ ก่อนเข้าห้องเรียนทำให้มีสมาธิในการเรียน ได้เรียนรู้หลักธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีธรรมครองตน คือ มีความอดทน มีความขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ จิตใจผ่องใส

4.4 ด้านปัญญา ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ดี สะอาด ร่มรื่น สถานที่เหมาะแก่การเรียนรู้ ทำให้พัฒนาปัญญา ช่วยให้นักเรียนมีสมาธิและผลการเรียนที่ดีขึ้นสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา เยาวชนที่มีการพัฒนาการให้เป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข

ภาพที่ 4.2 แสดงการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธ

การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธของทั้ง 6 โรงเรียน

ภาพที่ 4.3 แสดงการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้วิถีพุทธของทั้ง 6 โรงเรียน

4.3 ประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การสร้างเครือข่ายวิถีพุทธ ทางคณะครุศาสตร์ได้เชิญโรงเรียนในเครือข่ายโรงเรียนต่าง ๆ ทุกระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา ก็แล้วแต่มาเป็นเครือข่ายเพื่อเสริมพลังหรือเข้มแข็งของกิจกรรมวิถีพุทธ โดยครุศาสตร์เป็นแม่ข่ายหรือศูนย์ใหญ่ของประเทศ โดยให้มีส่วนร่วมพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็งมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการ เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสม สอดรับกับการดำเนินชีวิตบนฐานวิถีพุทธ วิถีธรรม มีความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่น ที่จะพัฒนาตนได้ และยังมีประเมินในที่นี้ น่าจะใช้รูปแบบการเชิญทางโรงเรียนเข้ามาเยี่ยมกิจกรรมที่จัดขึ้น และมีการสัมมนาแลกเปลี่ยนรู้ด้วยกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรจะเพิ่มเติมอะไร หรือจะพัฒนาต่อยอดในรูปแบบไหน จึงจะเหมาะสมกับวิถีพุทธ โดยเชิญระดับผู้บริหารโรงเรียนให้นำนักเรียนเข้ามาศึกษาดูงานจะดีกว่า สร้างรูปแบบประเมินความพึงพอใจเป็นเอกสาร ถ้าหากประเมินด้วยเอกสารที่ส่งไป อาจจะได้ข้อเท็จจริงก็ได้¹⁹

การประเมินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่าย เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ หรือแผนที่ได้วางไว้ หรือเป็น

¹⁹ สนนทากลุ่ม ผศ.ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, ผศ.ดร.กมลภาศ ภูวนาธิพงศ์, ผศ.ดร. พงศ์พิชญ์ ส่วนภูษา, รศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง, พระปลัดระพีพัน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. และดร.ลำพอง กลมกุล, 16 กุมภาพันธ์ 2564.

การเก็บข้อมูลโดยใช้ผลจากการวัดมาเปรียบเทียบ กับเกณฑ์แล้วตัดสินผลการดำเนินการ เครือข่ายเน้น การดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ขยายครอบคลุมการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรม การเรียนรู้วิถีพุทธ จะส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มคน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบและลักษณะของ เครือข่ายมาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลด้วย จะต้องมีการประเมินทั้งหมด 3 ระยะ

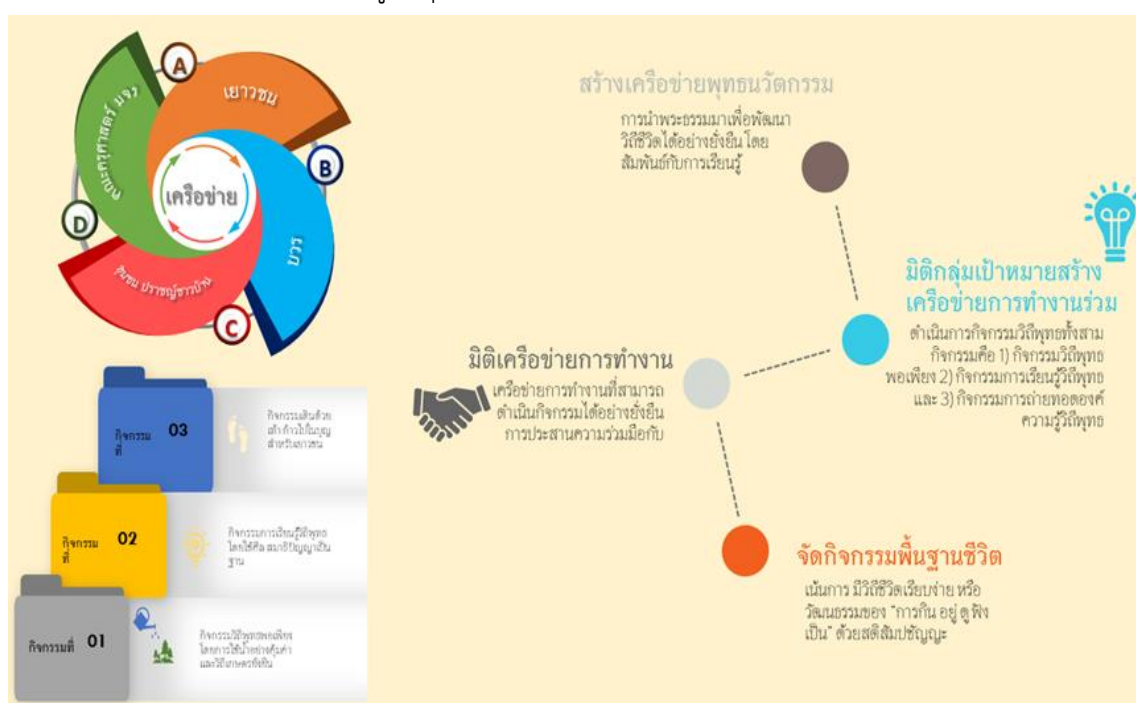
4.3.1 ระยะก่อนการดำเนินการสร้างเครือข่าย เพื่อดูว่ามีความเหมาะสม หรือความเป็นไปได้ มากน้อยเพียงใด เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย หมายถึงการจัดการให้คนมานั่งสนทนาเรื่อง การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ “รวมกัน” เพื่อพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยน โดยไม่ได้ “ร่วมกัน” กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าจะเปรียบเหมือน ก็เหมือนเอาก้อนอิฐมากองรวมกัน ย่อมไม่เกิด ประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นประโยชน์ ต่อเมื่อพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำ กิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย และไม่ใช่การรวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจ เหมือนกันเท่านั้น ในระยะดำเนินการสร้างเครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกดำเนิน กิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความ จำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่ อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

4.3.2 ระยะดำเนินการ เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการ ต้องมีความรู้สึกนึก คิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็น เครือข่าย มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมี จิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะ ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อ แก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่ เกิดขึ้น การรับรู้และติดตามร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้ เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าหากมีการติดตามรับรู้ผลที่เกิดขึ้น จะมีการประสานงานและขอ ความร่วมมืออยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไป คนละทิศละทาง หากสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิด การ สร้างสรรค์ในการทำงาน ในกรณีที่ จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับ อาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติ ได้จริง

4.3.4 ระยะหลังดำเนินการ เพื่อดูผลสำเร็จ และผลกระทบจากการดำเนินการสร้างเครือข่าย พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์และผลกระทบต่อเครือข่าย ระยะยาวด้วย เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการประเมินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจะ ช่วยให้เกิดการดำเนินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธให้ประสบความสำเร็จ และช่วย ให้เกิดการพัฒนาการดำเนินการให้มุ่งไปสู่การจัดการจัดการกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโดยมิติเครือข่ายการทำงาน มิติ กลุ่มเป้าหมายสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม และสร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรมในช่วงระยะหลังดำเนิน สร้างเครือข่าย เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการสู่ผลสัมฤทธิ์ตามวิสัยทัศน์ จนเกิดความรู้สึกที่

เกิดขึ้นเมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือเป็นความรู้สึกขั้นสุดท้ายที่ได้รับผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ความพึงพอใจเป็น ความรู้สึกส่วนตัวที่รู้สึกเป็นสุขหรือยินดีที่ได้รับการตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ขาดหายไป หรือสิ่งที่ทำให้เกิด ความไม่สมดุล ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่จะแสดงออกของบุคคล ซึ่งมีผลต่อการเลือกที่จะปฏิบัติในกิจกรรม

เมื่อดำเนินการ “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” คณะผู้วิจัยก็ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสู่การพัฒนา รูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และศึกษาแนวทางการประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต่อไป

ภาพที่ 4.4 แสดงรูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4.4 องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่องรูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ คณะผู้วิจัยพบว่า เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย เยาวชน บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และหน่วยงานสถาบันการศึกษา ได้แก่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสู่การพัฒนา รูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

เข้ามีส่วนร่วมกับชุมชน ปลุกฝังการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าแก่คนในชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วมกันสู่การปฏิบัติเป็นกิจวัตร ปลุกฝังคุณค่าของน้ำตั้งแต่ระดับในโรงเรียน ไปจนถึงชุมชน ทำให้เกิดวินัยในการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ช่วยให้การประหยัดน้ำในชุมชนเป็นรูปธรรม สร้างกิจกรรมยุวพุทธเกษตรจึงเกิดขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการผลิต การบริโภคที่มีสติสัมปชัญญะกำกับควบคุม มีอิทธิบาท 4 และดำเนินงานตามแนวทางสายกลาง ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการใช้แนวทางวิถีพุทธในการดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมแนวคิดวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน สร้างระบบการเกษตรวิถีพุทธที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงวิถีชีวิตเกษตรกร กระบวนการผลิต ใช้น้ำอย่างคุ้มค่า และการจัดการทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของยุวพุทธเกษตร และผู้บริโภค

วิธีการดำเนินกิจกรรม

1. ประชุมปรึกษาหารือ วิเคราะห์สภาพปัญหาหรือความต้องการที่จะทำการเกษตรแบบพุทธที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมผู้บริโภค
2. จัดตั้งกลุ่มเพื่อการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อเสริมเป็นอาหารกลางวันแก่นักเรียนโดยตั้งชื่อกิจกรรม “ยุวพุทธเกษตรพอเพียง”
3. นำเสนอ ขออนุมัติดำเนินกิจกรรม
4. ดำเนินกิจกรรมการผลิต ได้แก่ การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก การเลี้ยงหมู ทุกกิจกรรมเน้นให้นักเรียนวางแผนการผลิต การรวมกลุ่ม การกำหนดหน้าที่แต่ละฝ่าย นำแนวทางวิถีพุทธมาเป็นหลักยึดในการทำงาน ได้แก่ อิทธิบาท 4 คือ ให้ความรักที่จะทำงานนั้น ๆ คำนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความมุมานะพยายามที่จะทำงานให้สำเร็จ มุ่งมั่นเอาใจใส่ต่อหน้าที่ ใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ นอกจากนั้นยังเน้นให้ทุกคนยึดหลักทางสายกลางของพระพุทธเจ้าซึ่งย่อแล้ว ได้แก่ ศีล เป็นเครื่องกำหนดทิศทางการปฏิบัติทางกายและวาจา มีจิตใจเป็นสมาธิในการทำงาน เกิดสติปัญญาที่พิจารณาถึงแก่นแท้ของสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง
5. นำแนวทางการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงมาใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรม
6. สรุปเป็นผลการดำเนินงานที่จะเป็นแนวทางพัฒนาต่อไป

2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน

กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พัฒนาเยาวชนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้เยาวชนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน

ศีล สมาธิ และปัญญา ผสมผสานเข้าไปในชีวิต อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน เพราะว่าหากขาดด้านใดด้านหนึ่งจะทำให้ชีวิตไม่สมบูรณ์ทุกด้าน

1. ฝึกฝนเรื่องศีล คือ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ อย่าลืมกฎเกณฑ์ กติกาของสังคม เราเคารพเขา เขาเคารพเรา จึงอยู่ร่วมกันได้ เมื่อเธอเป็นนักเรียน มันจะมาพร้อมกับระเบียบ กฎของโรงเรียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ ถ้าเธอไม่ส่งการบ้าน แต่เธอจะต้องการเกรดดี ๆ ย่อมเป็นไปได้ บางคนไม่ชอบเกณฑ์ที่เขากำหนด แต่จะเอาผลของความดีตอบแทน พอไม่ได้ก็เลยท้อใจให้ได้มา อันนี้ จะทำให้เราไม่มองอาจและสง่างามในที่นั้น ๆ

2. ฝึกฝนเรื่องสมาธิ คือ ความสุขและพึงพอใจในชีวิต พร้อมทั้งการวางใจในยามแบกภาระหนัก หรือท้อแท้ได้ เมื่อทำสิ่งใด ไม่พึงอาศัยแต่รูปแบบ ข้อปฏิบัติภายนอกเท่านั้น เพราะแม้จะทำตามกฎระเบียบได้ ถ้าไม่มีสุขกับสิ่งที่ทำ สิ่งที่ทำ เราก็อยู่อย่างไรค่า การทำใจให้มีความสุขกับสิ่งที่ทำ จะทำให้เราเป็นอย่างมีค่า สร้างความภาคภูมิใจในตนเองอยู่เสมอ ล้างแก้ว ก็มีความสุขกับการล้างแก้ว กวาดบ้านก็มีความสุขกับการกวาดบ้าน มีความสุขและสนใจในทุกวิชาที่เรียน วิธีการในเรื่องนี้ คือ มีการฟังอย่างลึกซึ้ง และสนใจเต็มร้อย มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างเต็มที่ และมีพลัง การทำความสุขในทุกขณะนี้ เป็นวิธีง่ายที่สุดในการใช้ชีวิตให้มีค่าและสงบสุข ไม่ว่าจะเธอจะเป็นอะไร ทำอะไร ที่ไหนก็ตาม ความกังวลและฟุ้งซ่านจะหายไป เมื่อใส่ใจ มอบหัวใจให้กับสิ่งที่ทำแล้ว

3. ฝึกฝนในเรื่อง ปัญญา คือ เห็นคุณค่าของสิ่งตนเองเป็นและทำอยู่ที่มีต่อชีวิตตนเองและสังคม มีอุดมการณ์ เมื่อสมบูรณ์ตามเกณฑ์ที่กำหนด มีความสุขในสิ่งที่ทำ แต่ถ้าขาดคุณค่า ก็จะไม่สบายและเดินจากไปในที่สุด

การมองเห็นคุณค่า เป้าหมาย และอุดมการณ์ของสิ่งที่เราทำ จะทำให้เราเข้าถึงสิ่งนั้นจริง ๆ ได้ คนที่เรียนไม่สนุก เพราะไม่เข้าใจว่าวิชานั้นมีค่าต่อชีวิตอย่างไร ดังนั้นก็จะไม่ทุ่มเท สักว่าทำตามที่เขา กำหนด ให้ผ่าน ๆ ไปอย่างไรหัวใจและไร้ชีวิตชีวา เมื่อเรียนวิชาไหน ต้องรู้ให้ได้ว่า วิชานั้นมีค่าต่อชีวิตเธอและโลกอย่างไร เมื่อแต่งกายออกไปเรียนขอให้รู้ว่า การเป็นนักเรียน มีบุญแค่ไหน มีค่าเพียงใด มีเยาวชนอีกไม่น้อยที่ไม่มีโอกาสได้เรียน จบแล้วจะได้เอาความรู้ช่วยพ่อแม่ และชาติบ้านเมือง ขอให้มองเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำอยู่เสมอ เพราะเยาวชนส่วนมาก จะมองเห็นสิ่งทำไร้สาระ แต่จะไปสนใจกับการกิน นอนเล่น เที่ยว เฟสบุ๊คแทน ซึ่งทำให้ชีวิตเป็นชีวิตขยะไป

3. กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ สำหรับเยาวชน

กระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชนได้เริ่มเดินก้าวแรก ด้วยการพัฒนาจิต สร้างเปี่ยมด้วยศีลธรรม ปลุกฝังตำรงตนอย่างมีวินัย รักษาจิตใจเข้มแข็งอย่างอ่อนโยน และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข การก้าวเดินด้วย 5 สิ่งนี้ ด้วยความตั้งใจ ก็จะเป็นบุญต่อตนเองที่จะมีย่างก้าวที่มั่นคงต่อชีวิต เป็นบุญต่อพ่อแม่ ที่ไม่ต้องมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และเป็นบุญต่อสังคมที่มีเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ร่วมกันสร้างและพัฒนาชาติ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมเพื่อพัฒนาจิต 2) กิจกรรมเปี่ยมด้วยศีลธรรม 3) กิจกรรมตำรงตนอย่างมีวินัย 4) กิจกรรมจิตใจเข้มแข็งอย่างอ่อนโยน และ 5) กิจกรรมความสุข

โดยกิจกรรมทั้ง 3 นี้ จะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเครือข่าย โดยในแต่ละพื้นที่ดำเนินกิจกรรม และร่วมกันแชร์ประสบการณ์ ปัญหาที่พบ แนวทางแก้ไข หรือผลสำเร็จที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม เพื่อต่อยอดออกสู่พื้นที่ชุมชนอื่น ๆ หรือ อาจเพิ่มกิจกรรมให้มากขึ้นเพื่อเครือข่ายจะเติบโตต่อยอดนวัตกรรม และเกิดกลไกการขับเคลื่อนในการดำเนินการต่อไป

พื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ

1. ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เสริมสร้างเยาวชนและคนในชุมชนสู่คุณภาพชีวิตที่เหมาะสม
3. ส่งเสริมแนวคิดวิถีพอเพียง เศรษฐกิจเกษตรชุมชน
4. สอดคล้องกับบริบทชุมชน
5. พัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1. เพื่อพัฒนาเยาวชน และชุมชน
2. คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมวิถีพุทธตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชน ได้คิด ได้ลงมือ ได้แก้ไข ได้เก็บเกี่ยว ได้ประสบการณ์

รูปแบบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
2. มิติเครือข่ายการทำงาน
3. มิติกลุ่มเป้าหมายสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม
4. สร้างเครือข่ายพื้นที่พุทธนวัตกรรม

ภาพที่ 4.5 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการแสวงหาเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนความรู้ จาก 5 โรงเรียนวิถีพุทธ จนเกิดความเข้าใจและใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้นั้น โดยมุ่งสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้ และพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่ ที่เรียนรู้ได้ เป็นองค์ความรู้ที่สามารถปฏิบัติได้

กรอบการจัดการองค์ความรู้

1. รวบรวมข้อมูล
2. สืบเคราะห์ข้อมูล
3. สร้างองค์ความรู้
4. แบ่งปันความรู้
5. ใช้องค์ความรู้
6. สรุพอองค์ความรู้

สร้างแบบจำลอง

1. สร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ห้องซี 500 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นศูนย์กลาง พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่นวัตกรรมการเรียนวิถีพุทธ จัดสัมมนาพัฒนาสื่อการเรียนการสอน เปิดให้เยี่ยมชม แลกเปลี่ยนความรู้ นำเสนอแนวคิด ถ่ายทอดกิจกรรม และสร้างเครือข่ายไปยังโรงเรียนในชุมชน และใกล้เคียง

2. สร้างนวัตกรรม ที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ กิจกรรมการบำบัดน้ำเสีย เกษตรวิถีพอเพียง เดินเท้าก้าวไปในบุญ โดยใช้สื่อออนไลน์ในการสร้างเครือข่ายนวัตกรรม

3. สร้างแรงจูงใจ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้
4. เปิดรับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการวิถีพุทธ

รูปแบบ

1. กิจกรรมการบำบัดน้ำเสีย
2. เกษตรวิถีพอเพียง
3. เดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ
4. การใช้สื่อออนไลน์ในการสร้างเครือข่ายนวัตกรรม

นวัตกรรม

1. พัฒนารากฐานความคิดแบบ “นวัตกรรม”
2. ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงาน
3. จัด Workshop ด้านนวัตกรรมให้กับผู้สนใจ

ขั้นประยุกต์ใช้

1. นำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน
2. เรียนรู้ที่จะประยุกต์ Framework เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงได้จริง
3. ประยุกต์ใช้ข้อมูลและเพิ่มประสิทธิภาพ

เรียนรู้ด้วยตนเอง

1. เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ฝึกฝนการคิดและจินตนาการ การคิดอย่างมีเป้าหมายเป็นรูปธรรม และการคิดในเชิงเหตุผล
2. การเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพของตนเอง
3. ทำให้ผู้เรียนคิดที่จะคิดต่อไปเองได้ ฝึกฝนสะท้อนความคิด ระวังถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านไป ทำให้เกิดความตระหนักในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ได้เรียนรู้เชิงประจักษ์ (เห็นได้ด้วยตนเอง) ว่าตนเรียนรู้ได้อย่างไร และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างไร การสะท้อนความคิดนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก เพราะเป็นการฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน ที่จะค่อยๆ สัมผัสประสบการณ์จากการคิดทบทวนสิ่งที่ตนเองได้ทำ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการมาเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหา การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ ตามรูปแบบดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์คณะครุศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยกำหนดเกณฑ์ คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษาและเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ รวมถึงคณะครูและอาจารย์ 6 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์ มาลา กรุงเทพมหานคร 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งคณะครุศาสตร์ นำเสนอโมเดลการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ผลทางสถิติด้วยการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา

5.1 สรุปผลวิจัย

5.1.1 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ยึดหลักการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกิริยาทางร่างกาย หรือแสดงออกทางใบหน้า และจิตใจ เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบ การเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่มีนวัตกรรมเทคโนโลยี สื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจทำให้เยาวชนหลงผิดไปตามกระแสของสังคม ละทิ้งคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตขาดหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ

การเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ด้านศีล วิถีชีวิตจะมีความมั่นคงและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้ เยาวชนคือหัวใจสำคัญในการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เป็นกลุ่มคนที่มีพลัง มีศักยภาพมาก การกระตุ้นให้เยาวชน กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี พัฒนาศักยภาพและพลังในเชิงสร้างสรรค์ สร้างให้นักเรียน เยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองพร้อมมีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่ตกเป็นเหยื่อหรือสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า เยาวชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้และศีลธรรม และมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2) ด้านสมาธิ สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการทำงาน เป็นสังคมแห่งความเร่งรีบ ที่จะต้องแข่งกับเวลา ทุกคนต่างต้องทำงานหาเลี้ยงชีพตนเอง จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะแลสุขภาพ หรือการดูแลสุขภาพ มีค่าใช้จ่ายสูง สังคมก็เลยไม่ค่อยให้ความสนใจเรื่องของการดูแลสุขภาพ จึงมีแนวทางการดูแลสุขภาพโดยใช้การปฏิบัติสมาธิ

3) ด้านปัญญา การพัฒนาทางด้านปัญญา ให้เกิดปัญญาในการรู้จักจริง รู้เท่าทันปัจจุบัน และรู้วิธีการป้องกัน รู้วิธีการแก้ไขปัญหา สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองด้วยคุณธรรม นำพาชีวิตสู่ความสำเร็จเพื่อเกื้อกูลแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติการเรียนรู้วิถีพุทธต้องมุ่งเน้นฝึกฝนนักเรียนที่เป็นเยาวชน อันจะเป็นอนาคตของชาติ โดยใช้หลักธรรมสำคัญคือ หลักไตรลักษณ์ เน้นพฤติกรรมแสดงออกมาสานให้กลมกลืนเป็นกระบวนการเดียวกันกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อให้มีคุณลักษณะที่ต้องการ

การสร้างเครือข่ายพื้นที่การศึกษาพิจารณาตั้งแต่โครงการย่อยหนึ่ง ผลงานคือเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ ขยายจากพื้นที่นวัตกรรมห้องซี 500 ของคณะครุศาสตร์ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยเปิดให้เข้าชม ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกิจกรรม หรือการเรียนการสอนแนวใหม่ สอนแบบบูรณาการของศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ใช้พื้นที่นวัตกรรมห้องซี 500 เป็นศูนย์กลาง จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นต้นแบบและขยายผลเป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตวิทยาลัยสงฆ์ทั่วประเทศ และเครือข่ายภายนอกองค์กร หน่วยงานราชการ และโรงเรียน โดยใช้คณะครุศาสตร์เป็นศูนย์กลางภาคีนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การเสริมสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นพื้นที่ส่งเสริมและสนับสนุนเกิดการสร้างนวัตกรรมโดยนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาเยาวชน เกิดความสามารถในการไต่ระดับพัฒนาการทางนวัตกรรม และเกิดการสร้างเครือข่ายนวัตกรรม (Innovation Network) เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนานวัตกรรมระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา ผู้นำชุมชน มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามารถด้านนวัตกรรม ดังนี้

1. การสร้างแรงบันดาลใจด้านนวัตกรรมวิถีพุทธ เป็นการเผยแพร่ความรู้เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจและมีความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น นวัตกรรมวิถีพุทธคืออะไร รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากปราชญ์ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างอาชีพ

2. การอบรมด้านนวัตกรรม เป็นการอบรมให้ความรู้เชิงลึกในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาพุทธเกษตร การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า โดยจัดร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา และหน่วยงานในชุมชน เช่น การออกแบบสินค้านวัตกรรม การตลาดนวัตกรรม

3. การเสริมสร้างศักยภาพด้านนวัตกรรม เป็นการให้บริการที่ปรึกษาในด้านต่างๆ เพื่อ เสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการนวัตกรรมให้สามารถแข่งขันได้ในตลาด

4. การส่งเสริมการลงทุนด้านนวัตกรรม เป็นการส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการ นวัตกรรมให้สามารถขยายการลงทุนและขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ

5.1.2 รูปแบบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การพัฒนา รูปแบบเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ถือเป็นขบวนการพัฒนา รูปแบบสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรม ภายใต้โครงสร้างและทิศทางการบริหาร และการปฏิบัติงาน เริ่มจากการมีผู้นำเครือข่าย ซึ่งผู้นำเครือข่ายนี้อาจเป็นทั้งปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจเป็นคนใน ท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษา นักวิชาการ โดยที่ผู้นำเครือข่ายจะเป็นผู้กำหนดประเด็นที่ตนเองสนใจ เป็นผู้จุดประกายให้คนอื่นเริ่มรับรู้ในปัญหาร่วมกัน ช่วยผลักดันให้การดำเนินการที่สามารถพัฒนา ประเด็นการทำงานและแนวทางการพัฒนาเครือข่ายได้อย่างถูกวิธีและไม่ถูกครอบงำจากอำนาจของ บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำให้เสียรูปแบบการบริหารและพัฒนา วิเคราะห์รูปแบบพื้นฐานของแนว ทางการดำเนินการพัฒนา ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องการพัฒนา องค์การบริหารงานและการปฏิบัติงานเพื่อสังคมบนพื้นฐานของหลักการพระพุทธศาสนา กิน อยู่ พุด เป็น ได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมของ โรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งนี้ สามารถสรุปแนวทางการดำเนินการพัฒนาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ วิถีพุทธ ได้ 4 มิติสำคัญ ดังนี้

1. เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การ เจริญด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ กล่าวขอบคุณ และกล่าวคำว่าขอโทษ การกราบผู้ใหญ่ การแบ่งปันและ ความอดทนต่าง ๆ

2. เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยการสมาธิ แผ่เมตตา ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ปฏิบัติ เริ่มฝึกจิตใจแบบง่าย ๆ ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ฝึกความสงบ ควบคุมหายใจ ลมหายใจออก สอนให้กตัญญูกตเวทต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู ปลูกฝังความเมตตา ฝึกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ฝึกการอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ คือการปฏิบัติ ธรรมกัน

3. เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและ ประโยชน์ต่อสังคมได้ เช่น ฝึกให้เด็กทานข้าวร่วมกันแบบง่าย ๆ อาจจะเป็นข้าวกล้อง สอนให้เด็ก เรียนรู้การบันการใช้ชีวิตแต่ละวัน ฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สรุปวิเคราะห์แต่ละช่วง กิจกรรมที่เกิดขึ้น เด็กได้มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งจะ让孩子เข้ามามีกิจกรรมเหล่านี้ใช้กิจกรรมเป็น เครื่องมือการพัฒนาด้านสติปัญญา

4. เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เช่น กิจกรรม การทำการเกษตร การรักษาสีงแวดล้อมผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทสังคม ศาสนา วัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ดีและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

5.1.4 ประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

คณะครุศาสตร์ได้เชิญโรงเรียนในเครือข่ายโรงเรียนต่าง ๆ จะระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา ก็แล้วแต่มาเป็นเครือข่ายเพื่อเสริมพลังหรือเข้มแข็งของกิจกรรมวิถีพุทธ โดยครุศาสตร์เป็นแม่งานหรือศูนย์ใหญ่ของประเทศ โดยให้มีส่วนร่วมพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการ เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานวิถีพุทธ วิถีธรรม มีความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่น ที่จะพัฒนาตนได้

การประเมินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่าย เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ หรือแผนที่ได้วางไว้ หรือเป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้ผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์แล้วตัดสินผลการดำเนินการเครือข่ายเน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ขยายครอบคลุมการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของกลุ่มคน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบ และลักษณะของเครือข่ายมาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลด้วย จะต้องมีการประเมินทั้งหมด 3 ระยะ

4.3.1 ระยะก่อนการดำเนินการสร้างเครือข่าย เพื่อดูว่ามีความเหมาะสม หรือความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย หมายถึงการจัดการให้คนมานั่งสนทนา เรื่องการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ “รวมกัน” เพื่อพูดคุย สนทนาแลกเปลี่ยน โดยไม่ได้ “รวมกัน” กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าจะเปรียบเทียบ ก็เหมือนเอาก้อนอิฐมากองรวมกัน ย่อมไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นประโยชน์ ต่อเมื่อพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย และไม่ใช่ว่าการรวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกันเท่านั้น ในระยะดำเนินการสร้างเครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

4.3.2 ระยะดำเนินการ เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการ ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็น เครือข่าย มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่าง เดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่ เกิดขึ้น การรับรู้และติดตามร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าหากมีการติดตามรับรู้ผลที่เกิดขึ้น จะมีการประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง หากสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการ สร้างสรรค์ในการทำงาน ในการที่ จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง

4.3.4 ระยะเวลาหลังดำเนินการ เพื่อดูผลสำเร็จ และผลกระทบจากการดำเนินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์และผลกระทบต่อเครือข่าย ระยะเวลาด้วย เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการประเมินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะช่วยให้เกิดการดำเนินการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธให้ประสบความสำเร็จ และช่วยให้เกิดการพัฒนาการดำเนินการให้มุ่งไปสู่การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโดยมิติเครือข่ายการทำงาน มิติกลุ่มเป้าหมายสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม และสร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรมในช่วงระยะหลังดำเนินการสร้างเครือข่าย เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการสู่ผลสัมฤทธิ์ตามวิสัยทัศน์ จนเกิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือเป็นความรู้สึกขั้นสุดท้ายที่ได้รับผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ความพึงพอใจเป็น ความรู้สึกส่วนตัวที่รู้สึกเป็นสุขหรือยินดีที่ได้รับการตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ขาดหายไป หรือสิ่งที่ทำให้เกิด ความไม่สมดุล ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่จะแสดงออกของบุคคล ซึ่งมีผลต่อการเลือกที่จะปฏิบัติในกิจกรรม

5.2 อภิปรายผล

ประเด็นที่ ๑ องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธมีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี พัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการ ดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา การบริหารจัดการ การเจริญปัญญาโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการแนะแนววิถีพุทธ การให้คำปรึกษาแนะนำโดยยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและแก้ไขปัญหา เช่น กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นต้น

องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำและความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม และสถานที่ดำเนินการกิจกรรม ศูนย์กลางการเรียนรู้ครูศาสตร์นำไปสู่โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาผ่านผู้บริหารครู นำไปสู่การสร้างเครือข่ายระดับมหาวิทยาลัย เครือข่ายชุมชนโดยผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์ นำไปปฏิบัติทำให้เกิดผลผลิตที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป ประกอบด้วย

- 1) โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2) โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง
- 4) โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร
- 5) โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และ
- 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

สอดคล้องกับ**วันเพ็ญ ระวิพันธ์** ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการจัดการเรียนรู้ของครูตามนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2”¹ ผลการวิจัยพบว่า 1. ครูต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ ๆ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ รู้จักวิธีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่หลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหาสาระวิชาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว และจัดกิจกรรมบูรณาการระหว่างสาระการเรียนรู้อื่น ๆ โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อกระตุ้นผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนในการผลิตผลงาน ตลอดจนสร้างชิ้นงานที่จับต้องได้ 2. สภาพและปัญหาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศการจัดการเรียนรู้ของครูตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านหลักสูตร/เนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผลด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา 3. แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา ตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทั้ง 5 ด้าน จากกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่

1. ด้านหลักสูตร/เนื้อหา
2. ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน
3. ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการ
4. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผล

เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้คิดสิ่งใหม่ได้ (Invention) และนำมาพัฒนาจนเป็นนวัตกรรมขึ้นมา (Innovation) จากการลงมือและสร้างผลผลิตได้ (Production) และเน้นวางรากฐานการศึกษาด้วยความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ (Imagination) จำเป็นต้องใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศจัดการเรียนรู้ **สุทธิพงษ์ บุญผดุง** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก” ผลการวิจัยพบว่าด้านการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีปริมาณจำกัด ไม่ทันสมัย และอยู่ในสภาพไม่พร้อมใช้งาน การใช้ และการติดตามผลการใช้แหล่งการเรียนรู้ไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง และขาดงบประมาณ ในการสนับสนุน หรือพัฒนาทำให้แหล่งเรียนรู้มีวัสดุและอุปกรณ์ เพียงพอ ความต้องการ ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมีความทันสมัย พัฒนาการจัดสรร

¹วันเพ็ญ ระวิพันธ์, “แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการจัดการเรียนรู้ของครูตามนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้าบทคัดย่อ.

งบประมาณให้สอดคล้องกับแผนโครงการและเพียงพอ ได้แก่ พัฒนาการจัดการ และการกำกับติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ด้านบุคลากรและการใช้บริการ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้มีภาระงานอื่นต้องรับผิดชอบ และครูผู้รับผิดชอบ ขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างนวัตกรรมแหล่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ²

ประเด็นที่ 2 ผลการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิชาการ และเทคโนโลยีต่าง ๆ มีผลกระทบโดยตรงต่อการจัดการศึกษา หรือการบริหารจัดการ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล ทำให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษา จำเป็นต้องให้ความสนใจความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นที่ยอมรับว่าเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา คือผลผลิตที่มีคุณภาพ งานวิจัยส่วนหนึ่งได้นำเอานวัตกรรมไปทดลองใช้ในชั้นเรียน และพบว่าได้ผลเป็นที่พอใจจึงทำการเผยแพร่ และใช้ในวงกว้างต่อมา เช่น ชุดการสอน และรูปแบบการสอนต่าง ๆ ดังนั้นในการพัฒนาการศึกษา เราจะมีวิธีการอย่างไรที่จะสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ให้คนสนใจ และใครที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพราะนวัตกรรมการเรียนการสอน มีแนวโน้มที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคต เพราะปัจจุบันมีการปฏิรูปการศึกษา ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งต้องมีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เรียนรู้จากประสบการณ์ผู้เรียนจึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายมีความสนใจกระตือรือร้นและเกิดความอยากรู้อยากเห็น สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

ครูผู้สอน ต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมประเภท Multimedia สามารถจัดทำสื่อ นวัตกรรมออกมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพอย่างเต็มที่และเต็มความสามารถ

ผู้เรียน จะต้องสนใจใฝ่เรียนรู้ในเรื่องของการใช้นวัตกรรมในรูปแบบของไอทีให้มากขึ้น เพื่อจะได้เกิดความคุ้นเคยแล้วสามารถใช้สื่อได้อย่างถูกต้อง

สถานศึกษา ต้องจัดทำสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ ให้พร้อมเพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนมีความสมบูรณ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการนำนวัตกรรมการเรียนรู้ไปพัฒนาการศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

เมื่อหลากหลายสถาบันหรือบุคลากรทางการศึกษาได้นำเอานวัตกรรมเข้ามาผนวกกับการศึกษาช่วยในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ที่เรียกว่า “นวัตกรรมการศึกษา” ให้เข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการนำเอาแนวคิด วิธีการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อพัฒนาปรับปรุง มาเพิ่มประสิทธิภาพให้การศึกษา ให้มีระบบที่ดียิ่งขึ้น มีคุณภาพ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผลสูงขึ้น อันได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่คิดขึ้นมาใหม่ทั้งหมด สิ่งที่คิดเพิ่มเติมจากเดิม หรือสิ่งที่เคยนำมาใช้แล้วและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

²สุทธิพงศ์ บุญผดุง, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครนายก”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558), บทคัดย่อ.

การนำวิธีการใหม่ ๆ ที่ดีกว่ามาปรับปรุงแก้ไขวิธีการเดิม ๆ การคิดค้นระบบหรือการจัดการวิธีการ การวิจัยหรืออื่น ๆ แล้วนำมาเผยแพร่กว้างขวางยิ่งขึ้น

หลักสำคัญในการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ ได้แก่ การพัฒนาผู้เกี่ยวข้องทุกคน โดยเฉพาะผู้เรียนให้สามารถเข้าถึงอริยสัจ 4 โดยให้ความสำคัญกับองค์มรรคหรือที่สรุปรวมลงในระบบไตรสิกขา การพัฒนาศรัทธาหรือความเชื่อที่ถูกต้อง การบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต การปฏิบัติจริงการมีความต่อเนื่อง การมีกัลยาณมิตรที่ถึงพร้อมด้วยธรรมและจริยา การมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น การให้ผู้เรียนได้รับรู้จุดมุ่งหมายสูงสุด และจุดมุ่งหมายระหว่างทาง (ระดับวิถี)

การแก้ปัญหา (ทุกข์) เกี่ยวกับวินัยและคุณธรรมนักเรียนที่แท้จริง คือการขจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ความอยาก ความยึดซึ่งเป็นอริยสัจฝ่ายเหตุที่พึงละ (สมุทัย) ออกไปจากจิตใจผู้เรียน ด้วยการเติมศีล เติมธรรมอันเป็นอริยสัจฝ่ายเหตุที่ต้องสร้าง (มรรค) เข้าไปสู่จิตใจนักเรียน จนให้นักเรียนได้สัมผัสความสุขสงบตั้งมั่นของจิตด้วยสมาธิด้วยรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับวัยและวิถีชีวิตของผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญาเฉพาะตนที่จะวินิจฉัยผิดชอบชั่วดีบาปบุญคุณโทษ และความสามารถระงับยับยั้ง ควบคุมตัวเองให้อยู่เหนือทุกข์ (นิโรธ) ได้โดยลำดับ

การจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธสามารถเปลี่ยนแปลงความคิด และการกระทำของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะเกิดผลได้ทันตา หากมีวิธีการที่ถูกต้อง ชัด และตรงตามหลักทศธรรมที่แท้จริงโดยเฉพาะการดำเนินการอย่างเข้มข้นต่อเนื่อง และการมีกัลยาณมิตร ที่อุดมด้วยคุณลักษณะแห่งผู้เข้าถึงวิถีพุทธอย่างแท้จริง การกำหนดหลักสูตรจึงควรระบุเป้าหมายสูงสุดของการเรียนรู้และเชื่อมต่อการพัฒนากาย จิต ปัญญา และสังคมในมิติพุทธให้ชัดเจน

การเชื่อมโยงกระบวนการแก้ปัญหากับบริบทชุมชน และการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เกิดจากการร่วมคิด ร่วมคิด ร่วมทำ อย่างสัมพันธ์กับวิถีชุมชน ดังเช่น นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ส่วนใหญ่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องกลมกลืน ทั้งในวิถีชีวิต วิถีครอบครัว วิถีโรงเรียน วิถีห้องเรียน วิถีชุมชน และวิถีค่านิยมธรรม

องค์ความรู้ใหม่ คือนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการรปลุกฝัง อบรม ฝึกฝนเยาวชนตามวิธีการของพระพุทธศาสนา โดยเน้นบูรณาการตามหลักไตรสิกขา อันมี ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานเรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่า และการปลุกฝัง การฝึกฝนให้เยาวชนได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจะทำให้เยาวชนมีคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม ดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

เยาวชนได้เริ่มเดินก้าวแรก ด้วยการพัฒนาจิต สร้างเปี่ยมด้วยศีลธรรม ปลุกฝังดำรงตนอย่างมีวินัย รักษาจิตใจเข้มแข็งอย่างอ่อนโยน และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีการบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน ก้าวเดินบนพื้นฐานของนวัตกรรมเรียนรู้วิถีพุทธ จะเป็นบุญต่อตนเองที่จะมีย่างก้าวที่มั่นคงต่อชีวิต เป็นบุญต่อพ่อแม่ ที่ไม่ต้องมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และเป็นบุญต่อสังคมที่จะมีเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ร่วมกันสร้างและพัฒนาชาติ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สอดคล้องกับ **โพลดา อริ รุทธพานิชย์** ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาคู่มือด้านการวิจัยในชั้นเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ผลการพัฒนาชุด

ฝึกอบรมวิจัยในชั้นเรียนสำหรับครูในภาพรวม ชุดฝึกอบรมมีความเหมาะสมมากคะแนนหลังอบรมของครูทุกคนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนอบรม โดยภาพรวมคะแนนเฉลี่ยหลังอบรมเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 51.11 นอกจากนี้ยังพบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมวิจัยในชั้นเรียน (E.I.) มีค่าเท่ากับ 0.08 หมายความว่าครูมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังฝึกอบรมด้วยชุดฝึกอบรมวิจัยในชั้นเรียน ผลการสอบถามความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการพัฒนาครูด้านการวิจัยในชั้นเรียน จำนวน 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความตระหนักในการทำวิจัยในชั้นเรียน พบว่าในภาพรวมครูเห็นด้วยมากที่สุด 2) ด้านปัญหาและอุปสรรคในการวิจัยในชั้นเรียน พบว่าในภาพรวมครูเห็นด้วยมาก 3) ด้านการให้การสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียนพบว่าในภาพรวมครูเห็นด้วยมาก และ 4) ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูต่อชุดฝึกอบรม การวิจัยในชั้นเรียนพบว่าในภาพรวมครูเห็นด้วยมากที่สุด³ **พรณี สวนเพลง** ได้ศึกษาเรื่อง “อินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง นวัตกรรมสร้างสรรค์การศึกษาเพื่อพัฒนาครู ผู้ดูแลนักเรียนในศูนย์พัฒนา นักเรียนเล็กทั่วประเทศไทย ระยะที่ 2” สวนดุสิตอินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง (Suan Dusit Internet Broadcasting :SDIB) เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาในรูปแบบใหม่ คือ การถ่ายทอดโทรทัศน์ที่ ออกอากาศบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (sdib.dusit.ac.th) มีการจัดรายการตลอด 24 ชั่วโมง ให้บริการ 4 ช่อง (ช่อง 1 การเรียนการสอนโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ช่อง 2 การเรียนการสอนของนักศึกษา ช่อง 3 นานสาระVariety ทั่วไป และ ช่อง 4 ช่องวิทยุ) และที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ คือ ช่อง 1 การเรียนการสอนระดับปฐมวัยโดยใช้โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเป็นฐานของการผลิตรายการ การวิจัย มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อประเมินการใช้ระบบ SDIB ในโรงเรียน นำร่อง และ 2) เพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการนวัตกรรม SDIB ปี พ.ศ. 2554-2559 โดยวิธีการดำเนินการวิจัยแบบบูรณาการ (Integrated approaches) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) (โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม) กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) (โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ SWOT และจัดทำแผนกลยุทธ์ ซึ่งมีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการประเมินการใช้ระบบ SDIB ในโรงเรียนนำร่องจำนวน 80 แห่ง พบว่า มีครูตอบแบบสอบถามจำนวน 332 คน

1.1 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการใช้งานระบบ SDIB ของครูในโรงเรียนนำร่อง พบว่า ส่วนใหญ่ ใช้ระบบ SDIB ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (On-Line) คิดเป็นร้อยละ 84.34 โดยความถี่เฉลี่ยของการรับชมรายการที่อยู่ระบบ SDIB ที่ได้ติดตั้งในโรงเรียนในเวลาทำการวันจันทร์-ศุกร์ จะเปิดรายการต่าง ๆ สัปดาห์ละ 3 – 4 วัน คิดเป็นร้อยละ 36.14 ซึ่งครูในโรงเรียนนำร่องดูรายการช่อง 1 เป็นรายการเกี่ยวกับนักเรียนปฐมวัย คิดเป็นร้อยละ 86.75

1.2 ความพึงพอใจในการใช้ระบบ SDIB ของครูในโรงเรียนนำร่อง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

³ไพลดดา อริรุทพาดิษย์, “การพัฒนาครูด้านการวิจัยในชั้นเรียนด้วยชุดฝึกอบรมการวิจัยในชั้นเรียน”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2552), บทคัดย่อ.

2. แผนกลยุทธ์การบริหารจัดการนวัตกรรม SDIB ปี พ.ศ. 2554-2559 กลยุทธ์ระดับองค์กร มี 4 กลยุทธ์ คือ

- 1) ขยายการใช้ SDIB ไปสู่ศูนย์พัฒนานักเรียนเล็กทั่วประเทศไทย
- 2) บริหารจัดการระบบ SDIB ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
- 3) พัฒนาระบบ SDIB ให้มีศักยภาพสูงขึ้น และ
- 4) การปรับปรุง SDIB ให้มีคุณภาพ

กลยุทธ์ระดับแผนงานมี 6 กลยุทธ์ คือ

1) ส่งเสริมให้ครูผู้ดูแลนักเรียนเล็กทั่วประเทศไทยมีความรู้และนำความรู้จาก SDIB ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยได้

- 2) ผลิตเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยเพิ่มขึ้น
- 3) ผลักดันให้มีการบริหารระบบ SDIB ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่สูงขึ้น
- 4) ผลักดันให้มีการพัฒนาระบบ SDIB ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่สูงขึ้น
- 5) ปรับปรุงคุณภาพของเนื้อหาในระบบ SDIB ให้มีคุณภาพและน่าสนใจ และ
- 6) ซ่อมบำรุงอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ เพื่อให้สามารถใช้งานได้ โดยมีโครงการทั้งสิ้น

15 โครงการ⁴

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัยนำองค์ความรู้การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากศูนย์กลางการเรียนรู้คณะครุศาสตร์ ไปสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนต่าง ๆ ในบริเวณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อเกิดเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาต่อยอดชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

2. ควรศึกษาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธไปสู่โรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศ

⁴พรรณิ สวนเพลง, “อินเทอร์เน็ตบรอดคาสติ้ง นวัตกรรมสร้างสรรค์การศึกษาเพื่อพัฒนาครู ผู้ดูแลนักเรียนในศูนย์พัฒนานักเรียนเล็กทั่วประเทศไทย ระยะที่ 2”, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2554), บทคัดย่อ.

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ :

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป
การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมิเดียจำกัด, 2543.

ดั่งตฤณ. มหาสติปัฏฐานสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2546.

ธนา ประมุขกุล. บทความปริทัศน์. ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6, 2547.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพมหานคร : ทรัพย์การพิมพ์,
2553.

พระมหาสมปอง มุทิโต. มุลนิรุตติ กัจจายนสูตร ธาตวานุกรม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2545.

พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอูน). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร
: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), 2547.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร
: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.

พิชัย เพชรรัตน์. ชีตความสามารถในการแข่งขันของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนา. เอกสาร
ประกอบการเรียนวิชาการพัฒนาชุมชน. ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, 2547.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. “รูปแบบของเครือข่าย”. เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการ
ทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 14. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์
ไทย, 2536.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิริวัฒนา
อินเตอร์พริ้น, 2556.

_____ . พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น จำกัด, 2546.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิศิษฐ์ วังวิญญู. **ความหมายเครือข่าย**. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์”. เชียงราย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, 2546.
- สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2550.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย : แนวทางวิจัย และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, 2535.
- สหทยา วิเศษ. **องค์การเครือข่ายในจังหวัดพะเยา**. เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ”. เสนอสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2547.
- สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **สภาที่ปรึกษาฯ ในความคาดหวังของสังคมไทย และความเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัยเสนอสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2545.
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. **เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ธนาคารออมสิน, 2545.
- สุคนธ์ สีนธพานนท์. **นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : 9119 เทคนิครุ่นตั้ง, 2553.
- สุภีร์ ทุมทอง. **สติปัญญา 4 : เส้นทางตรงสู่พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัททุมทอง อุตสาหกรรม และการพิมพ์จำกัด, 2552.
- (2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ :**
- ไพลดดา อริรุทธพาณิชย์. “การพัฒนาครุภัณฑ์การวิจัยในชั้นเรียนด้วยชุดฝึกอบรมการวิจัยในชั้นเรียน”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2552.
- กิตติคม คาวีรัตน์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาพสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ปาน กิมปี. “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ. “การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- พรณี สนวนเพลง. “อินเทอร์เน็ตบรอดคาสต์ นวัตกรรมสร้างสรรค์การศึกษาเพื่อพัฒนาครู ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วประเทศไทย ระยะที่ 2”. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2554.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พิสิฐ เทพไกรวัล. “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษาขนาดเล็ก”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

วันเพ็ญ ระวิพันธ์. “แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการจัดการเรียนรู้ของครู ตามนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

ศิริพร ตันติยมาศ. “รูปแบบการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัด กรุงเทพมหานคร”. **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

สุทธิพงษ์ บุญผดุง. “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครนายก”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558.

(3) งานวิจัย :

จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ. “โครงการศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการทำงาน ร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชน อีสาน”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ. “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษากรณีโรงเรียนวิถี พุทธ 10 เขตพื้นที่การศึกษา”. **รายงานวิจัย**. คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2547.

(4) บทความ :

อัจฉรา จันทร์ฉาย. “นวัตกรรม : ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”. **วารสารบริหารธุรกิจ**. ปีที่ 33 (ตุลาคม-ธันวาคม 2553) : 54.

(5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎี และหลักการพัฒนาชุมชน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.images.patternfly.multiply.multiplycontent.com> [13 มีนาคม 2563].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(6) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม/สัมภาษณ์ :

- สัมภาษณ์ ดร.พงศ์พิชญ์ ต่วนภูษา รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 16 กุมภาพันธ์ 2564
- ดร.ลำพอง กลมกุล. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564
- ดร.เอนก ไยอินทร์. อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.
- ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.
- ผศ.ดร.ขันทอง วัฒนประดิษฐ์. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.
- ผศ.ดร.เชิดชัย ชูระแพง. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- ผศ.ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข. หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร. อาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ.ดร.. อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.
- พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- พระมหาสุเทพ สุภนทีโต, ผศ.. อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- ภัทรวีร์ คุณโท. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564.
- รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร. รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 16 กุมภาพันธ์ 2564.

2. ภาษาอังกฤษ

- Margaret J. Wheatley. **Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world.** 2nd Edition. San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 1999.
- Rogers, E. M.. **Diffusion of Innovations.** New York: Free Press. [online]. source: <https://books.google.co.th/books>. P 12. [25 October 2020].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ชุดที่ 1 .../ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงการย่อยที่ 4 “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้เป็นเครื่องมือในการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่และดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ จะส่งผลให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
3. เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ 2 แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อศึกษา “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ”

การถามครั้งนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อผลการศึกษาวิจัย จึงขอความกรุณาท่านตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อตามความคิดเห็นของท่านเพื่อความสมบูรณ์ในงานวิจัย ทางผู้วิจัยขอขอบคุณในความร่วมมือที่ดีของท่าน โดยข้อมูลจากแบบสอบถามดังกล่าวจะถูกเก็บเป็นความลับ และจะใช้ประโยชน์เฉพาะการศึกษาวิจัยนี้เท่านั้น

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้
ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

ชื่อนามสกุล.....หน่วยงาน.....สถานที่
ปฏิบัติงาน.....แขวง/ตำบล.....
เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....โทร.....

ตอนที่ 2 แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึก

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาข้อคำถามต่อไปนี้แล้วให้ท่านให้คำตอบ

1. ท่านคิดว่า “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีควรมีรูปแบบหรือกระบวนการอย่างไรบ้าง (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....
.....
.....
.....

2. ท่านคิดว่าการ “วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ควรมีลักษณะอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

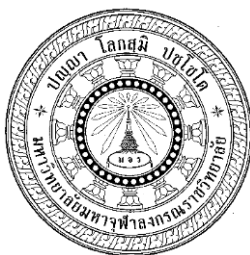
.....
.....
.....
.....

3. ท่านคิดว่าการ “พัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ควรมีคุณลักษณะหรือรูปแบบอย่างไรบ้าง (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....
.....
.....
.....

4. ท่านคิดว่า “ประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีความสำคัญอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....
.....
.....
.....

ชุดที่ 2.../ แบบคำถามในงานสัมมนา
“การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

คำชี้แจง

แบบคำถามในงานสัมมนาฉบับนี้เป็นเครื่องมือในการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่และดำเนินการถามในงานสัมมนา จะส่งผลให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
 3. เพื่อศึกษาประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- แบบสัมมนา “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ”

แบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แนวคำถามในงานสัมมนา

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนา “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ”

การถามครั้งนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อผลการศึกษาวิจัย จึงขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความคิดเห็นของท่านเพื่อความสมบูรณ์ในงานวิจัย ทางผู้วิจัยขอขอบคุณในความร่วมมือที่ดีของท่าน โดยข้อมูลจากแบบสอบถามดังกล่าวจะถูกเก็บเป็นความลับ และจะใช้ประโยชน์เฉพาะการศึกษาวิจัยนี้เท่านั้น

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้
ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

ตอนที่ 1 แนวคำถามในงานสัมมนา

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาข้อคำถามต่อไปนี้แล้วให้ท่านให้คำตอบ

1. ท่านคิดว่ากระบวนการของ “วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” และมีองค์ประกอบสำคัญอะไรบ้าง (เหตุผล / อธิบาย)

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่า “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ควรมีรูปแบบหรือมีวิธีการศึกษาในลักษณะไหน (เหตุผล / อธิบาย)

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าหลักการสำคัญ “พัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ควรสร้างกิจกรรม และองค์ประกอบของกิจกรรมประกอบด้วยอะไร (เหตุผล / อธิบาย)

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าหลักการสำคัญของการ “ประเมินผลการสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ควรมีรูปแบบการประเมินอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับกิจกรรมวิถีพุทธ (เหตุผล / อธิบาย)

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้
ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

ภาคผนวก ข.

หนังสือเชิญ ผู้ข้อมูลสำคัญ ผู้ร่วมสัมมนา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร. ๐๖๕-๕๖๕-๓๕๐๖
 ที่ อว. ๘๐๐๓.๓/ว ๐๐๗ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมในการสัมมนา

เรียน รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร

ด้วย **ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์** หัวหน้าโครงการวิจัย หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้เข้าร่วมในการสัมมนา ในวันอังคารที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป อาคารเรียนรวมโซนซี (ชั้น ๕ ห้อง ๕๑๒) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้
 ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร. ๐๖๕-๕๖๕-๓๕๐๖

ที่ อว. ๘๐๐๓.๓/ว ๐๐๗ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุมัติเข้าร่วมในการสัมมนา

เรียน ผศ.ดร. พีรวัฒน์ ชัยสุข

ด้วย ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติเข้าร่วมในการสัมมนา ในวันอังคาร ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป อาคารเรียนรวมโซนซี (ชั้น ๕ ห้อง ๕๑๒) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๐๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุมัติเข้าร่วมในการสัมมนา

เรียน/เจริญพร นายพงศ์พิชญ์ ต่วนภูษา รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางและแบบบันทึกข้อมูลการสัมมนา จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
บริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้
ทำวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญใน
เรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้เข้าร่วมในการสัมมนาในวันอังคาร ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔
เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป อาคารเรียนรวมโซนซี (ชั้น ๕ ห้อง ๕๑๒) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะ
ครุศาสตร์ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตาม
เอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๐๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมในการสัมมนา

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.เชิดชัย รุระแพง มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางและแบบบันทึกข้อมูลการสัมมนา จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
บริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้
ทำวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญใน
เรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเข้าร่วมในการสัมมนา ในวันอังคาร ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔
เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป อาคารเรียนรวมโซนซี (ชั้น ๕ ห้อง ๕๑๒) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะ
ครุศาสตร์ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดั่งมีรายละเอียดปรากฏตาม
เอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาส นี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

จึงขอเรียนมา ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์ และคณะ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง/ส่วนงาน
1	พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.,	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
2	พระมหาสมปอง ธาณิสฺสโร, ผศ.	อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
3	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
4	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนวิเชียรกลิ่นสุคนธ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
5	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนเชียงรากน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
6	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนกุศลศึกษาวัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร
7	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
8	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี
9	คณะครู และผู้บริหารโรงเรียน	โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง/ส่วนงาน
1	พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2	พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3	พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต, ผศ.	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4	รศ.ดร.โกนิญฺฐ์ ศรีทอง	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5	รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6	ดร.พงศ์พิชญ์ ต่วนภูษา	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชวมงคลธัญบุรี
7	ดร.ลำพอง กลมกุล	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8	ดร.เอนก ไยอินทร์	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9	ภัทรวีร์ คุณโท	
10	ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11	ผศ.ดร.ขันทอง วัฒนประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	ผศ.ดร.เชิดชัย ชูระแพง	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
	ผศ.ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข	หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคผนวก ค.
ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๒๑๐/๒๕๖๔

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมวิถีพุทธ
(Network Building, Innovation Area for Learning the Buddhist Way of Life)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800764012

สถาบันที่สังกัด: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔

(พระสุพรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔

หมายเลขใบรับรอง: ว.๒๑๐/๒๕๖๔

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

ผศ.ดร.เกษม แสงนนท์

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Asst.Prof.Dr.Kasem Saengnont

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต
- อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา สังกัดคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

4. ประวัติการศึกษา

- ป.ธ. 3
- พธ.บ. (รัฐศาสตร์)
- วท.ม. (เทคโนโลยีสารสนเทศ)
- พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)

5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- 1) การบริหารการศึกษา
- 2) การพัฒนาหลักสูตรและการสอน
- 3) การบริหารกิจการคณะสงฆ์
- 4) นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
นวัตกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีแบบก้าวหน้าของ อาชีวะวิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	หัวหน้าโครงการวิจัย
การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	หัวหน้าโครงการวิจัย

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

1. ศิริญาภา ทองมะหา, อินฉา ศิริวรรณ, เกษม แสงนนท์, วิชชุดา ทุ่งวิไล. “แนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ตามหลักพุทธสูต 5 ของโรงเรียนในเครือข่ายที่ 49 สำนักงานเขต

คลองสามวา กรุงเทพมหานคร”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562 : หน้า 26-38.

2. สีน งามประโคน, พีรวัฒน์ ชัยสุข, พระครูภัทรธรรมคุณ ปั่นมยุรา, พระมหาสมบัติ ธนปถุญ, เกษม แสงนนท์, อำนวย เดชชัยศรี. “การบริหารการศึกษา : แนวคิด ทฤษฎีและรูปแบบการบริหารจัดการ”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 2562 : หน้า 134-146.

3. วันเพ็ญ ระวิพันธ์; สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, เกษม แสงนนท์, อำนาจ บัวศิริ. “แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการจัดการเรียนรู้ของครู ตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 2562 : หน้า 116-129.

4. ดลวิ เต็มงาม, สีน งามประโคน, เกษม แสงนนท์. “ศึกษาแนวทางส่งเสริมวินัยนักเรียนโรงเรียนในอำเภอบางใหญ่ สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562 : หน้า 48-58.

7.2 บทความวิชาการ

1. เกษม แสงนนท์. “ภาวนา 4 พุทธวิธีพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21”, ใน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, เล่ม 2, 2558 : หน้า 1-10.

2. เกษม แสงนนท์. “ไตรสิกขา : พื้นฐานการพัฒนามนุษย์และการจัดการศึกษาอย่างรอบด้าน”, วารสารสังคมมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557) : หน้า 51-62.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1. สมศักดิ์ บุญปู่ และคณะ. (2557). ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (215 หน้า)

2. เกษม แสงนนท์. (2558). นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (182 หน้า)

3. เกษม แสงนนท์. (2558). พื้นฐานระบบคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (อัดสำเนา, 180 หน้า)

4. เกษม แสงนนท์. (2559). นวัตกรรมและเทคโนโลยีการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (อัดสำเนา, 230 หน้า)

5. เกษม แสงนนท์. (2560). 500 Quiz ตัวอย่างคำถามพร้อมเฉลย พื้นฐานคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ. [e-Book]. แหล่งที่มา <https://www.mebmarket.com/index.php>

6. เกษม แสงนนท์. (2560). นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ ยุคไทยแลนด์ 4.0. [e-Book]. แหล่งที่มา : <https://www.mebmarket.com/index.php>

7. เกษม แสงนนท์. (2561). นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษายุคไทยแลนด์ 4.0. [e-Book].
แหล่งที่มา : <https://www.mebmarket.com/index.php>

8. พุทธนวัตกรรมการบริหารการศึกษา (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2563, 305 หน้า, การอ้างอิงแบบนามปี)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)
พระสุรชัย สุรชโย, ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)
Dr.PhraSurachai Surachayo
2. ตำแหน่งปัจจุบัน
อาจารย์
3. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
4. ประวัติการศึกษา
- พธ.บ. (สังคมศึกษา)
- พธ.ม. (การบริหารการศึกษา)
- พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)
5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
1) การประกันคุณภาพการศึกษา
2) การพัฒนาหลักสูตรและการสอน
6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
โมเดลสมการโครงสร้างของระบบการประกัน คุณภาพการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย	ปีงบประมาณ 2563	หัวหน้าโครงการวิจัย
การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ พุทธ	ปีงบประมาณ 2564	ผู้ร่วมโครงการ
การขับเคลื่อนพุทธนวัตกรรมสู่ชุมชนเมืองน่าอยู่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต	ปีงบประมาณ 2564	ผู้ร่วมโครงการ

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

1. พระสุรชัย สุรชโย (หงษ์ตระกูล). “การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของ
สถานศึกษา”. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ 1 (ฉบับพิเศษ)
ประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2561.

2. Boonchurd Chumnisart et al., Correlation of Supervision Process and the Performance of the Graduate Program in Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University, <http://psychologyandeducation.net/pae/index.php/pae/article/view/904>

7.2 บทความทางวิชาการ

1. พระสุรชัย สุรชโย (หงษ์ตระกูล).“การประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกแบบกัลยาณมิตร”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปี 2561.

2. พระสุรชัย สุรชโย (หงษ์ตระกูล).“อิทธิบาท 4 กับการประกันคุณภาพการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา”. นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 ประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2561.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1. พระสุรชัย สุรชโย,ดร. (2561). ระเบียบวิธีการวิจัยทางพุทธบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (250 หน้า).

2. พระสุรชัย สุรชโย,ดร. (2563). การประกันคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (275 หน้า).

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูกิตติญาณวิสิฐ, ผศ.ดร.

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakrukittianavisit, Asst. Prof. Dr.

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

4. ประวัติการศึกษา

- ป.ธ. 4
- พธ.บ. (พระพุทธศาสนา),
- ร.ม. (รัฐศาสตร์)
- พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)

5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- 1) พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม/เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา
- 2) การพัฒนาชุมชน / สิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
องค์ประกอบและรูปแบบการเชื่อมโยงการบริหาร การศึกษาเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ 2561	หัวหน้าโครงการ
วิกฤติการบริหารสถานศึกษาช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ฐาน วิถีชีวิตใหม่	ปีงบประมาณ 2563	หัวหน้าโครงการ
ศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทาง การศึกษา	ปีงบประมาณ 2564	หัวหน้าโครงการ

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

1. ทรัพย์สกลิต วงศ์กล้า, สมศักดิ์ บุญปุ, พระครูกิตติญาณวิสิฐ กิตติญาโน, จิระเดช ทาธะณี.
“การจัดการเรียนรู้ตามนโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้วิชาพลศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษา
โรงเรียนประถมศึกษาอำเภอบางปะอินสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

พระนครศรีอยุธยา เขต 2”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562: หน้า 195-207.

2.รณกร ไช้เนา, ประยูร แสงใส, พระครูกิตติญาณวิสิฐ กิตติญาณโน. “แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ตามหลักพุทธบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562.

3 . A Causal Model of Factors Affecting Graduates’ Engagement of GraduateProgramMahachulalongkornrajavidyalaya UniversityAroonrad WilairatanakunAsst. Prof. Dr. PhramahaYannawatThitavaddhanoAsst. Prof. Dr. Phrakrukittiyanavisit Dr.ThongdeeSritragarn. 1 st International Conference On Multidisciplinary and Current Educational Research Organaizeed By Mahachulalongkornrajavidyalaya University (MCU) In Association With Institute For Engineering Research and Publuication (IFERP) 3 0 TH - 3 1 STJULY 2 0 2 0 AYUTTAYA, THAILAND.

7.2 บทความทางวิชาการ

1.พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา หอมหวล) และคณะ. “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2559) : หน้า 78-88.

2.พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา หอมหวล) และคณะ. “เทคนิคการบริหารตามแนวพุทธ”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559) : หน้า 24-32.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1.พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา หอมหวล). (2561). ภาวะผู้นำทางการศึกษา. (อัดสำเนา, 210 หน้า)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, ผศ.ดร.

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

PhramahaYannawat Thitavaddhano, Asst. Prof. Dr.

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

สำนักงานคณะบดี คณะครุศาสตร์ อาคารเรียนรวม โชนซี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย เว็บไซต์: edu.mcu.ac.th อีเมล: education@hotmail.com

โทร: 035-247-0945, 035-248-000 ต่อ 8421, 8424 มือถือ 095-542-6695

4. ประวัติการศึกษา

- เปรียญธรรม 9 ประโยค สำนักเรียนคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- ปริญญาโท ศศ.ม. (นโยบายและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม)

- ปริญญาเอก พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)

5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

1) การพัฒนาเยาวชน / การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน

2) พระพุทธศาสนา / ภาษาบาลี

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การศึกษาทบทวนพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ	ปีงบประมาณ 2557	ผู้ร่วมโครงการวิจัย
การพัฒนากระบวนการบริหารงานวิชาการระดับ บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	ปีงบประมาณ 2562	หัวหน้าโครงการวิจัย
รูปแบบการพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ปีงบประมาณ 2563	หัวหน้าโครงการวิจัย
การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการวิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	ผู้ร่วมโครงการวิจัย

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู, สายหยุด มีฤกษ์, พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, พระครูโสภาสนนทกิตต์, และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน. “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ”. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559) : 227-236.

Phramaha Yannawat Thitavaddhan, Phramaha Sombat Dhanapaññā, Phrakhrū Opatnontakitti (Sakda Obhāso), Booncherd Chamnisast. “Development of Academic Administration Graduate of Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University”. **PSYCHOLOGY AND EDUCATION**. 58(1)(2021): 3894-3899.

7.2 บทความทางวิชาการ

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, ระวีง เรื่องสังข์. “การปฏิรูปการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2559): 59-71.

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, อชิรญา ภู่งศกร. “นโยบายการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2559): 30-46.

Chuangchote Bhuntuvech, Phramaha Yannawat Thitavaddhano, Boonmee Pansa, Phramaha Prasert Thavaro. “The Leaders of Educational Institution in the Globalization According to the Buddhism”. **Journal of MCU Social Science Review**. Vol.7 No.2 (Special Issue) April – Jun 2018 : 143-150.

Phramaha Yannawat Thitavaddhano, PhrakrupaladSuravut Sirivaddhako (Ukitchock), Phrakhrū Vithansupattanakij (VinaNuntiyo), Sukpinya Srikomthai. “Principles of People Management to the Mindfulness for Organization Administrator”. **Solid State Technology**. Volume: 63 Issue: 2s (2020). 1510-1515.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญญา, พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, พระครูวิรุฬหสุตคุณ, พระครูกิตติญาณวิสิฐ, พระมหาสมบัติ ธนปัญญา และพระมหาอุตร อุตตโม. “คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่ปราศจากอคติ 4”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2562) : 1797-1804.

สุวรรณ สดปรีก และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน. “กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน”. **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563): 59-73.

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน. “แนวคิดทางการศึกษาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) เพื่อการบริหารจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมไทย” ในการประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ การบริหาร การจัดการ การศึกษา และสหวิทยาการศึกษา ครั้งที่ 2 ปี 2563

(NCAME 2020) หัวข้อ “บทบาทของการบริหารและการจัดการในการเสริมพลังทางสังคม” ในวันที่ 18 ธันวาคม 2563 ณ อาคารสิรินธร วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ จังหวัดนครปฐม.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน. **มณฑปลายรดน้ำ อัตตสันตมหาเถรจารย์**. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์89, 2552. (200 หน้า)

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน (будดาวงษ์). **พระพุทธรไสยาสน์ วัดเสนาสน์**. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์89, 2554.

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน. **ร้อยภาพปริศนาธรรม จิตรกรรมลายรดน้ำ**. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์89, 2554.

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน (будดาวงษ์). **99 คติคำสอน อนุสรณ์ 99 ปี หลวงปู่ทิม อดตสนโต**. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์89, 2555.

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน (будดาวงษ์). **เอกสารประกอบการสอน รายวิชา การบริหารโรงเรียน วิถีพุทธ (Buddhist School Administration) รหัสวิชา 210 315**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. (308 หน้า)

พระครูโสภาสนนทกิตติ์ (ศักดิ์ โสภาโส), พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน (будดาวงษ์). **แนวคิดทางการศึกษาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์89, 2561. (350 หน้า)

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน (будดาวงษ์). **วิธีวิจัยทางการบริหารการศึกษา Research Methodology in Educational Administration**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563. (188 หน้า)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)
พระครูโอภาสพนทกิตติ, ผศ.ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)
Asst. Prof. Dr.Phrakruophatnonthakit
2. ตำแหน่งปัจจุบัน
อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา
สังกัดคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
4. ประวัติการศึกษา
 - ป.ธ. 4
 - พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)
 - น.บ. (นิติศาสตร์)
 - พธ.ม. (การบริหารการศึกษา)
 - พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)
5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
 - 1) การพัฒนาหลักสูตรและการสอน
 - 2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - 3) การพัฒนาชุมชนและสังคม
6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
นวัตกรรมการจัดการความรู้วิชาชีพเชิงพุทธของ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี	ปีงบประมาณ 2563	หัวหน้าโครงการวิจัย
การขับเคลื่อนพุทธนวัตกรรมการสู่ชุมชนเมืองนำอยู่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต	ปีงบประมาณ 2564	หัวหน้าโครงการวิจัย
การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	ผู้ร่วมวิจัย

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

1. พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดา แสงทอง) และคณะ. “บทบาทของวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2558) : หน้า 80-86.

2. พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดา แสงทอง) และคณะ. “การศึกษาการบริหารความเสี่ยงในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558) : หน้า 33-44.

3. พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดา แสงทอง) และคณะ. “พระพุทธศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่ก้าวล้ำศตวรรษที่ 21”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2559) : หน้า 72-77.

4. พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดา แสงทอง) และคณะ. “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ”. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559) : หน้า 142-151.

5 .Phrakhuopatnontakitti and phraudomsitthinayok, Buddhist Integration for Organizational Management to Strengthening Health and Learning for Thai Society. Present in 5th International Social Sciences and Business Research Conference on 28-31 May 2018 at University Della Svizzera Italiana Lugano, Switzerland.

6 .Phrakhuopatnontakitti, Dr. of Mahachulalongkornrajadyalaya University, Thailand for paper title Morality in Buddhist Leadership Development as Presenter in technical presentation and research contribution to 11th International Conference on Social Science and Humanities (ICSSH), held at Imperial College London, South Kensington Campus, London SW7 2AZ

7. Phrakhuopatnontakitti Sangthon, Recognized for Research and Presentation International Conference for Academic Disciplines Joseph B. Martin Conference Center Harvard Medical School, Boston Massachusetts 21-25 May 2018.

8 .Phrakhuopatnontakitti Sangthon, The Levels of Balance Family Life in Buddhism, International Journal of Management and Economics. Vol.I No.2 5 September-2018, ISSN NO-2231-4687 Impact Factor : 1.5 (IIFS UGC Referred Journal No : -64206.

9 .Phrakhuopatnontakitti and Phraudomsitthinayok, Buddhist Integration for Organizational Management to Strengthening Health and Learning for Thai Society, ISSBRC1/2018, 28-31 May 2018 Universita della Svizzera italiana Switzerland.

10. Phrakhuopatnontakitti, Driving an Entrepreneurial Mindset and intentions Through Entrepreneurial Education in Thailand with the Meditation of Entrepreneurial

Inspiration. Journal of Computational and Theoretical Nanoscience Vol.16, 4614-4621, 2019.

1 1 . Phrakhuopatnontakitti, Energy Consumption, Economic Growth and Environmental Degradation in 4 Asian Countries : Malaysia, Myanmar, Vietnam and Thailand. International Journal of Energy Economics and Policy ISSN : 2146-4553.

1 2 . Phrakhuopatnontakitti, Journal of Computational and Theoretical Nanoscience Vol. 16, 4614-4621, 2019. 2.11 Energy Consumption, Economic Growth and Environment Degradation in 4 Asian Countries : Malaysia, Myanmar, Vietnam and Thailand.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1. พระครูโสภาสนนทกิตต์,ดร. เอกสารประกอบการสอน . (2563). กรรณฐาน. (อัดสำเนา, 280 หน้า)
2. พระครูโสภาสนนทกิตต์,ดร. เอกสารประกอบการสอน . (2563). การบริหารการศึกษาคณะสงฆ์. (อัดสำเนา, 250 หน้า)
3. พระครูโสภาสนนทกิตต์,ดร. (2560). พุทธวิธีการสื่อสารทางการศึกษา. (อัดสำเนา, 236 หน้า))